

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

RUFF TAMÁS

**Soproni Egyetem
Sopron
2026**

**Soproni Egyetem Széchenyi István Gazdálkodás- és
Szervezéstudományok Doktori Iskola**

**A MAGYAR FIATALOK NEMZETKÖZI VÁNDORLÁSÁNAK
DEMOGRÁFIAI ÉS GAZDASÁGI ASPEKTUSAI, KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL A VÁNDORLÁSI MOTIVÁCIÓKRA**

Doktori (PhD) értekezés

Készítette:

Ruff Tamás

Témavezetők:

Prof. Dr. Obádovics Csilla

Dr. Resperger Richárd

Sopron

2026

**A MAGYAR FIATALOK NEMZETKÖZI VÁNDORLÁSÁNAK DEMOGRÁFIAI
ÉS GAZDASÁGI ASPEKTUSAI, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A VÁNDORLÁSI
MOTIVÁCIÓKRA**

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Írta:

Ruff Tamás

Készült a Soproni Egyetem

Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

A társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek összefüggései programja keretében

Témavezető(k): Prof. Dr. Obádovics Csilla

Dr. Resperger Richárd

Az értekezés témavezetőként elfogadásra javasolt: igen / nem _____
témavezető(k) aláírása

Az értekezés bírálóként elfogadásra javasolt (igen/nem):

1. bíráló: Dr. _____ igen / nem _____
(aláírás)

2. bíráló: Dr. _____ igen / nem _____
(aláírás)

Az értekezés nyilvános védésének eredménye: _____ %

Kelt, Sopron, 20____ év _____ hónap _____ nap

a Bíráló Bizottság elnöke

A doktori (PhD) oklevél minősítése: _____

az EDHT elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS	1
1.1	Témaválasztás indoklása és aktualitása.....	1
1.2	A kutatás célja	2
1.3	A kutatás hipotézisei.....	5
1.4	A kutatás korlátai.....	5
2.	SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	7
2.1	A migráció fogalma és típusai	7
2.2	Migrációs elméletek	12
2.3	A migráció mérésének módszertani kihívásai	18
2.3.1	A magyarországi vándorlási adatok története a XX. század közepétől	18
2.3.2	A vándorlásstatisztika témakörei és adatbázisai	19
2.3.3	Mérési nehézségek belföldön és külföldön	21
2.4	Migrációs potenciál és a fiatalok kivándorlásának motivációi nemzetközi kontextusban.....	25
2.4.1.	A migrációs potenciál fogalma	26
2.4.2	A kivándorolt magyar fiatalok száma	28
2.4.3	Emigráló fiatalok motivációi Európa keleti felében.....	31
3.	FELHASZNÁLT ADATOK ÉS MÓDSZEREK.....	36
3.1.	Felhasznált adatok	36
3.1.1.	Mikrocenzus 2016.....	36
3.1.2.	Népszámlálás 2022	38
3.1.3.	Magyar Ifjúság Kutatás összehasonlító elemzése	38
3.1.4.	Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások adatfelvétel.....	39
3.2.	Alkalmazott módszerek	40
3.2.1.	Mikrocenzus 2016 adatbázison alkalmazott módszerek.....	40
3.2.2.	Népszámlálás 2022 adatbázison alkalmazott módszerek.....	41
3.2.3.	Magyar Ifjúság Kutatás adatbázisain alkalmazott módszerek	41
3.2.4.	Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások adatfelvétel adatbázisán alkalmazott módszerek	41
	A KUTATÁS EREDMÉNYEI	44
4.1	A külföldi tapasztalattal rendelkezők aránya a fiatalok körében.....	44
4.2	Mobilitási irányok és kivándorlási motivációk	55
4.3	Külföldön végzett tevékenységek	73
4.4	Visszatérési motivációk	80
4.5	A migráció gazdasági szempontjai	86
4.6	Migrációs tervek.....	92
5.	ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	101

6.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	104
6.1.	A hipotézisek értékelése	105
6.2.	Tézisek.....	107
7.	ÖSSZEFOGLALÁS	108
8.	SUMMARY	110
9.	IRODALOMJEGYZÉK.....	112
10.	MELLÉKLETEK.....	121
11.	FÜGGELÉK	127
12.	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	130

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: A migráció típusai	9
2. táblázat: A migrációs elméletek csoportosítása elemzési szint szerint	12
3. táblázat: Kivándorolt magyar állampolgárok száma a vonatkozó adatbázisok alapján ..	21
4. táblázat: A migrációs potenciál típusainak rendszere	27
5. táblázat: A 15–29 éves magyarországi fiatalok településtípus szerinti megoszlása	37
6. táblázat: A 15–29 évesek mobilitásának százalékos megoszlása szocio-demográfiai jellemzők alapján (n=141.410)	46
7. táblázat: Legalább egy éves külföldi tapasztalattal rendelkezők százalékos aránya régióként és vármegyénként a 15–29 éves korosztályban (n=155.736)	49
8. táblázat: Hosszú távú (minimum 12 hónapos) migrációban résztvevők aránya az előfordulás száma szerint (n=749)	53
9. táblázat: A három legnépszerűbb célországot választók százalékos megoszlása egyes demográfiai és területi jellemzők alapján (n=4602)	58
10. táblázat: Az egyes személyek szerepe az első kimenetellel kapcsolatos döntésre	64
11. táblázat: A kivándorlást ösztönző tényezők főkomponens-analízise	69
12. táblázat: A hazaköltözést ösztönző tényezők főkomponens-analízise	83
13. táblázat: A 15–29 éves fiatalok külföldi munkavállalási tervei foglalkoztatási és tanulási aktivitás alapján	96
14. táblázat: Jövőbeli migrációs esélyek (n=749)	97
15. táblázat: Élt legalább 12 hónapot folyamatosan Magyarország mai területén kívül? ..	121
16. táblázat: Élt-e 2000 óta egy évnél rövidebb ideig Magyarország területén kívül?	121
17. táblázat: Legalább 1 éves külföldi tartózkodás földrészek szerint	121
18. táblázat: Hosszútávú migrációban résztvevők aránya korcsoportok szerint	122
19. táblázat: Hosszútávú migrációban résztvevők aránya az iskolai végzettség mentén ..	122
20. táblázat: Az egyes személyek szerepe az első kimenetellel kapcsolatos döntésre korcsoportonként	124
21. táblázat: A külföldre költözést megelőző 3 hónapban az élettel való elégedettség korcsoportonként	126

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra: A migrációs elméletek osztályozása a kiváltó és fennmaradást biztosító okok alapján.....	13
2. ábra: A migrációs elméletek tudományág szerinti csoportosítása	14
3. ábra: A magyar állampolgárságú 15–29 évesek száma országonként	30
4. ábra: A migrációban résztvevők becsült száma a migráció időtartama szerint	45
5. ábra: Kiutazás éve azok körében, akik nem külföldön születtek és legalább egy évet tartózkodtak másik országban	45
6. ábra: A hosszútávú migrációban résztvevő 15–29 évesek megoszlása Budapest kerületeiben (n=28.456)	50
7. ábra: A hosszútávú migrációban résztvevő 15–29 évesek aránya az emigráció által leginkább érintett járásokban (n=127.280).....	51
8. ábra: Legalább egy évet külföldön élő 15–29 évesek aránya gazdasági aktivitás alapján (N=155.736)	52
9. ábra: A kivándorló és a visszatérő 15–29 éves fiatalok száma évenként (n=4602).....	55
10. ábra: Legalább 12 hónapot külföldön tartózkodó 15–29 évesek százalékos megoszlása országonként (n=4602).....	56
11. ábra: A külföldi mobilitást erősítő motivációk (N ₂₀₁₂ =8000, N ₂₀₁₆ =1995, N ₂₀₂₀ =2000)60	
12. ábra: A külföldi mobilitást gátló tényezők (N ₂₀₁₂ =8000, N ₂₀₁₆ =1843, N ₂₀₂₀ =1877)	61
13. ábra: Kivándorlási célországok (N ₂₀₂₀ =463)	62
14. ábra: A külföldre költözést megelőző három hónapban a háztartási kiadások fedezésének nehézségi foka (n=749).....	63
15. ábra: A kivándorlást befolyásoló tényezők hatása korcsoportonként (n=749).....	67
16. ábra: Kiköltözéskor mennyi időre tervezte a külföldi tartózkodást? (n=749).....	72
17. ábra: Külföldön végzett tevékenységek.....	74
18. ábra: A külföldi munka képzettségi szinttel való megfelelése.....	74
19. ábra: A külföldi munka szakismerettel való megfelelése	75
20. ábra: Külföldi munkatapasztalat a 15–29 éves körében (N ₂₀₀₀ =4752, N ₂₀₀₄ =8000, N ₂₀₀₈ =8076, N ₂₀₁₂ =8000, N ₂₀₁₆ =8000, N ₂₀₂₀ =8000).....	76
21. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalatok végzettség alapján (N ₂₀₁₆ =389, N ₂₀₂₀ =272; százalékos megoszlás)	76

22. ábra: Külföldi tanulmányokat végzők aránya és jövőbeli tanulási tervekkel rendelkezők aránya (N ₂₀₀₄ =8000, N ₂₀₀₈ =8076, N ₂₀₁₂ =5290, N ₂₀₁₆ =8000, N ₂₀₂₀ =8000)	77
23. ábra: Külföldi tartózkodás alatti aktivitás (n=747).....	78
24. ábra: A Magyarországra való hazaköltözés okai az egyes migrációs csoportokban (n hosszútávú migráció=1758, n rövidtávú migráció=2655)	81
25. ábra: A külföldi tartózkodás időintervalluma a tervekhez képest (n=749).....	82
26. ábra: Anyagi transzferek jelenléte az egyes migrációs csoportokban (n hosszútávú migráció=1758, n rövidtávú migráció=2655, n átmenetileg külföldön tartózkodók=2655)	87
27. ábra: A külföldön gyűjtött pénz hazai felhasználási területei (n=749)	90
28. ábra: A külföldön gyűjtött pénz felhasználása költség típus darabszáma szerint (n=749)	91
29. ábra: A következő két éven belül külföldre költözni szándékozók aránya (n=10.726). 92	
30. ábra: A külföldre költözéssel kapcsolatos tervek állapota (n=8147).....	93
31. ábra: A külföldre való költözési szándék erőssége (n ₂₀₁₆ =533, n ₂₀₂₀ =518).....	94
32. ábra: Külföldi munkavállalási tervek (N ₂₀₀₄ =8000, N ₂₀₀₈ =8076, N ₂₀₁₂ =5290, N ₂₀₁₆ =8000, N ₂₀₂₀ =8000).....	96

ABSZTRAKT

A disszertáció célja a Magyarországon élő 15–29 éves fiatalok – mint önálló elemzési egység – nemzetközi migrációs részvételének, motivációinak és egyes demográfiai és gazdasági jellemzőinek vizsgálata. Kutatásom során a 2016. évi mikrocenzus, a 2022. évi népszámlálás, a 2000 óta négyévente megszervezett országos ifjúságkutatás másodelemzését végeztem el és egy primer kutatás nemzetközi vándorlással kapcsolatos adatait elemeztem, amelyek segítségével bemutatom a fenti célcsoport jellemzőit. A vándorlási folyamatokban résztvevők számának és arányának meghatározásán túl vizsgálom az emigrációt és a visszatérést erősítő motivációkat, ezek háttérében meghúzódó faktorokat, a migránsok kapcsolatrendszerének hatását, a külföldön végzett tevékenységek jellemzőit és a folyamat gazdasági hatásait.

Az eredmények alapján a magyar fiatalok tényleges migrációs részvétele alacsony, a 15–29 évesek mindössze néhány százaléka élt legalább egy évet külföldön. A mobilitás erősen életkor- és végzettségfüggő, a 25–29 évesek és a magasabban képzettek körében a legmagasabb. A migráció elsődleges mozgatórugói gazdasági jellegűek: a jobb kereseti és munkalehetőségek dominálnak, de a tanulási célú mobilitás is fontos szerepet tölt be. A migrációs döntésekben a baráti kapcsolatok hatása meghatározóbb, mint a családi vagy rokoni kapcsolatoké, ami a kortárs csoportok kiemelt szerepére utal. Területileg a fejlettebb régiók mutatnak magasabb migrációs aktivitást, de az alföldi régióknak is fontos szerepük van ebben. A visszatérő migránsok megtakarításaikat elsősorban lakhatási és megélhetési célokra fordítják, vállalkozási tevékenység indítása marginális. A fiatalok jelentős része rendelkezik külföldi munkavállalási vagy tanulási tervekkel, ugyanakkor ezek nagy része mögött még nincsen biztos döntés.

A kutatás új empirikus bizonyítékokkal járul hozzá a fiatalok nemzetközi mobilitásának megértéséhez, és olyan eredményeket szolgáltat, amelyek a hazai munkaerőpiaci, társadalompolitikai és területfejlesztési döntéshozatal számára egyaránt relevánsak.

ABSTRACT

The aim of this dissertation is to examine the international migration patterns, motivations, and certain demographic and economic characteristics of young people aged 15–29 living in Hungary, treating them as a distinct unit of analysis. In my research, I conducted a secondary analysis of the 2016 microcensus, the 2022 census, and the national youth survey organized every four years since 2000, and I analyzed data from a primary research on international migration, which I use to present the characteristics of the above target group. Beyond determining the number and proportion of participants in migration processes, I examine the motivations driving emigration and return, the underlying factors, the impact of migrants' social networks, the characteristics of activities undertaken abroad, and the economic effects of the process.

Based on the results, the actual migration participation of young Hungarians is low; only a few percent of those aged 15–29 have lived abroad for at least one year. Mobility is strongly dependent on age and educational attainment, being highest among those aged 25–29 and those with higher education.

The primary drivers of migration are economic: better earnings and job opportunities are the main factors, but mobility for educational purposes also plays an important role. In migration decisions, the influence of friendships is more significant than that of family or relatives, which points to the prominent role of peer groups. Geographically, more developed regions show higher migration activity, and eastern regions also play an important role in this. Returning migrants primarily use their savings for housing and living expenses; starting a business is marginal. A significant proportion of young people have plans to work or study abroad, though most of these plans are not yet firmly decided.

The research contributes new empirical evidence to the understanding of youth international mobility and provides findings that are relevant for decision-making regarding the domestic labor market, social policy, and regional development.

1. BEVEZETÉS

1.1 Témaválasztás indoklása és aktualitása

A migráció régóta meghatározza és alakítja a kontinensek és országok társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyait. A történelem során változó intenzitással fejti ki hatását ez a demográfiai jelenség. Egyes népcsoportok életének szerves részét képezte, akár több évig vagy évtizedig tartó vándorlással kerestek olyan területet, amelyet alkalmasnak tartottak arra, hogy hosszútávon letelepedjenek. Több esetben konfliktusok forrásává vált a migráció, ugyanakkor új és innovatív társadalomformáló hatására is láthatunk példákat.

A nemzetközi vándorlás komplex jelenségeit több tudományág vizsgálja: a közgazdaságtan, a demográfia, a szociológia, a földrajz, a jog és a politikatudomány egyaránt figyelemmel követi ezeket a folyamatokat (Favell, 2007). A nemzetközi migráció egyes aspektusai közül a kiváltó okokat és a makrogazdasági következményeket a migráció gazdaságtana elemzi, míg a konkrét migrációs folyamatok társadalomszerkezeti jellemzőinek és hatásainak kutatása, illetve értelmezése a szociológia és a demográfia területe. A geográfia a migráció térszerkezeti jellemzőivel foglalkozik, a migrációs folyamatok regulációja, rendészeti és politikai kihívásainak kezelése pedig a jog- és a politikatudomány feladata (Massey et al., 1993).

Napjainkban a tudományos igényű érdeklődésen túl a közpolitikában, a médiumokban és a közbeszédben is gyakran találkozhatunk ezzel a témakörrel. A nemzetközi migráció különböző legális és illegális formáinak megjelenése az utóbbi évtizedekben az európai kontinensen is széles rétegek számára tették láthatóvá azokat a folyamatokat, amelyeknek nagy hatásuk van egyes gazdasági és társadalmi rendszerek alakulására. Egyes országok állampolgárai nem elvont kategóriaként hallanak a jelenségről, hanem közvetlenül láthatják és tapasztalhatják meg a népesedésre, a gazdasági teljesítményre vagy egyes földrajzi területek fejlettségi állapotára gyakorolt hatásait. Szentés Tamás (2019) szerint a közvetlen tapasztalatok révén a döntéshozók és a média munkatársai szélsőségesen leegyszerűsített nézeteket és véleményeket alakítanak ki a nemzetközi migrációval kapcsolatban, egyesek ösztönzik a korlátok nélküli bevándorlást, mások ellenzik a nemzetközi vándorlást, különösen a nem európai migránsok befogadását.

A fent leírt folyamatok Magyarországon is láthatóvá és érezhetővé váltak, a II. világháború után több évtizedig fennálló zárt szocialista társadalmi és gazdasági keretek a rendszerváltással megváltoztak, egy nyitott és egyre globalizálódó világ részévé váltunk. Az

Európai Unióhoz való csatlakozás és a nyugat-európai munkaerőpiacok megnyílása hazánkban is megalapozott sokak számára egy új gondolkodásmódot és élettervezési stratégiát, amely keretében nem biztos, hogy csak az országhatáron belül tervezték már a jövőjüket.

Sokféle számadat lát napvilágot, amelyek annak becslésére szolgálnak, hogy hányan hagyhatták el országunkat (Egyensúly Intézet, 2024; Hárs, 2024; Horváth, 2024). Ha abszolút számokat hallunk, első hallásra soknak tűnhetnek ezek a számok, azonban, ha arányokat nézünk, nem biztos, hogy magas arányokról beszélhetünk. Kérdés, hogy meg lehet-e vagy meg kell-e határozni egy olyan határt, amely felett már károsnak tartjuk a migráció mértékét társadalmunkra nézve? Mitől függ az, hogy pozitív vagy negatív módon viszonyulunk ehhez a jelenséghez?

Számos szempont alapján gondolkozhatunk és vitázhatunk ennek a demográfiai folyamatnak a hatásairól, vagy használhatjuk fel bizonyos érdekartikulációs folyamatokban, de ezek során fontos szem előtt tartani azt, hogy szakmailag alátámasztott adatokat és ezek elemzése révén előálló eredményeket használjunk fel a diskurzusokban. Ne a megérzéseink, ne a szűkebb környezetünkben tapasztalható tendenciák alapján alkossunk véleményt erről a jelenségről, hanem a tudományos munka során összegyűjtött adatok segítségével tegyünk megállapításokat és fogalmazunk meg következtetéseket.

Disszertációm témaválasztásában egyrészt a fenti okok voltak mérvadóak, azaz a téma aktualitása és az a szándék, hogy az erről szóló párbeszédhez hozzájáruljak olyan adatokkal és szempontokkal, amelyek segíthetik a folyamat részletesebb megértését. Ez azért is fontos véleményem szerint, mert így azoknak az embereknek, családoknak vagy csoportoknak a gondolkodását ismerhetjük meg, akik ezeknek a folyamatoknak a szereplői és alakítói.

Másrészt szakmai munkám során a korábbi években lehetőségem nyílt a négyévente megszervezésre kerülő országos ifjúságkutatási program néhány adatfelvételének adatait elemezni, és ezen belül a magyar fiatalok kivándorlásra vonatkozó terveivel is foglalkoztam. Az elemzések készítése során tudatosodott bennem a téma fontossága, a többszemponútú megközelítési lehetőség, valamint azok a szűkebb kérdéskörök, amelyek alapját képezték a doktori tanulmányaim alatt végzett munkámnak.

1.2 A kutatás célja

Egy ország szempontjából demográfiai, gazdasági, valamint társadalmi szempontból rendkívül fontos és meghatározó folyamat a külföldre irányuló migráció. Nem mindegy,

hogy milyen mértékben és milyen céllal hagyják el szülőföldjüket az emberek, választanak másik lakhelyet egy másik országban időlegesen vagy állandó jelleggel.

A migrációs kutatások többsége az elvándorlók számának becslésére fókuszálnak, hiszen munkaerőpiaci és politikai szempontból ezeknek a mennyiségi változásoknak a hatása érezhető legelőbb, majd későbbi fázisban válnak széles rétegek számára nyilvánvalóvá a különböző demográfiai, társadalomszerkezeti vagy térszerkezeti kihívások és változások.

A gazdaság szereplői és a politikai döntéshozók szemszögéből teljesen érthető és elfogadható a fenti adatokkal való rendelkezés fontossága, de a társadalomkutatók számára talán még izgalmasabb azoknak a motivációknak, ösztönző és gátló tényezőknek a megismerése, amelyek a migrációs döntés meghozatala mögött meghúzódnak. Mi késztet arra valakit, hogy családi, rokoni és baráti kapcsolatait feladva egy másik országban kezdjen új életet? Az addigi ismerős környezetet maga mögött hagyva ismeretlen vidékre költözzön? Az addig kialakított magán- és/vagy munkahelyi életét gyakran megszakítva új kapcsolatok kiépítésére sarkallja önmagát? A kiszámíthatóság helyett bizonytalanságban legyen része? Sok-sok kérdés merülhet még fel ezeken kívül, s érezhetjük a döntési folyamat sokszor feszült és kínzó dilemmáit, amelyeket újra és újra tisztázni kell önmagukban azoknak, akik ilyen terveket szőnek későbbi életszakaszukra.

A társadalomkutatók számára a másik nagy kihívás az lehet, hogy megismerjék azt a mechanizmust, amely révén a nemzetközi migráció megvalósul, vagy éppen ellenkezőleg, amikor a tervek nem válnak tettekké. Ez a legtöbb esetben egy hosszabb-rövidebb folyamat, amelynek több szereplője és fázisa lehet. Fontos megtudni azt is, hogy a mobilitási tervekkel rendelkezők környezetéből ki vesz részt ebben a folyamatban, kinek a szempontjaira vannak figyelemmel a migránsok vagy éppen kire támaszkodnak annak érdekében, hogy terveiket meg tudják valósítani.

Kutatásom keretében különös hangsúlyt fektetek a 15–29 éves korosztályba tartozók megismerésére. Teszem ezt azért, mert véleményem szerint a jövő gazdasági és társadalmi folyamatainak alakulása szempontjából leginkább ennek a korcsoportnak a magatartása a meghatározó, és ezért érdemes részletesen megismerni ennek a korosztálynak a szándékait, motivációit és attitűdjeit. A fiatalok mobilitása különösen érzékeny a globális munkaerőpiaci és oktatási lehetőségekre, életpályájuk korai szakaszában nagyobb rugalmassággal reagálnak (Hall, 2022).

A korosztályválasztást indokolja az is, hogy annak ellenére, hogy a nemzetközi szakirodalomban nincsen egységes definíció a fiatalság életkori hatáira¹, a posztindusztriális társadalmakban tapasztalható trendek alapján, amelyek szerint a fiatalok egyre később fejezik be tanulmányaikat, válnak le szüleiktől, alapítanak családot és vállalnak gyermeket, elfogadható, hogy a fiatalság határait a posztadoleszcencia megjelenésével ki kell tolni (Furstenberg, 2010; Gábor, 2012; Vaskovics, 2000). Európában a magyar ifjúságkutatók az elsők között voltak, akik reagáltak erre a társadalmi folyamatra és alkalmazták az országos ifjúságkutatások mintáinak meghatározásánál ezt a korosztályt (Gyorgyovich, 2023).

Ebben az életszakaszban megtörténnek azok a gazdasági, pszichológiai, politikai és társadalmi értelemben vett átmenetek (*transitions*), amelyek révén felnőtté válnak a fiatalok. Éppen ezért fontos részletesen megismerni ennek a korosztálynak a céljait és vágyait a mobilitással kapcsolatban, mert ezek a későbbi életstratégiájuk alakításában is szerepet játszhatnak.

A korosztályválasztás által lehetőség nyílik megkülönböztetni a későbbi életkorok és az idősebb korosztályok eltérő jellemzőitől őket, illetve összehasonlítani terveiket és motivációikat. Nemzetközi viszonylatban a népességstatisztikák általában ötéves korcsoportokba sorolják az adatokat, ezért a rendelkezésre álló statisztikákban szereplő korcsoportok határainak is meg kell felelnie az ifjúság fogalmának (Belmonte et al., 2020). A fentieket figyelembe véve a 15. évet választottam alsó határként, míg a 29. évet felső határként.

Disszertációm újszerűségét az adja, hogy **önálló elemzési egységként vizsgálja** a fiatalokat, részletesen feltárva ennek a korcsoportnak migrációs jellemzőit. A témában megjelent korábbi publikációk jellemzően ezt a csoportot szélesebb életkori összehasonlítások részeként elemezték.

Kutatásommal bővíteni szeretném a migrációval kapcsolatos ismereteinket azáltal, hogy a témában releváns statisztikai adatok és primer kutatási eredmények elemzésével új információkra hívjam fel a figyelmet, amelyet alapot szolgáltatnak az újabb érvekhez és vitákhoz.

¹ Az ENSZ migrációs statisztikáiban fiatalok alatt a 15–29 éves korosztályba tartozókat értik (UN Department of Economic and Social Affairs, 2016). Az Európai Unió legtöbb országában a 12–30 éves korosztályba sorolják őket, de statisztikai szempontból az Eurostat és Eurobarometer felmérésekben a 15–29 éves kohorsztot alkalmazzák (Perovic, 2016). Az Afrikai Ifjúsági Charta szélesebb korcsoportra (15–35 év) terjesztette ki a fiatalságot (African Union Commission, 2006).

A kutatási célok a következők:

C1. A 15–29 éves Magyarországon élő fiatalok arányának meghatározása a nemzetközi vándorlásban több adatfelvétel összevetése által.

C2. A kivándorlási tendenciák elemzése.

C3. Az emigráció és a visszavándorlás motivációs elemeinek rendszerezése.

C4. A migráció demográfiai és gazdasági aspektusainak megismerése a fiatalok körében.

1.3 A kutatás hipotézisei

A kutatási témakörökhöz kapcsolódva az alábbi hipotézisekkel dolgoztam a kutatás során:

H1. A Magyarországon élő 15–29 évesek között alacsony a külföldi migrációban résztvevők aránya.

H2. Az életkor és az iskolai végzettség növekedésével nő a mobil fiatalok aránya.

H3. A fiatalok többségének emigrációját a munkavállalási cél határozza meg és nem a tanulási szándék.

H4. A migrációs döntés meghozatalakor a 30 év alatti kivándorlókat inkább baráti kapcsolataik befolyásolják, mint egyéb kapcsolataik.

H5. Területi szempontból a fiatalok az ország fejlettebb régióiból vándorolnak ki egy másik országba.

H6. A visszatérő migránsok a külföldön megszerzett pénzt hazatérés után elsősorban lakhatási céljaik megvalósítására fordítják.

H7. A fiatalok többsége tervezi, hogy a jövőben külföldre menjen dolgozni vagy tanulni.

1.4 A kutatás korlátai

A kutatásom eredményeinek értelmezéséhez szükséges felhívni a figyelmet annak limitációira. A disszertációban közölt adatok és következtetések a nemzetközi vándorlásban résztvevő 15–29 éves magyar fiatalok egy részére vonatkozik és nem a teljes, ebbe a korosztályba tartozó populációra. Ez azért van, mert a másodelemzések és a primer kutatás

célcsoportjába azok tartoztak, akik Magyarország területén éltek az adatfelvételek időszakában és retrospektív módon számoltak be migrációs tapasztalataikról.

A külföldön élők alapsokasága nem ismert, az államigazgatás és a szakmai közeg sem rendelkezik erről megbízható és naprakész információkkal. A migrációs szakirodalom megerősíti az ebből fakadó hiányosságokat és mérési nehézségeket, amelyeket részletesen a következő fejezetben mutatok be. Keveset tudunk arról, hogy pontosan hányan és hol élnek jelenleg, s ezért a témában eddig keletkezett vizsgálatok többsége nem tekinthető reprezentatív kutatásnak. A Magyarországon élők körében végzett adatfelvételekkel különösen nehéz megtalálni azokat, akik egyedül vagy családotul eltávoztak az országból ezek indítása előtt. Az online adatfelvételek segítségével elérhetővé válhatnak a külföldön tartózkodók, de a kényelmi mintáknak köszönhetően ezek sem tekinthők reprezentatív kutatásoknak (Hárs & Simon, 2020).

A kutatásom során a nemzetközi vándorlásból visszatérők körében végeztem kutatásokat, ezért a disszertációmban közölt adatok és összefüggések nem általánosíthatók az érintett célcsoport teljes alapsokaságára, hanem annak csak egy részére. A korlátozott általánosíthatóság ellenére fontos információkat kaphatunk a migráció jelenségének megértéséhez, valamint egy olyan célcsoport ezzel kapcsolatos jellemzőit ismerhetjük meg, amelyet önálló elemzési egységként még nem vizsgáltak.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1 A migráció fogalma és típusai²

Egy kutatási folyamat kezdetén a vizsgálandó probléma vagy jelenség meghatározása után fontos feladat azokat a fogalmakat tisztázni és meghatározni, amelyekkel a kutatás során dolgozni fogunk. Jelen téma szempontjából nélkülözhetetlen annak definiálása, hogy mit értünk migráció alatt.

Az ENSZ Statisztikai osztályának ajánlása szerint nemzetközi migráns az a személy, aki lakhelyváltogatása során egy másik országba költözött. Tovább finomítva a meghatározást, az ENSZ megkülönbözteti a hosszú távú migráns és a rövid távú migráns fogalmát, előbbi alatt azt a személyt érti, aki legalább 12 hónapra költözik a célországba, utóbbi alatt pedig azt, aki 3–12 hónap időtartamra költözik egy másik országba, kivéve, ha turisztikai, rekreációs jellegű, családlátogatás célú, üzleti, gyógykezelés vagy vallási zárandoklat céljából valósítja meg az utazást (United Nations, 1998).

Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a migrációra és a nemzetközi védelemre vonatkozó közösségi statisztikákról (862/2007/EK), valamint a 2013. november 20-i rendelete az európai demográfiai statisztikákról (1260/2013/EU) szerint nemzetközi migráns olyan személy, aki legalább 12 hónapra megváltoztatja a tartózkodási országát.

Ehhez hasonló tartalmat ért a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) is a migráció definíciója kapcsán, amelyről akkor beszélhetünk véleményük szerint, ha az emberek megváltoztatják szokásos tartózkodási helyüket országon belül vagy a nemzetközi határokat átlépve (Sironi et al., 2019).

Láthatjuk, hogy a tartózkodási hely – ami sok esetben a születési helyet is jelenti –, meghatározó elem a migráció kutatása során. Figyelni kell azonban arra, hogy előfordulhat olyan eset is, amikor a határok változása miatt lesz más az emberek tartózkodási helye, s mindez úgy történik, hogy ők nem mozdultak el földrajzi szempontból. A másik szempont a vándorlás időtartamára vonatkozik, vagyis azt tekinthetjük nemzetközi migránsnak, aki minimum 12 hónapig tartózkodik egy másik országban. Utóbbi szemponttal kapcsolatban egyre többen hangsúlyozzák, hogy az új migrációs mozgások és a mögöttük meghúzódó

² A fejezet megírásához felhasználtam egy korábbi konferencia-előadásom és az ahhoz kapcsolódó konferenciaközlemény egyes részeit (Ruff, 2023c).

motivációk sokfélesége miatt a fenti definíció túlságosan szűknek bizonyul (Fassmann et al., 2009; Gárdos & Gödri, 2014).

A nemzetközi vándorlás fogalmára nem találhatunk egységesen elfogadott, mindenki által ugyanúgy használt definíciót, amelynek következménye, hogy nincsen általánosan elfogadott módszertan a migrációs adatok gyűjtésére, és az országok statisztikai rendszerei is eltérést mutatnak egymástól (Tsegay, 2023).

Az ENSZ-ajánlás alapján az adatgyűjtésnek egyrészt a migráció típusára (célja, időtartama, előzményei) kell kiterjednie, másrészt a vándorlók olyan személyes, gazdasági és földrajzi jellemzőire, melyek lehetővé teszik a migráció demográfiai, gazdasági, társadalmi következményeinek mérését, értékelését, illetve előrebecslését. Ez utóbbi ismérvek közül a legfontosabbak: a születési hely, az állampolgárság, a nem, az életkor, a családi állapot, az iskolai végzettség, a szakképzettség, a foglalkozás és a lakóhely (Sárosi & Tóth, 2009). A kutatási koncepcióm megalkotása során ezek a szempontok gyakran komoly dilemmákat okoztak, mivel el kellett dönteni, hogy kiket sorolok a kutatás célcsoportjába. Elsődleges szempontként az életkort és a lakóhelyet választottam, azaz a **Magyarországon élő 15–29 éves korosztály** külföldre irányuló mobilitásának leírására, és az érintettek demográfiai és gazdasági jellemzőinek részletes feltárására törekedtem munkám során. Ennek alapján a más országból bevándorló kettős állampolgárok, a határon túlról átköltözött és letelepedett magyarok, a külföldi állampolgárságú, magyarországi munkahelyen dolgozó szülők gyermekei is beletartoznak a kutatás alapsokaságába.

A disszertációmban használt fontosabb fogalmak közül ki kell emelni a migráns kifejezést, amelyet az ENSZ fentiekben bemutatott definíciója alapján használok, azaz a magyarországi lakóhelyét megváltoztató és másik országba költöző, az elemzés életkori célcsoportjába tartozó személyt értem. Az elemzések többségénél a minimum 12 hónapot külföldön tartozó fiatalokra koncentrálok, de ahol lehetőségem van, a rövidtávú migrációban résztvevő személyek jellemzőit is megvizsgálom. Tisztában vagyok vele, hogy ez a fogalom – különösen hazánkban – az utóbbi években negatív konnotációt kapott, de én az eredeti, semleges jelentését veszem alapul, amely a szakirodalomban és a nemzetközi szervezetek munkája során is szervesült (Council of the European Union, 2013; Gázsó, 2021; Sironi et al., 2019; Török, 2015).

A migráció mérését nagyban nehezíti az a tényező is, hogy a nemzetközi vándorlásnak számos típusa létezik, és többféle szempont alapján lehet csoportosítani. Ahogy az 1. táblázatban láthatjuk, akár demográfiai, iskolai végzettség szerinti, időtartam, jogszerűség

és egyéb szempontok alapján is vizsgálhatjuk a migrációt, és több csoportba sorolhatjuk be az ebben résztvevő személyeket.

1. táblázat: A migráció típusai

Kategóriák	Típusok
<i>demográfiai szempontból</i>	női migráció, gyermekmigráció, ifjúsági migráció, időskori migráció
<i>iskolai végzettség szerint</i>	alacsony vagy magas iskolai végzettségűek
<i>motiváció alapján</i>	munkavállalási, oktatási, nyugdíjas, családegyesítés, házassági célból, védelmet kereső (menekülés)
<i>időtartam alapján</i>	rövid idejű, hosszú idejű, szezonális, cirkuláris
<i>körülmények alapján</i>	önkéntes, kikényszerített, láncmigráció
<i>jogszerűség alapján</i>	legális vs. illegális; munkavállalási, tanulmányi vagy menedékkérelem benyújtása céljából
<i>térbeliség alapján</i>	rövid távú migráció, hosszú távú migráció, nemzetközi / transznacionális migráció, belföldi migráció, faluból városba irányuló migráció, városból faluba irányuló migráció, hazatérő migráció, körkörös (cirkuláris) migráció

Forrás: Fassmann & Musil (2013, p. 13) alapján

A migráció típusainak csoportosításában egységes csoportképző elv nem létezik, hiszen jogi, gazdasági, demográfiai, földrajzi vagy kulturális szempontból más és más szempontok lehetnek fontosak.

A térbeli dimenzió alapján megkülönböztethető a belső (intern) és a külső (extern) migráció. Belső migráció esetén a helyváltoztatás az adott állam határain belül valósul meg, ide tartozhat a települések közötti vagy a településen belüli lakóhelyváltás is. Világviszonylatban a migrációk nagy része belföldi jellegű, többszöröse a nemzetközi migrációnak (Skeldon, 2017). A külső migráció ezzel szemben az országhatár átlépésével történik, amely történhet egy kontinensen belül (államközi vagy regionális migráció) és kontinensek között is (interkontinentális migráció) (Abbaszade, 2024). A külső migráció képezi a nemzetközi migráció fogalmi alapját az időbeli aspektussal kiegészítve.

A vándorlás iránya szerinti tipizálás a kivándorlás és bevándorlás fogalom párjára épül. A migrációban résztvevő személyek a kibocsátó ország szempontjából kivándorlók, a

befogadó ország nézőpontjából bevándorlók (Halász, 2011). Mindkét folyamat komplex társadalmi, gazdasági és kulturális következményekkel jár. A kivándorlás eredményezhet munkaerő-veszteséget, illetve ún. „brain drain” jelenséget, amely hosszú távon strukturális szakemberhiányhoz vezethet (Boros & Pál, 2016; Halász, 2018). Ugyanakkor a bevándorlás demográfiai és munkaerőpiaci szempontból kompenzációs szerepet tölthet be, miközben integrációs kihívásokat is generálhat, különösen akkor, ha az érkező népesség etnikailag vagy kulturálisan markánsan elkülönül a többségi társadalomtól (Simonovits, 2013).

A migráció a résztvevők száma szerint lehet egyéni, csoportos vagy tömeges. Bár minden migráció végső soron individuális döntések sorozata, a jelenség kollektív dimenziót ölthet, amikor adott térben és időben nagyobb számú személy mozdul el. A csoportos migráció gyakran családi vagy rokoni hálózatokra épül, például családegyesítés formájában. Tömeges migráció jellemzően fegyveres konfliktusok, természeti katasztrófák vagy belpolitikai instabilitás következtében alakul ki, amikor a vándorlás strukturális kényszerek eredménye (Hautzinger et al., 2014).

A döntési autonómia alapján megkülönböztethető az önkéntes és a kényszmigráció. Az önkéntes migrációt rendszerint gazdasági motivációk – magasabb jövedelem, kedvezőbb munkaerőpiaci pozíció – ösztönzik, és a célország „húzó” (pull) tényezői dominálnak. Ezzel szemben a kényszmigrációt az egyén akaratán kívüli, krízisjellegű „taszító” (push) tényezők – fegyveres konfliktus, politikai üldöztetés, természeti katasztrófa – idézik elő. Ilyen esetekben a migráció nem valódi alternatíva, hanem az élet és az alapvető jogok védelmének eszköze (Szalkai, 2010).

Az időbeliség dimenziója szerint beszélhetünk ideiglenes, tartós vagy végleges migrációról, továbbá cirkuláris és befejezetlen vándorlásról. A hagyományos értelmezés a migrációt egyszeri, tartós letelepedésként fogja fel, ugyanakkor a globalizált gazdasági struktúrák előtérbe helyezték a cirkuláris migrációt, amely ismétlődő, visszatérő mozgásokat takar (Ligeti, 2019). A befejezetlen migráció többállomásos folyamatot jelent, amelyben az eredeti célország tranzitterületté válhat és további migráció kiindulópontja lehet (Okólski, 2001). A fiatalok kapcsán a migráció újabb megközelítései kiemelik a transznacionális családok kialakulását és a fiatalok körében kialakuló transznacionális mobilitási pályákat, amelyek ismétlődő, ciklikus mozgásokat jelentenek (Blaskó, 2016; Mazzucato & Ogden, 2025).

A migrációval foglalkozó legfrissebb nemzetközi jelentések hangsúlyozzák, hogy a migráció egyre inkább többdimenziós társadalmi jelenség, amelyet gazdasági, politikai, környezeti és demográfiai tényezők együttesen alakítanak (International Organization for

Migration, 2024; OECD, 2025). Az okok szerinti csoportosítások legtöbbször gazdasági, politikai, ökológiai és kulturális migrációt különböztetnek meg. A gazdasági migráció a megélhetési feltételek javítására irányul, és a globális munkaerőpiac strukturális sajátosságaihoz kapcsolódik. A politikai migráció fegyveres konfliktusokhoz, jogfosztáshoz vagy állami kényszerintézkedésekhez kötődik. Az ökológiai migráció – viszonylag új kategóriaként – a környezeti degradáció, vízhiány vagy ipari katasztrófák következménye. A kulturális migráció pedig vallási, oktatási vagy életmódbeli motivációkra vezethető vissza (Hautzinger et al., 2014).

Végül a nemzetközi migráció jogi státusz szerint is tipizálható. A legális (reguláris) migráció a ki- és belépési szabályoknak megfelelő, érvényes engedélyek birtokában történik. Az illegális (irreguláris) migráció az államhatár engedély nélküli átlépését vagy a tartózkodási feltételek megszegését jelenti. A dokumentált és nem dokumentált megkülönböztetés a tartózkodás jogcímének rendezettségére utal, és különösen az idegenrendészeti és menedékjogi gyakorlatban bír jelentőséggel (Windt, 2014).

A szakirodalom alapján látható az, hogy a csoportosítások többsége leginkább az államhatár, a migrációs szándékok, a vándorlás jogszerűsége vagy a tartózkodás időtartama alapján próbálja különböző csoportokba osztani a migrációban résztvevőket. A migráció csoportosítása során további nehézség lehet, hogy ezek a szempontok egymással keveredhetnek is, az emberek mozgása mögött több ok is meghúzódhat.

Összességében a migráció komplex, többszemponú jelenség, amely egyszerre értelmezhető individuális döntések sorozataként és strukturális kényszerek eredményeként. Tipológiájának rendszerezése nem pusztán elméleti jelentőségű, hanem alapvető a migrációs politikák, a jogi szabályozás és a társadalmi integrációs stratégiák kialakítása szempontjából is.

2.2 Migrációs elméletek

A migrációs folyamatok megértéséhez elengedhetetlen az elméleti keretek áttekintése, amelyek különböző szempontokból igyekeznek magyarázatot adni a vándorlás okaira, mechanizmusaira és következményeire.

A szakirodalom áttekintése alapján kijelenthető, hogy nincsen olyan migrációs elmélet, amely a teljes folyamatot meg tudja magyarázni és leírni, mivel a mozgások okai összetettek és több dimenziót is tartalmazhatnak (pl. gazdasági, politikai, társadalmi-kulturális, környezeti, pszichológiai dimenziót). A migrációs elméletek osztályozására a nemzetközi szakirodalomban több, különböző szempontok alapján létrejött csoportosítást találhatunk. Ahogy a 2. táblázatban bemutatom, egyes szerzők a migrációs elméleteket a mikro-, makro- és mezoszint szerinti felosztás alapján sorolják be (Faist, 2000; Hammar et al., 1997), és határozzák meg, hogy milyen okok miatt hagyják el lakóhelyüket az emberek (Hagen-Zanker, 2008; Timmerman et al., 2014).

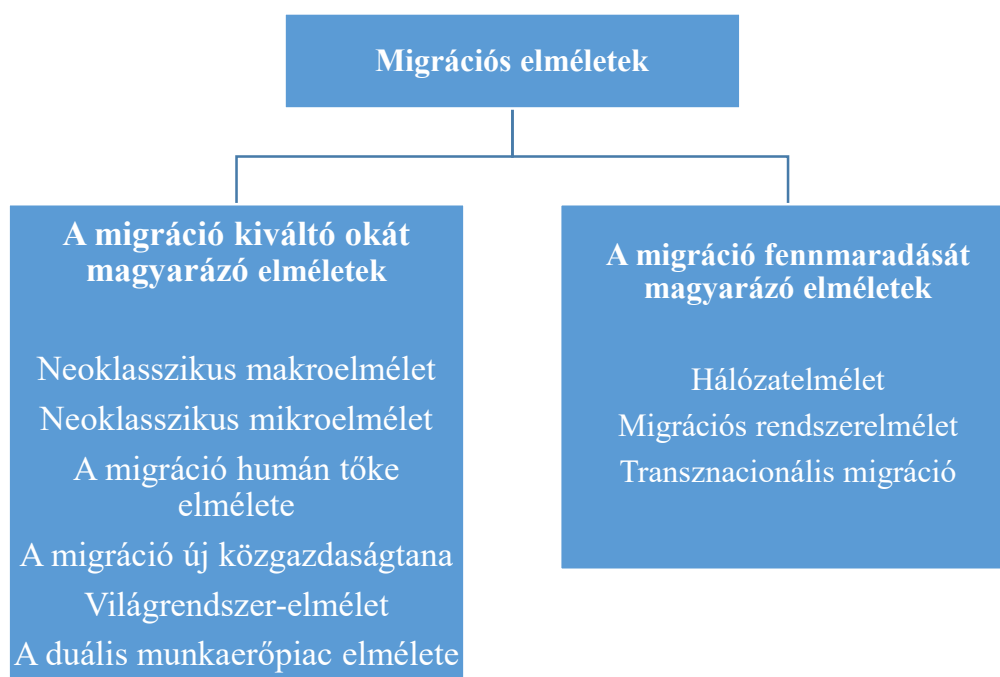
2. táblázat: A migrációs elméletek csoportosítása elemzési szint szerint

Mikro szint	Mezo szint	Makro szint
<u>Migrációs okok:</u> egyéni értékek/vágyak/elvárások (pl. túlélési esélyek javítása, jólét növelése stb.) <u>Magyarázó tényezők:</u> nem, életkor, szociális helyzet, iskolai végzettség stb.	<u>Migrációs okok:</u> közösségek/közösségi hálózatok (pl. társadalmi kapcsolatok) <u>Magyarázó tényezők:</u> lokális és transznacionális hálózatok, helyi kultúrák	<u>Migrációs okok:</u> Makroszintű lehetőségek rendszere (pl. gazdasági szerkezet, azaz jövedelmi és foglalkoztatási lehetőségek közötti különbségek) <u>Magyarázó tényezők:</u> Szociális, politikai és gazdasági kontextus, migrációs politikák, tömegmédiák
<u>Elméletek:</u> • Push–pull elmélet • Neoklasszikus mikroökonómiai elmélet • Behaviorista elméletek • A társadalmi rendszerek elmélete	<u>Elméletek:</u> • A társadalmi tőke elmélete • Intézményelmélet • Hálózatelmélet • Kumulált okság • A migráció új közgazdaságtana	<u>Elméletek:</u> • A neoklasszikus makroökonómiai elmélet • Migrációs rendszerelmélet • A duális munkaerőpiac elmélete • Világrendszer-elmélet • Mobilitási átmenet

Forrás: Saját szerkesztés Faist (2000), Hagen-Zanker (2008), Timmerman és mtsai. (2014) alapján

A csoportosítás másik szempontja, hogy az elméletek közül melyek magyarázzák a migráció kialakulását és melyek adnak választ a jelenség fennmaradására, illetve folytatására (Arango, 2000; Kurekova, 2010; Massey et al., 1993). Az 1. ábra alapján látható, hogy az elméletek többsége a vándorlás kialakulásáért felelős okokat vizsgálja és ezekre szeretne magyarázatot adni.

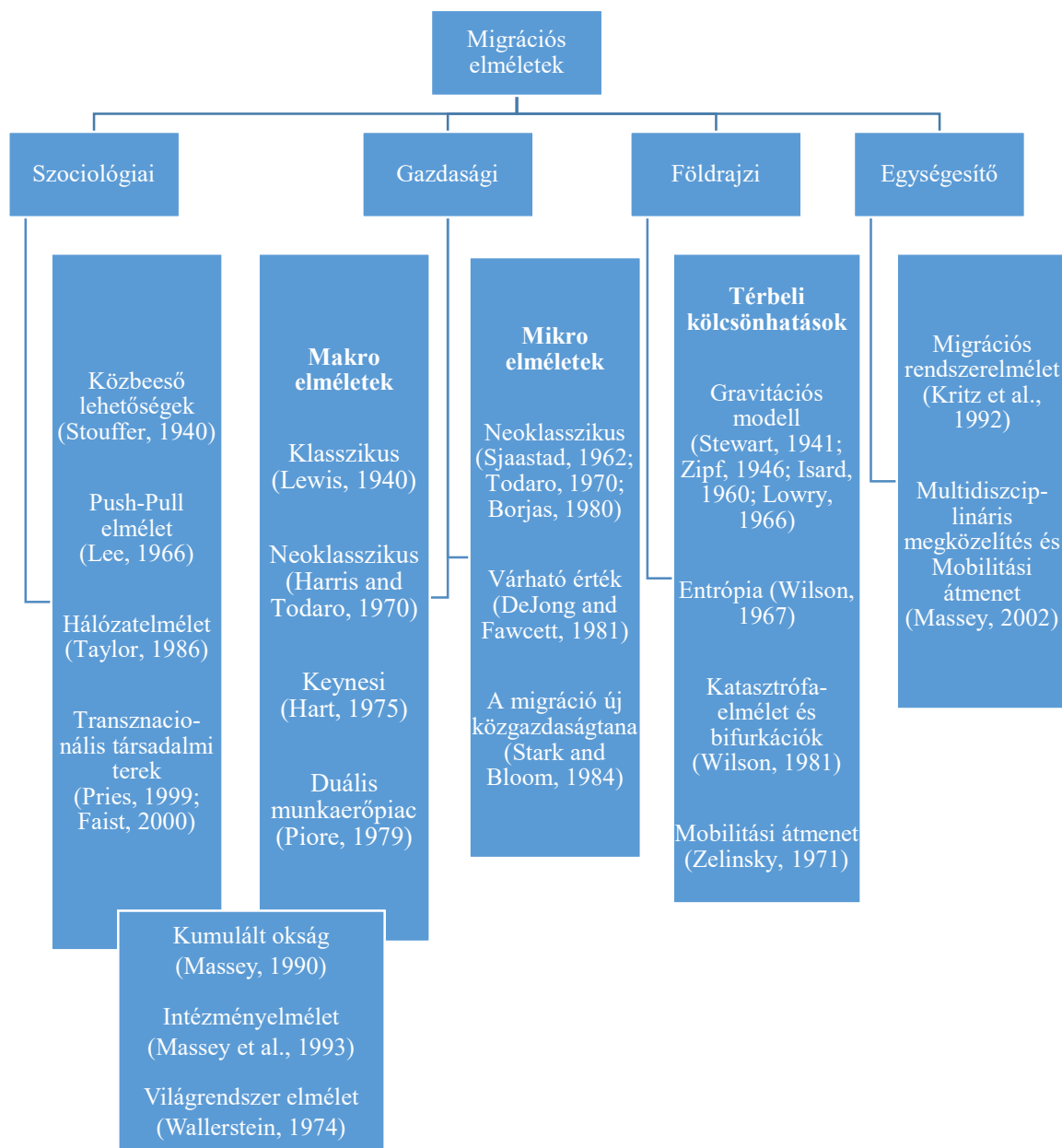
1. ábra: A migrációs elméletek osztályozása a kiváltó és fennmaradást biztosító okok alapján

Forrás: Saját szerkesztés Kurekova (2010, p. 7) alapján

A harmadik csoportosítási elv alapján az elméletekből az egyes tudományágak megközelítésmódja és szemlélete alapján alakíthatóak ki csoportok (Bijak, 2006). Sok tudományág foglalkozik a migráció folyamatával, ennek megfelelően számos migrációs elmélet született, amelyek különös figyelmet fordítanak a gazdasági, szociológiai és földrajzi tényezőkre (2. ábra).

2. ábra: A migrációs elméletek tudományág szerinti csoportosítása

Forrás: Saját szerkesztés Bijak (2006. p. 5) alapján

Fussell (2012) a migrációs áramlatok elméleti modelljeinek három dimenzióját hangsúlyozza: egy „térbeli” dimenziót, amely a származási és célországokban a taszító és vonzó erőket írja le; egy „időbeli” dimenziót, amely megmagyarázza, hogy miért indulnak el, növekednek vagy oszlanak el a migrációs áramlatok; és egy „akarat” dimenziót, amely egyéni szinten magyarázza el, hogy a migránsok hogyan reagálnak ezekre az erőkre és a migráció változó kontextusára. A térbeli dimenzió magában foglalja a migráció négy fő modelljét, amelyek a neoklasszikus közgazdaságtanon, a világrendszer-elméleten, a

migráció új közgazdaságtanán és a társadalmi tőke elméletén alapulnak. Azzal, hogy ezeket a demográfiai-gazdasági megközelítéseket egy szintetikus, háromdimenziós keretbe helyezi, a migráció különálló okait tárgyalja, miközben áthidalja a versengő magyarázatok közötti mesterséges (gyakran diszciplináris) szakadékokat, és megmutatja, hogy a migráció egyszerre lehet strukturális és egyéni folyamat.

A migrációs elméletek fejlődése jól tükrözi a társadalomtudományokban zajló paradigmaváltásokat. A korai modellek az egyéni döntések motivációira és a strukturális különbségekre helyezték a hangsúlyt. A későbbi közgazdasági elméletek már árnyaltabb módon vizsgálták a munkaerőpiacok működését, az egyéni és családi kalkulációkat, illetve a kockázatkezelést. Más megközelítések a migrációt tágabb gazdasági-társadalmi összefüggésekbe ágyazták. A legújabb irányzatok pedig a társadalmi kapcsolatok és az intézményesülés szerepét emelik ki a migrációs folyamatok fennmaradásában. A következőkben szeretném röviden bemutatni a legfőbb elméletek jellemzőit.

A push–pull elmélet

A migráció egyik legkorábbi magyarázata a push–pull modell, amely Ernest George Ravenstein (1885) munkásságához köthető. Az elmélet szerint a migrációt a kibocsátó és befogadó országok közötti különbségek alakítják: a származási ország taszító (push), míg a célország vonzó (pull) tényezői ösztönzik a vándorlást. A taszító tényezők közé tartozik az alacsony életszínvonal, a munkanélküliség, a politikai instabilitás vagy az emberi jogok hiánya, míg a vonzó tényezők között a magasabb bérek, jobb életkörülmények és fejlettebb intézményi környezet szerepelnek. Ravenstein elméletére építve publikálta Everett Lee (1966) „A migráció elmélete” című munkáját, amelyben bemutatta, hogy a migráció nem véletlenszerű, hanem egy erősen szelektív folyamat. A személyes tényezők (mint életkor, iskolázottság, nem, családi állapot) nagymértékben meghatározzák a vándorlási döntést.

Neoklasszikus makro- és mikroelméletek

A neoklasszikus közgazdaságtan makroszintű megközelítése a migrációt a munkaerő-kereslet és -kínálat nemzetközi különbségeivel magyarázza. Az alacsony bérszintű, munkaerőben gazdag országokból a magasabb béreket kínáló, tőkében gazdag országok felé irányuló migráció hosszú távon a bérkülönbségek csökkenéséhez vezet (Harris & Todaro, 1970).

A mikroökonómiai modell ezzel szemben az egyéni döntéshozatalra fókuszál. A migrációt az emberi tőkébe történő befektetésként értelmezi, ahol az egyén a várható

jövedelmek és a migráció költségeinek összevetése alapján dönt. A költségek nemcsak pénzügyi jellegűek, hanem magukban foglalják a pszichológiai és társadalmi terheket is (Sjaastad, 1962). A migráció akkor valósul meg, ha a várható nettó hozam pozitív.

A migráció új közgazdaságtana

Az 1980-as évektől kialakuló új közgazdaságtani megközelítés szerint a migráció nem pusztán egyéni, hanem háztartási szintű döntés. A családok célja nemcsak a jövedelem maximalizálása, hanem a gazdasági kockázatok csökkentése és a jövedelemforrások diverzifikálása (Stark & Bloom, 1985). A migráció ebben az értelmezésben egyfajta stratégia, amely lehetővé teszi a háztartások számára, hogy különböző gazdasági környezetekben szerezzenek jövedelmet. Ez különösen fontos olyan országokban, ahol a biztosítási és hitelpiacok fejletlenek, így a migráció alternatív kockázatkezelési eszközként működik.

A duális munkaerőpiac elmélete

A duális munkaerőpiac elmélete a migrációt a fejlett gazdaságok strukturális munkaerő-igényéből vezeti le. Piore (1979) szerint a fejlett országok munkaerőpiaca két szektorra oszlik: egy stabil, jól fizetett elsődleges és egy bizonytalan, alacsony bérezésű másodlagos szektorra. A másodlagos szektor alacsony presztízsű munkáit a helyi munkaerő gyakran elutasítja, így ezek betöltésére bevándorlók iránti tartós kereslet alakul ki. A migráció tehát nem elsősorban a kibocsátó országok problémáinak következménye, hanem a befogadó gazdaságok belső szükségleteiből fakad.

Világrendszer-elmélet

A világrendszer-elmélet a migrációt a globális kapitalista rendszer működéséhez kapcsolja. Wallerstein (1974) szerint a centrum és periféria közötti egyenlőtlen kapcsolatok strukturális migrációs folyamatokat generálnak. A tőkebefektetések és gazdasági expanzió a periférián társadalmi átalakulásokat idéznek elő, amelyek mobil, migrációra hajlamos népességet hoznak létre. A migráció így a kapitalizmus terjeszkedésének következménye, és szorosan összefügg a globális egyenlőtlenségekkel.

Hálózatelmélet

A hálózatelmélet a migrációt társadalmi kapcsolatokon alapuló, önfenntartó folyamatként értelmezi. A migráns hálózatok csökkentik a migráció költségeit és kockázatait, miközben

növelik annak várható hasznát (Massey et al., 1993). Ahogy a migránsok száma növekszik, a hálózatok egyre kiterjedtebbé válnak, ami további migrációt generál. Ez a folyamat önfenntartóvá válhat, és idővel függetlenedhet az eredeti gazdasági okoktól.

Intézményelmélet

Az intézményelmélet szerint a migráció idővel intézményesül. A vándorlás növekedésével különböző szervezetek – például közvetítők, civil szervezetek vagy akár illegális hálózatok – jelennek meg, amelyek támogatják a migrációt (Massey et al., 1993). Ezek az intézmények csökkentik a migráció akadályait, és hozzájárulnak annak fennmaradásához. Így a migráció egyre inkább önálló, strukturált folyamattá válik, amely kevésbé függ az eredeti kiváltó okoktól.

Kumulált okság

A hálózatelmélet és az intézményelmélet mellett a nemzetközi migráció önfenntartó jellegét egy további mechanizmus is erősíti: az idő előrehaladtával a további migrációs mozgások bekövetkezésének valószínűsége fokozatosan növekszik. E jelenséget kumulatív okság fogalmával írja le Douglas S. Massey (1990). A folyamat lényege, hogy az egyes migrációs események kumulatív módon alakítják át azt a társadalmi kontextust, amelyben a későbbi migrációs döntések megszületnek, ezáltal növelve az újabb migrációs aktusok valószínűségét. Massey szerint hat olyan társadalmi-gazdasági tényező létezik, amelyek e kumulatív mechanizmuson keresztül befolyásolhatják a migráció alakulását: a jövedelemeloszlás, a földtulajdon megoszlása, a mezőgazdasági termelés szerkezete, a migrációs kultúra, a humántőke regionális eloszlása, valamint a munka társadalmi címkézése.

A fent bemutatott elméleti keretek alapján láthatjuk, hogy a nemzetközi vándorlás komplex jelenség, amelyet nem lehet egyetlen magyarázó modellre redukálni. Az egyes elméletek más-más nézőpontból közelítik meg a folyamatot, és különböző tényezőket emelnek ki. A migráció jelenségét vizsgálva fontos szem előtt tartani, hogy a különböző megközelítések kiegészíthetik egymást. Egyes megközelítések a gazdasági racionalitást, mások a társadalmi, politikai vagy intézményi tényezőket hangsúlyozzák. Együttesen arra világítanak rá, hogy a migráció nem csupán egyéni döntések sorozata, hanem a globális gazdasági struktúrák, társadalmi hálózatok és intézményi keretek összetett kölcsönhatásának eredménye.

Kutatásom elméleti kereteként a fenti elméletek közül a mikro- és mezoszintű megközelítéseket fogom felhasználni, vagyis elsődlegesen az egyéni motivációk és célok feltárására törekszem, valamint a migrációs döntés meghozatala során a kivándorlók társadalmi kapcsolatainak hatását szeretném vizsgálni. A push–pull modell segítségével a taszító és vonzó tényezők kölcsönhatását kívánom kutatni a kivándorlási és a visszavándorlási folyamatok kapcsán is, valamint Lee (1966) elmélete alapján a migráció szelektív jellegét. A vándorlásban résztvevők migrációs döntéseinek meghozatalában az egyéni tényezőkön kívül kapcsolati hálójuk is hatással lehet, így a családtagok és barátok szerepét is vizsgálom, amely a hálózatelméletet támaszthatja alá. A migráció gazdasági hatásainak elemzése során a hazautalások hatásainak vizsgálata a migráció új közgazdaságtana elméleti keretei között értelmezhető.

2.3 A migráció mérésének módszertani kihívásai³

A migráció új formáinak megjelenése miatt a társadalomkutatók figyelmének fókuszában áll a nemzetközi vándorlás, azonban a különböző nyilvántartási rendszerek, adatgyűjtési módszerek és adatbázisok miatt nem mindig könnyű pontos képet alkotni a vándorlás mértékéről.

A fejezetben rendszerezni kívánom azt, hogy a nemzetközi vándorlás mérésének milyen módszertani kihívásai vannak, illetve a többféle rendelkezésre álló adatbázis ellenére miért nem lehet könnyen válaszolni arra a kérdésre, hogy hányan is hagyták el hazánkat.

2.3.1 A magyarországi vándorlási adatok története a XX. század közepétől

Ha valaki a II. világháború és a rendszerváltás közötti időszak nemzetközi vándorlását szeretné vizsgálni hazánkban, akkor komoly nehézségekbe ütközhet. Ebben a periódusban a bevándorlókra, illetve a kivándorlókra vonatkozó adatok hivatalosan nem léteztek, vagy titkos jellegük miatt nem voltak elérhetőek. A Központi Statisztikai Hivatal az 1956-os forradalom kapcsán végzett adatgyűjtést az emigránsokkal vagy a harcok során elesettekkel kapcsolatban, de erről csak 40 év után lehetett először olvasni Illés Sándor és Habcicsek László (1996) tanulmányában.

A fentiek alapján a Magyarországot érintő nemzetközi vándorlással kapcsolatos adatokról a rendszerváltásig alig lehetett tudni valamit. A vándorlásban résztvevők és az ő

³ A fejezet megírásához felhasználtam egy korábbi konferencia-előadásom és az ahhoz kapcsolódó konferenciaközlemény egyes részeit (Ruff, 2023c).

családtagjaik sem beszéltek ezekről, hiszen politikai szempontból hátrány érhetne őket. Másik oldalon az államhatalomnak sem állt érdekében az, hogy ezekkel kapcsolatban nyilvánosságra hozzon bármilyen adatot (Sárosi & Tóth, 2009).

A rendszerváltás után a határon túli magyarság bevándorlása miatt Magyarországon bevándorlási többlet keletkezett, ezért a kutatások főleg a bevándorlásra fókuszáltak. Általánosságban megállapítható, hogy a hazánkból történő kivándorlással foglalkozó kutatások száma elmarad a befelé irányuló vándorlásról szóló kutatások mennyiségétől. Ez egyrészt módszertani nehézségekre vezethető vissza, mivel a regiszterek külföldön találhatóak, másrészt kutatásfinanszírozási problémákra, vagyis inkább a bevándorlást vizsgáló kutatásokat támogatták a 2000-es években (Németh, 2016).

A 2004. évi uniós csatlakozás és a 2011. évi munkaerőpiaci nyitás óta a korábbiakhoz képest nagyobb figyelem összpontosul az emigrációs kutatásokra (Blaskó, 2014; Gödri & Felek, 2013; Gödri et al., 2014; Hárs, 2012).

2.3.2 A vándorlásstatisztika témakörei és adatbázisai

A rendelkezésre álló statisztikák között megkülönböztetünk törvényileg előírt statisztikákat (pl. Központi Statisztikai Hivatal vagy az Eurostat által gyűjtött adatok körét) és valamilyen közigazgatási szerv napi működése során előállított gyakorlati statisztikákat (pl. Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság statisztikái). Ezek a statisztikák leginkább két fő tényezőre fókuszálnak: a vándorlásban résztvevők számára, és azok állampolgárságára és születési országára.

A népszámlálások közül Magyarországon először a 2011. évi népszámlálás kérdezett rá a külföldön élő háztartástagok létszámára, illetve a Magyarország népességéhez tartozó személyek korábbi, migrációs tapasztalataira. A kérdéssel foglalkozott a két népszámlálás között a 2016. évi Mikrocenzus is, illetve a legutóbbi, 2022. őszi adatfelvétellel szervezett census is.

A vándorlásstatisztikában rendelkezésre álló adatok megkülönböztethetőek vonatkoztatási alapjuk szerint is. Ha egy adott állapotra, időpontra és területi egységre vonatkoznak, akkor ún. stock (állapotmutató) adatokról beszélünk, ha azonban egy adott időszakra, akkor ún. flow (folyamatmutató) adatokat értünk alattuk.

A migráció jelenségének kutatása során Sárosi és Tóth (2009) szerint alapvetően három fő adatforrást lehet használni:

1. Adminisztratív nyilvántartások (népesség-, az idegenrendészeti nyilvántartások, a munkavállalási engedéllyel, az egészségbiztosítással rendelkezők nyilvántartásai,

valamint az adóhivatal regiszterei): ezeknek a funkciója alapvetően közigazgatási szempontú, és ezért az adatgyűjtési struktúrájuk is ennek megfelelően vannak kialakítva, kevésbé jelennek meg kutatási szempontok. Adattartalmukban és mélységükben különböző szinten vannak, ezért nehéz az egységesítés. További nehézséget okoz az – ha ezeket a migránsok számának meghatározására szeretnék használni –, hogy ezekben csak azok jelennek meg, akik adott esetben bejelentési kötelezettségüknek eleget tesznek. Ha ezt nem teszik meg az érintett személyek, akkor ezeknek a nyilvántartásoknak a pontatlansága nő.

2. Határstatisztika: ilyen adatbázisokkal csak azok az országok rendelkeznek, amelyek határellenőrzést tartanak fent – pl. a schengeni országok esetében nem létezik ilyen –, de a határon átvélő mozgások nagysága által nem biztos, hogy pontos képet kapunk a nemzetközi vándorlás mértékéről. Ez abban az esetben releváns, ha szigorúan ellenőrzött határrendszer működik.
3. Megkérdezéssel módszerek, adatgyűjtések: láthatjuk, hogy az adminisztratív típusú nyilvántartások nem elégítik ki teljes mértékben a kutatók kíváncsiságát, ezért szükség van olyan primer adatfelvételekre is, amelyek szélesebb spektrumban tudnak adatokat gyűjteni a migráció jelenségéről. Ilyen adatfelvételek segítségével több információt kapunk a vándorlásban résztvevők társadalmi és gazdasági jellemzőiről, valamint ennek munkaerőpiaci és szociális hatásairól. Ide tartoznak a teljes körű (pl. népszámlálások) vagy a mintán alapuló adatfelvételek (pl. mikrocenzusok, munkaerőfelvételek vagy háztartási adatfelvételek).

Felmerülhet a kérdés, hogy ha ennyi nyilvántartás és adatfelvétel készül, akkor miért mondják a szakértők azt, hogy pontosan nem lehet megmondani a nemzetközi vándorlásban résztvevők számát. Ahogy a 3. táblázatban is láthatjuk, a kivándorolt magyar állampolgárok számát illetően nagy különbségek vannak az egyes adatbázisok között. Ennek okaira a következő fejezetben térek ki részletesen.

3. táblázat: Kivándorolt magyar állampolgárok száma a vonatkozó adatbázisok alapján

	Elért népesség definíciója	Az adatforrás típusa	Dátum	Az érintettek száma (ezer fő)
Mikrocenzus, 2016	Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van, volt az állandó otthonuk	Adatgyűjtés	2016. október 1.	265
Népszámlálás, 2011	Magyarországi (volt) háztartástaggal rendelkező, átmenetileg vagy tartósan külföldön tartózkodó személyek, akiknek Magyarországon van az állandó otthonuk	Adatgyűjtés	2011. október 1.	213
Nemzeti Egészség-biztosítási Alapkezelő (NEAK)	Külföldön biztosított magyar állampolgárok (önbevallás alapján)	Adminisztratív	2017. január 1.	120
Az Európai Statisztikai Rendszer (ESR) tükörstatisztikái	Európa ^{a)} egyes országaiban élő magyar állampolgárok, az országok saját jelentései alapján	Adminisztratív	2016. december 31.	416
Munkaerő-felmérés (MEF)	Magyarországi háztartástaggal rendelkező 15–74 éves, külföldi telephelyen dolgozók (ingázókkal együtt)	Adatgyűjtés	2016. IV. negyedév	116
SEEMIG-projekt	1989 után kivándorolt magyar állampolgárok, akik legalább egy éve külföldön élnek	Becslés	2013. I. negyedév	350
Az ENSZ tükörstatisztikái	A világ országaiban élő magyar állampolgárok, illetve Magyarországon születettek, az országok saját jelentései alapján, kiegészítve becsült adatokkal	Becslés	2017. július 1.	637
OECD	Az OECD-országok saját jelentései alapján	Vegyes	2017. január 1.	120

* A háttérszínrel jelölt adatforrások felhasználásra kerülnek a KSH által közölt rendszeres vándorlástatisztikában.

^{a)} Az EU-28 tagállamai kivéve Ciprus, Málta és Spanyolország, ezen kívül tartalmazza Svájc, Norvégia, Liechtenstein, Izland, valamint Törökország adatait.

Forrás: Mikrocenzus 2016, Kovács (2016, p. 10)

2.3.3 Mérési nehézségek belföldön és külföldön

Ahogy eddig is láthattuk, a vándorlási statisztika nehezen egységesíthető, mivel különböző szempontok és célok alapján történik az adatok gyűjtése, továbbá azért is, mert kevés az olyan adatforrás, amelynek elsődleges célja a migráció számbavétele.

Elsőre gondolhatnánk azt, hogy a legbiztosabb adatforrások a törvényi szabályozás által előállított nyilvántartások, hiszen ebben pontos és naprakész adatok vannak az állampolgárokról, s mivel jogszabály által előírt kötelező bejelentési kötelezettség is terheli az embereket, ha változás áll be életükben, akkor ennek eleget is tesznek. A valóságban azonban láthatjuk, hogy a szabályozás ellenére nincs mindig így.

Az 1992. évi LXVI. törvény a polgárok személyi adatainak és lakcímének nyilvántartásáról alapján belföldi lakcímváltozás esetén is köteles bejelentést tenni, azonban külföldi tartózkodás esetén jelenleg csak a végleges külföldi letelepedés céljából történő

vándorlás során kötelező bejelentést tenni. Ezt 2013. március 1-ig a 3 hónapnál hosszabb ideiglenes tartózkodás során is meg kellett tenni, de azóta ez nem kötelező.

A Nemzeti Adó és Vámhivatal felé akkor köteles bejelentést tennie a külföldre vándorlónak, ha a jövőben biztosan nem lesz már magyarországi jövedelme.

Ugyanígy a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő felé is be kell jelenteni azt, ha valaki külföldön létesít biztosítási jogviszonyt, de ennek ellenére sokan megtartják az olcsó magyarországi egészségbiztosítást vagy külföldön magánbiztosítást kötnek.

Ezekkel az adminisztratív típusú adatbázisokkal alacsony költségek mellett tudunk az egyes időszakok között összehasonlító elemzéseket készíteni – ld. például Ligeti Anna Sára (2021) tanulmányát –, de számolni kell azzal, hogy a kapott eredmények csak a bejelentések mértékének megfelelően tükrözik az adott jelenséget.

A hazai adatforrásokon kívül segítséget jelenthetnek azok a külföldi regiszterek – más néven tükörstatisztikák –, amelyek mutatják a másik országban tartózkodó magyar állampolgárok számát, azonban teljes mértékben ezek sem fogják tükrözni a valóságban tapasztalható migrációs folyamatokat. Az egyik fő probléma, hogy a közölt adatokból nem lehet megállapítani, hogy a bevándorló magyar állampolgár Magyarországról vagy egy harmadik országból vándorolt-e be az adott országba, illetve az onnan elvándorló magyar állampolgár Magyarországra vándorol-e vagy sem. Ez a torzító hatás felerősödött 2011 után, miután a magyar Országgyűlés 2010. május 26-án elfogadta a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosítását, és ezzel bevezette az egyszerűsített honosítási eljárást. Az egyszerűsített honosítási eljárás lényege, hogy nem kell Magyarországon letelepedni a határon túli magyaroknak a magyar állampolgárság megszerzéséhez, és nem kell állampolgársági vizsgát tenni, de szükséges a magyar nyelv ismerete. Ennek következménye lett, hogy a tükörstatisztikák Magyarországról történő kivándorlás mérésére való használhatósága csökkent, hiszen az ezt követő években a külföldi országokban megjelenő magyar állampolgárok egy része sosem élt Magyarország területén, mindössze új állampolgárságot szerzett.

További nehézség a külföldi országok statisztikáival kapcsolatban az, hogy egyes esetekben igen eltérő nemzeti definíciókra és országonként különböző gyakorlatra épül az adatgyűjtés. Az Egyesült Királyságban például a hivatalos migrációs statisztika jelenleg használt legfontosabb forrása az International Passenger Survey (IPS) kérdőíves felmérése, Németországban pedig regisztrálják a legalább 3 hónapos tartózkodás céljával kiutazó munkavállalókat és tanulókat is (Csányi et al., 2021).

A rendelkezésre álló statisztikai adatokból látható, hogy a 2011-es munkaerőpiaci határnyitás után nőtt a Magyarországról történő kivándorlás mértéke, de ezek alapján legtöbbször csak a vándorlásban résztvevők számáról van információnk, arról nincsen, hogy milyen jellemzőkkel bírnak azok, akik elhagyják az országot. Az Eurostat adatai alapján az Európába irányuló migráció esetében van információnk a külföldön tartózkodó magyarok nem és életkor szerinti összetételéről, ez az adatforrás azonban nem ad lehetőséget további elemzésekre. Fontos lenne tudni azt, hogy a külföldre távozók az ország mely részéről mentek el, milyen a családi állapotuk, iskolázottsági szintjük, mi a foglalkozásuk. Nem tudjuk azt, hogy rövid- vagy hosszútávra mentek, illetve haza szeretnének-e jönni (Kapitány & Rohr, 2014).

Ezek miatt szükséges primer kutatásokat készíteni, amelyek által részletesen meg tudjuk ismerni a kivándorlók szocio-demográfiai és munkaerőpiaci helyzetét, valamint jövőbeli migrációs szándékukat. A következőkben néhány ilyen kutatást szeretnék bemutatni:

SEEMIG projekt

A projekt 2012–2014 között valósult meg, melynek célja volt, hogy megbízható adatokat szolgáltatasson a délkelet-európai migrációs, munkaerő-piaci és demográfiai folyamatokról. Kísérletet tett arra, hogy innovatív kutatási módszerek segítségével az elvándorlásra vonatkozó új típusú adatokat gyűjtsön Magyarországon és Szerbiában. A partnerek egy transznacionális adatbázist hoztak létre hosszabb távú nemzeti adatsorok alapján, azzal a céllal, hogy regionális jó gyakorlatot nyújtson. A projekt elősegítette a transznacionális együttműködés előmozdítását a statisztikai hivatalok, kutatóintézetek és a helyi önkormányzatok között.

YOUMIG kutatás

A YOUMIG keretében 2017–2019 között 8 ország 19 partnere dolgozott együtt, hogy támogassa a helyi önkormányzatokat a 15–34 éves korosztályba tartozó fiatalok migrációjában rejlő fejlődési potenciál kiaknázásában a Duna-régióban. A statisztikai hivatalok és a tudományos szervezetek a helyi önkormányzatokkal együttműködve egy komplex transznacionális együttműködés keretében helyi fejlesztési stratégiákat hoztak létre

az ifjúsági migráció jobb hatásmutatóin alapuló helyi fejlesztési stratégiák kialakítása érdekében.

Életünk fordulópontjai adatfelvétel

A társadalmi-demográfiai panel adatfelvétel a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet szervezésében 2001 óta zajló követéses vizsgálat, elsődleges célja a demográfiai folyamatok változásainak figyelemmel kísérése. A negyedik adatfelvételi hullám kapcsán a kutatásban egy nagyobb méretű kiegészítő mintavételre került sor. A kiegészítő mintavétel elsődleges célja volt a minta elöregedésének és az elmúlt évtizedbeli minta-lemorzsolódásnak a pótlása volt, ám a kiegészítő minta címadatbázisa és a kérdezőbiztosi jelentések azt is lehetővé tették, hogy a külföldön élőkről kis erőfeszítéssel információkhoz jussanak a kutatók. Újszerű becslési eljárást dolgozott ki Kapitány Balázs és Rohr Adél (2014), amelynek célja az volt, hogy adatokat kapjanak a Magyarországon állandó lakhellyel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok külföldi tartózkodásáról, illetve arról, hogy mely országokban élnek, valamint miért mentek ki. Akiket személyesen nem értek el a kérdezőbiztosok, róluk rokonoktól vagy szomszédoktól információt gyűjtöttek, és ha kiderült, hogy külföldön élnek, a hozzátartozóktól vagy szomszédoktól további kérdések feltételével gyűjtöttek migrációs adatokat. A mintában tapasztalt arányok alapján becsülték meg a külföldön tartózkodók számát.

Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézetén belül megvalósított kutatás során a migráció újabb aspektusát kívánták vizsgálni a kutatók. A célok között megjelenik többek között az, hogy milyen méretű és összetételű a Magyarországra irányuló visszavándorlás, milyen területi mintázata van, milyen tényezők és egyéni motivációk határozzák meg. A kutatás arra is keresi a választ, hogy a visszavándorlás is mutat-e szelekciót, ahogy az elvándorlás esetében is gyakran lehet tapasztalni.

A fent bemutatott szempontok alapján is látható, hogy a migráció folyamatának kutatása nem egyszerű feladat. Nemcsak azért, mert a modern kor által nyújtott lehetőségeknek köszönhetően a vándorlásban résztvevők gyorsan meg tudják változtatni tartózkodási

helyüket, hanem azért is, mert a vándorlás iránya nem mindig egyvonalú, rendszeressége nem egyszeri, hanem változó intenzitású is lehet.

Ezeket az időbeli és földrajzi folyamatokat hivatalosan és érvényesen rögzíteni nagy kihívás a szakmai szervezetek számára, főleg úgy, hogy ebben partnernek kellene lenniük a vándorlások résztvevőinek.

Ha nemzetközi térben zajlanak ezek a mozgások, akkor az egyes országok közötti kooperációk alapvetően szükségesek ahhoz, hogy ezek a folyamatok leírhatóak legyenek, s általuk társadalmi-gazdasági előrejelzéseket lehessen tenni. Nemzetközi szervezetek régóta felismerték ennek a demográfiai folyamatnak a jelentőségét, tettek is ajánlásokat a közös definíciók és módszertanok kidolgozására, azonban a mai napig nincsen egységesen használt eszköztár ezen a téren. Az országok különböző módon gyűjtik az adatokat, a nyilvántartások az állampolgári fegyelmezetlenség miatt nem a pontos valóságot tartalmazzák, hanem annak csak egy szeletét.

A primer kutatások eredményei ki tudják egészíteni az adminisztratív nyilvántartások létszámra vonatkozó adatait, általuk leginkább a migráció mögött meghúzódó motivációkra és okokra tudunk következtetni, de a vándorlók létszámát ezek alapján sem tudjuk megmondani.

A jövőre vonatkozóan fontos lenne a nemzetközi vándorlás definíciójának egységesítése, majd ezt követően közös módszertanok kidolgozása. Mindez azért is nélkülözhetetlen, mert a migráció jelenségében is folyamatos változások történnek, és ezekre az új elemekre reagálni szükséges közigazgatási és kutatói szinten is.

2.4 Migrációs potenciál és a fiatalok kivándorlásának motivációi nemzetközi kontextusban⁴

A fiatalok elvándorlásának vizsgálata azért fontos téma, mert munkaerőpiaci szempontból, demográfiai szempontból és egy adott térség fenntarthatósága miatt sem mindegy, hogy hányan mennek külföldre, mennyi időt töltenek ott, illetve milyen célból valósítják meg ezt a térbeli mozgást. Ennek jelentőségét felismerve magyarországi és külföldi országos szintű ifjúságkutatásokban is megjelent vizsgálendő kérdéskörként ez a téma. A szakirodalom feltárása során arra a következtetésre jutottam, hogy ez a kutatási téma leginkább azokban az országokban van jelen, amelyekben akár az ország gazdasági-társadalmi helyzete vagy

⁴ A fejezet megírásához felhasználtam két korábbi tanulmányom egyes részeit, több helyen frissítve az adatokat (Ruff, 2021; Ruff, 2023a).

korábbi konfliktusos helyzetek miatt ennek a demográfiai folyamatnak erős hatása van (American Institutes for Research, 2023; Heckert, 2015; Ruff, 2021; Sandu et al., 2014; UNICEF, 2014). Olyan fejlett országok, mint például Egyesült Királyság, Ausztrália vagy Németország ifjúságkutatásaiban az emigrációt vizsgáló témaköröket és kérdéseket nem lehet megtalálni.

A fejezetben a magyar fiatalok migrációs potenciálját elemzem, illetve nemzetközi kitekintést adok a Kelet-Közép-Európában és Kelet-Európában élő fiatalok külföldi migrációja mögött meghúzódó okokról.

2.4.1. A migrációs potenciál fogalma

A migrációs potenciál alakulását a kibocsátó országokban fokozott figyelemmel kísérik, hiszen az országot elhagyó népesség távozásának lehetnek társadalmi és gazdasági következményei. A migrációs potenciál azt fejezi ki, hogy egy adott népességen belül mekkora a migrációt tervezők aránya (Sik, 2003). Amennyiben migráció alatt az országhatárt átlépő vándorlást értjük, a migrációs potenciál a hosszabb-rövidebb időtartamú külföldi tartózkodást vagy kivándorlást (végleges külföldi letelepedést) tervezők arányát jelenti.

A migrációs potenciálnak két alaptípusa van:

1. az *általános migrációs potenciál* a teljes népességre az adott pillanatban jellemző migrációs potenciál mértékét mutatja,
2. a *speciális migrációs potenciál* a migrációs potenciál elemzésének érvényességi körét korlátozza. Ez által a mérés megbízhatósága nagyobb lesz, mivel a társadalom egy szűkebb csoportjának migrációs várakozásait vizsgálja, ami egyben növeli a kutatás mélységét is. A speciális migrációs potenciál kutatása szűkíthető a társadalom egyes csoportjaira (például fiatalokra), vagy a világ egyes önkényesen kiválasztott részére (például a Central European Opinion Research Group (CEORG) kutatása az uniós országokba irányuló migrációt vizsgálta).

Ahogy a 4. táblázatban összefoglalva láthatjuk, a migrációs potenciál két alaptípusán belül megkülönböztetünk nyers és a tisztított migrációs potenciált a mérés megbízhatósága alapján. A nyers migrációs potenciál mérése során a válaszadótól egyenesen megkérdezik, hogy vannak-e migrációs szándékai, és a kapott választ minden további korrekció nélkül, teljes értékű információként kezelik és elemzik. A nyers migrációs potenciálról beszélünk akkor is, ha a migráció többféle időtávjára kérdeznak rá a kutatók. Ilyenkor a külföldre való távozás gondolata

már nem általánosságban szerepel, hanem eltérő migrációs helyzeteket különböztet meg, attól függően, hogy munkavállalásra vagy kivándorlásra, rövid vagy hosszú távú szándéokra kérdezzünk rá. Ez a technika alkalmas a munkavállalási és kivándorlási szándék megkülönböztetésére, viszont nem alkalmas annak eldöntésére, hogy a megkérdezett migrációs szándéka mennyire komoly (Sik, 2003).

Tisztított migrációs potenciálról akkor beszélünk, ha a kérdezés során többféle (rejtett) kísérletet tesznek a kutatást végzők arra, hogy a migrációs szándék komolyságának mértékét megismerjék. Ilyen esetben rákérdezhetnek a migrációs szándék idejére, a tervezett munka helyére, jellegére, munkavállalási terv esetén az elvárt bér mértékére, a vándorlási szándék okaira, indokára, valamint a migráció érdekében megtett eddigi tevékenységekre is (információszerzés, kapcsolatépítés, nyelvtanulás, nyelvtudás és nyelvismeret). Ezek használatával pontosítani lehet a migrációs szándék megbízhatóságát.

4. táblázat: A migrációs potenciál típusainak rendszere

Általános				Speciális			
Nyers		Tisztított		Nyers		Tisztított	
Teljes körű	Releváns népesség	Teljes körű	Releváns népesség	Teljes körű	Releváns népesség	Teljes körű	Releváns népesség

Forrás: Sik (2003, p. 15)

A migrációs potenciál mérése általában az adott populáció reprezentatív mintáján végzett kérdőíves adatfelvétel segítségével történik, amely során közvetlen kérdésekkel tárják fel az egyének migrációs hajlandóságát, szándékait, terveit. E módszer azonban – bár a várható migráció volumenének és összetételének feltárását célozza – többnyire csak a migráció rövid távú előrejelzésére alkalmas, és ebben az esetben is – az alkalmazott kérdezési technikától függően – változó megbízhatóságú, de inkább óvatos becsléseket tesz lehetővé (Gödri, 2016). A jövőbeli migrációs folyamatok hosszabb távú becslése demográfiai és gazdasági előrejelzéseken, valamint a migráció történeti trendjein alapuló ökonometriai modellekkel lehetséges (Dustmann et al., 2003).

A migrációs szándék erőssége szerint Fassmann és Hintermann (1998) a migrációs potenciál három típusát különbözteti meg:

- az általános migrációs potenciált (akik gondolkodnak azon, hogy külföldre menjenek),
- a valószínűsíthető migrációs potenciált (akik már információkat gyűjtenek),

- a tényleges migrációs potenciált (akik már elindították a folyamatot, például letelepedési vagy munkavállalási engedélyért folyamodtak).

A nyugat-európai országokba irányuló Magyarországról történő elvándorlás a 2000-es évek második felében felerősödött, majd a német és az osztrák munkaerőpiac 2011-ben történt megnyitását követően egyre nagyobb méreteket öltött (Hárs, 2012). Az elmúlt években a jelenséget széles körű tudományos és társadalmi érdeklődés övezte, különböző vizsgálatok, becslések készültek az elvándorlók, illetve a külföldön munkát vállalók számáról, összetételéről, valamint a szelekciót befolyásoló tényezőkről (Blaskó & Gödri, 2014; Hárs & Simon, 2016; Kapitány & Rohr, 2014).

A kutatások nagy része a kivándorlók számának becslésén túl a migráció mögött meghúzódó háttérokokkal és motivációkkal csak kismértékben foglalkozik. A migrációs döntéseket, és ezáltal a migrációs folyamatok alakulását számos tényező befolyásolja. A mikroszintű döntések általában költség-haszon számítások eredményeként születnek, a migráció előnyeinek, valamint költségeinek és kockázatainak mérlegelése révén. Ebben az egyéni indítékok, célok, elvárások, körülmények és élethelyzetek meghatározó szerepet játszanak. Az egyéni vagy háztartási döntéseket ugyanakkor a makrostrukturális kontextus is meghatározza. A foglalkoztatás és a bérek országok közötti eltérései fontos szempontot jelentenek a mérlegelésben, noha számos nem anyagi jellegű összetevő is megjelenik mind az előnyök, mind a költségek oldalán. A kibocsátó ország és a potenciális célország(ok) társadalmi, demográfiai, gazdasági, politikai struktúrai és munkaerőpiaci feltételei behatárolják az egyéni célok, törekvések megvalósításának a lehetőségeit. Az egyéni szinten ható ösztönzők és a célországbeli lehetőségek közötti összekötő láncszemet gyakran a migráns kapcsolathálózatok jelentik, amelyek a rajtuk keresztül áramló információk és erőforrások (anyagi, érzelmi támogatás) révén csökkentik a migráció kockázatát és költségeit. A célországválasztást – és ezáltal a migrációs áramlások irányát – a felsoroltak mellett számos egyéb tényező is befolyásolhatja, mint például a nyelvi és kulturális közelség, a földrajzi közelség, az országok közötti történelmileg meghatározott migrációs kapcsolatok, a potenciális célországok migrációs szabályozása, fogadókészsége (Gödri, 2016).

2.4.2 A kivándorolt magyar fiatalok száma

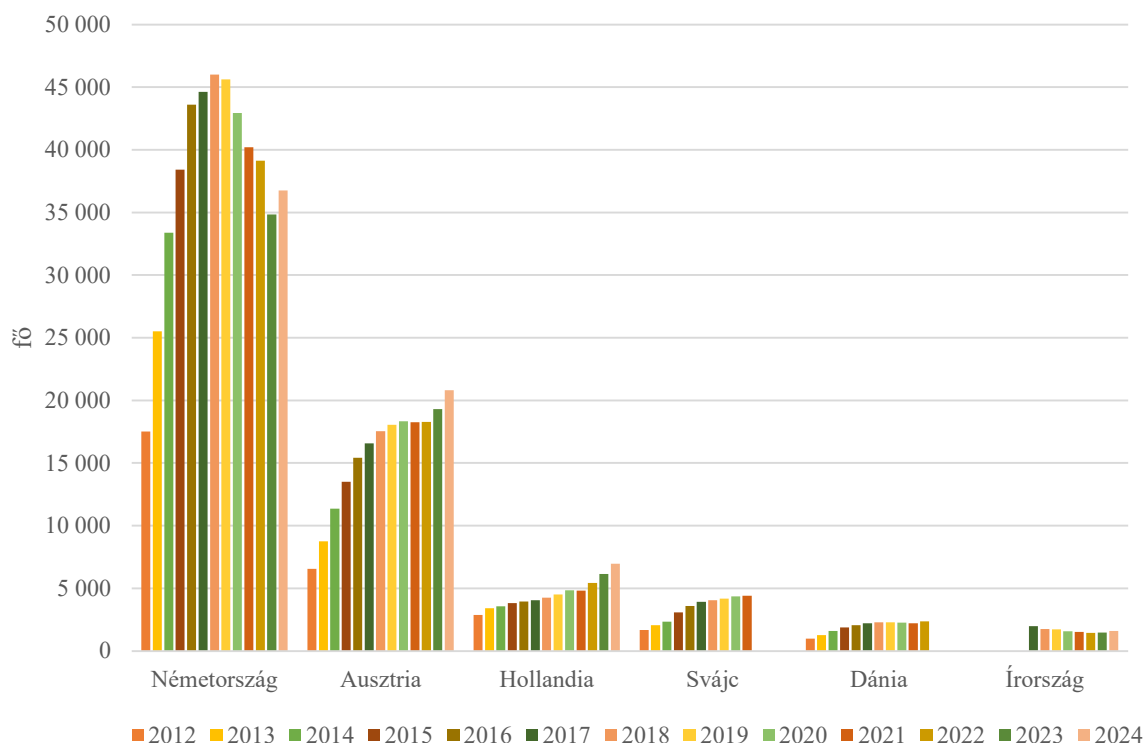
A nemzetközi vándorlással összefüggésben végzett kutatások és a szakirodalom is rámutat, hogy a fiatalabb korosztályok mobilabbak. A migrációs potenciállal kapcsolatos kutatások szerint leginkább a 20-as, 30-as éveikben járó fiatalok terveznek külföldi munkavállalást

vagy kivándorlást (Sik, 2010, 2011, 2012, 2013; Sik & Simonovits, 2002), illetve bizonyították, hogy a kor előrehaladtával folyamatosan csökken a migrációs szándék valószínűsége (Bokányi et al., 2018).

Az Eurostat (2025) adatai alapján 2024-ben az európai országokban élő 15–29 éves magyar állampolgárok számát elemezve látható, hogy Németországban (több mint 36.000 fő) és Ausztriában (több mint 20.000 fő) él a legtöbb magyar fiatal.⁵ Számuk az utóbbi évtizedben fokozatosan növekszik, Németországban a növekedés üteme nagyobb volt, azonban Ausztriával ellentétben 2018 óta csökkenés érzékelhető a Németországban élő magyar fiatalok körében. Ausztriához hasonló lassú emelkedés tapasztalható Hollandia esetében is, ami 2022-től évről évre nagyobb mértékben nő, 2024-ben közel 7000 fő magyar állampolgárságú fiatal élt az országban. Az emelkedő tendenciát támasztja alá az, hogy egyre több fiatal tanul holland egyetemeken (Keresztúri, 2025).

A többi európai országot megvizsgálva Svájc esetében 2021-ig állnak rendelkezésre statisztikai adatok, akkor 4410 fő magyar fiatal élt kint. Az utóbbi években Dánia vonzó hatása kismértékben megemelkedett, 2022-ben 2350 fő 15–29 éves magyar állampolgár élt ott, az ezt követő évek esetében sajnos nem elérhetőek az adatok az Eurostatnál. Az Írországon élő magyar fiatalok száma azonban a 2017. évi 1931 főről 2024-re 1584 főre csökkent (3. ábra).

⁵ Az Eurostat azokat sorolja ide, akik a referenciaidő előtt legalább 12 hónapig folyamatosan az adott országban éltek, vagy akik a referenciaidőt megelőző 12 hónap során az országba érkeztek azzal a szándékkal, hogy legalább egy évig ott maradjanak. Sajnos az Eurostatnál nem elérhetőek az Egyesült Királyságban élő 15-29 éves korosztályra vonatkozó adatok.

3. ábra: A magyar állampolgárságú 15–29 évesek száma országonként

Forrás: Eurostat (2025)

Hárs Ágnes és Simon Dávid 2018–2019 folyamán végzett egy kutatást a Magyarországon született és a felkeresést megelőzően legalább három hónapja külföldön élő, illetve dolgozó 18 évesnél idősebb személyek körében (Hárs, 2020). A kutatás eredményei alapján az látszik, hogy a migrációjuk hátterében a gazdasági, munkaerő-piaci hatások voltak a legfontosabbak: a külföldön élők 65 százalékát a magasabb jövedelem reménye hajtotta külföldre, 40 százalék számára az elkeseredettség, az otthoni munkalehetőségek hiánya, illetve kilátástalansága, és további mintegy egyötödük számára a konkrét anyagi gondok, például a hiteltörlesztés játszott szerepet. A külföldön élők 40 százaléka érezte, hogy az otthoni politikai hangulat miatt is el kell vándorolnia, és egyötödük a gyerek iskoláztatásának, jövőjének a jobb lehetőségét is figyelembe vette döntése meghozása során. Közel 20–20 százalékuk esetében a migrációt a külföldön élés megtapasztalása vagy pusztán kalandvágy is motiválta, emellett kisebb arányban családi ok és a jövőtől való félelem is szerepet játszhatott a döntésben. A kutatás eredményei alapján kijelenthető, hogy a külföldre költözés nagyobb arányban van jelen a fiatalok, a felsőfokú végzettségűek és a magas szinten nyelveket beszélők között. A családi kötöttségek pedig

visszatartó erővel bírnak, a függetlenebb, gyermektelen kapcsolatban, de nem házasságban élők nagyobb arányban élnek külföldön.

A 2010-es évek migrációs folyamataira jellemző, hogy a rövid távú és ismétlődő mobilitási formák voltak jelen, leginkább az idősebb korcsoportok, illetve az ipari és vendéglátói szektorban dolgozók körében. A visszavándorlók között az évtized második felétől egyre nagyobb mértékben jelentek meg olyanok, akik a hosszú távú, legalább 5 évi külföldi tartózkodást követően tértek haza. Utóbbi jelenség összekapcsolódik az évtized eleji európai munkaerő-piaci nyitások következtében megugró kivándorlásokkal. Az évtized elején kivándorló magyarok fele 2020-ig bezárólag nem tért haza. A 30 éven felüliek esetében a partnerrel vagy családdal történt vándorlás a hosszú távú külföldi letelepedés irányába hatott (amely kiemelten igaz a gyermekes családokra), a húszas éveikben kivándorlók esetében pedig inkább az egyedülállók maradtak külföldön. A 2010-es évek elején megfigyelhető kivándorlási hullám által a külföldön élő magyarok csoportja korábban nem látott méretűre nőtt, amely az évtized második felétől lehetővé tette a folyamatos visszavándorlásokat a hosszabb idő óta külföldön élők köréből is. Ezáltal a 2016-ot követően egyre intenzívebbé váló visszavándorlásban éppúgy megtalálhatóak a rövid távú és cirkuláris formák, mint a hosszabb idejű migrációs tapasztalatot követő hazatérések (Ligeti, 2021).

2.4.3 Emigráló fiatalok motivációi Európa keleti felében

A magyar fiatalok nemzetközi vándorlásával kapcsolatban a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatgyűjtései és különböző survey típusú adatfelvételek kapcsán tudunk információt szerezni. A 2016. évi mikrocenzus adatai alapján látható, hogy a migrációt tervezők 80 százaléka elsősorban anyagi, megélhetési okból hagyná el Magyarországot. A második leggyakrabban említett ok a külföldön remélt jobb munkafeltételek, életkörülmények (44 százalék), míg szakmai okokkal 18 százalékuk magyarázta a külföldre költözés gondolatát. Politikai, ideológiai motivációt mindössze 5,6 százalékuk említett. A külföldre költözést tervezők körében legnagyobb arányban a 16–29 évesek jelennek meg, terveik komolysága alapján arányuk 40–44 százalék között van (Kovács, 2018).

Magyarországon 2000 óta négyévente szervezik meg a 15–29 éves fiatalok körében a nagymintás ifjúságkutatásokat, amelyek keretében 2012 óta kérdezik meg a kutatásban résztvevőket külföldi mobilitási terveikkel kapcsolatban. A fiatalok a jobb megélhetés, a tapasztalatszerzés és a nyelvtanulás miatt lennének hajlandóak elhagyni az országot hosszabb-rövidebb időre. Ezeken kívül motivációként jelenik meg a karrierépítés, az új

kivások megtapasztalásának vágya, a családi okok, valamint a tanulási cél (Bokányi et al., 2018).

A 16–35 éves román fiatalok emigrációjára az YMOBILITY adatfelvétel adatai alapján a legnagyobb motiváló hatás a jobb munka iránti igény, ezt követik a személyes kapcsolatokhoz (családi, baráti) köthető okok, valamint a jobb életmód iránti igény. A vidéki, falvakban élő román fiatalok leginkább a családi és baráti kapcsolatok miatt távoznak külföldre, míg a városokban élők a munkalehetőségek miatt hagyják el lakhelyüket. A migráció okainak részletesebb elemzése céljából készített interjúk alapján kiderült, hogy az alacsonyabb képzettséggel rendelkező fiatalok közül többen azért mentek külföldre pénzt keresni, hogy visszatérésük után ebből tudják finanszírozni egyetemi tanulmányaikat, vagy vállalkozást tudjanak alapítani. A képzettebb fiatalok lakás- vagy autóvásárlás, esküvőszervezés célja miatt vállaltak munkát külföldön, vagy azért, mert saját cégük küldte másik országba munkavégzésre egy-egy projektben, illetve körükben magasabb azok aránya, akiknél az oktatási vagy más kultúrák megismerésének célja is megjelenik (Sandu et al., 2018).

Az ukrain fiatalok körében végzett kutatás eredményei alapján azt láthatjuk, hogy a migrációs aktivitást meghatározó fő ok az országban tapasztalható alacsony bérszint. A fizetések alacsony színvonala, az országban tapasztalható szegénység, és a külföldi pénzkereseti vágy – mint indok – megnevezése egyértelműen mutatja, hogy a munkaerő-migráció elsősorban gazdasági jellegű az ukrain fiatalok körében. Másként fogalmazva, az emberi munka értékvesztése a domináns tényező, amely a fiatalok migrációs mobilitását motiválja (Mykhailo et al., 2020).

Ahogy láthatjuk, több országban a legfőbb ösztönző hatás a fiatalok kivándorlására gazdasági természetű. Érdekes azonban megnézni olyan tényezők hatását is, amelyeket kevésbé kutatnak, és gyakran nem is gondolnánk rá, hogy ezeknek is lehet hatásuk a vándorlási mintázatokra. Négy balkáni ország esetében kíváncsiak voltak arra a kutatók, hogy a vallási hovatartozásnak milyen hatása van a migrációra (Roman et al., 2020). Bosznia-Hercegovina esetében a nem vallásos fiatalok, és azok, akik nem gyakorolják vallásuk szokásait, hajlamosabbak elhagyni az országot. Bulgáriában úgy tűnik, hogy a muszlim közösségnek erősebb a kivándorlási szándéka, mint a keresztények többségének. Horvátországban a nem keresztény vallási felekezethez tartozók, valamint a nem vallásos fiatalok erősebb kivándorlási szándékot mutatnak, mint a keresztények. Románia esetében az erős kivándorlási szándék nem korrelál a vallási meggyőződéssel.

Williams és munkatársai kilenc európai országra (Németország, Írország, Olaszország, Lettország, Románia, Szlovákia, Spanyolország, Svédország és Egyesült Királyság) kiterjedő vizsgálat során megállapították, hogy egy éven belül a 16–35 éves, nem tanuló válaszadók 17 százaléka valószínűleg elvándorol, tekintélyes kisebbségük pedig konkrét tervet is készített erre (Williams et al., 2018). Az eredmények a kilenc ország között eltérőek, a legnagyobb szándékot a romániai (21 százalék), a legalacsonyabbat az írországi, szlovákiai és lettországi válaszadók mutatták (13 százalék). A kilenc európai ország mobilitási szándékai jelentősen megnövekednek, ha hosszabb, a következő öt évre terjedő időszakot nézzük. Valamennyi országban a válaszadók 30 százaléka valószínűleg elköltözik, vagy már konkrét terveket is készített. Ismét a román válaszadók mutatják öt éven belül a legmagasabb migrációs szándékot (41%), őket követik az olaszok (39%) és a spanyolok (35%). A szlovák válaszadók mutatják a legalacsonyabb migrációs szándékot (22%), utánuk következnek az Egyesült Királyságban élők (25%), valamint az írországi és lett válaszadók (26–26%).

A fiatalok migrációjának egyik következménye lehet az agyelszívás (brain drain) jelensége. Begovic és munkatársai (2020) Bosznia-Hercegovinát vizsgálva megállapították, hogy rendkívül magas az országból távozók száma, különösen a fiatalok körében, és ez emelkedő tendenciát mutat. Az egyik legsúlyosabb következménye ennek a folyamatnak az agyelszívás, amely megfosztja a küldő országot a képzett emberei gazdasági és társadalmi hozzájárulásától. Az agyelszívás államra gyakorolt következménye a távozó emberekbe történő befektetések (oktatásuk) megtérülésének hiánya, a munkaerőhiány minden szektorban, és a nyugdíjalapok hiánya (a népesség előregedése miatt). A boszniai fiatalok közül többen mennek el hazájukból azok, akik kevésbé elégedettek a közszolgáltatásokkal, és akik azt érzékelik, hogy az országban magas a korrupció mértéke.

Szerbiában a 30 év alatti fiatalok migrációjának hátterében az egyik legfontosabb push faktor a munkanélküliség, ezenkívül szerepet játszik még a bizonytalanságtól való félelem és a szegénység. Pull faktorként a jobban fizetett munkahelyeket és a jobb életminőséget fogalmazták meg a fiatalok (Bobić et al., 2016).

Bastianon (2018) a Grúziában és Moldovában élő fiatalok migrációs törekvéseinek vizsgálata során az egyéni jellemzők mellett a háztartások jellemzőinek hatására is kitért. Ez a tanulmány kimutatta, hogy az egyéni adottságok (pl. tartozik-e valamilyen csoporthoz, önálló döntésképeség a családon belül), a fiatalok jövőbeli törekvései (pl. az elérendő legmagasabb iskolai végzettség, az egyéni felelősség mértéke az elért sikerek vagy kudarcok tekintetében) és a háztartásokban előforduló anyagi gondok jelentősen előrejelzik a fiatalok migrációs döntéshozatalát, míg a háztartási aspirációk nem (pl. a szülők mennyire engedik

a gyermeket önállóan cselekedni, vagy ha valami nehezen megy az iskolában, ösztönzik-e nagyobb energiabefektetésre). Mind a fiatalok, mind a háztartásfők országra vonatkozó büszkesége mutatta a legnagyobb hatást a fiatalok migrációs döntéshozatalára (a kevésbé büszkék nagyobb valószínűséggel mennének külföldre), ezt követte a háztartásban előforduló anyagi gondok (azok emigrálnának inkább, akik olyan háztartásban élnek, ahol nagyon ritkán vagy soha nem fordulnak elő anyagi nehézségek). Végezetül ez a tanulmány tovább hangsúlyozta az éles különbségeket a fiatal férfiak és nők migrációs döntéshozatala között, megmutatva, hogy a nőket sokkal nagyobb valószínűséggel befolyásolják a háztartási tényezők, mint a férfiakat.

Az elmúlt évtizedekben a migrációkutatók egyre inkább tudatosítják a transznacionális migrációs hálózatok jelentőségét. Ezek nagymértékben vannak jelen a mai Lengyelországban is, és különös jelentőséggel bírnak azokon a helyeken, ahol magas a helyi munkanélküliség, és az átlagosnál alacsonyabb bérek vannak. A legtöbbször kisebb városok és falvak esetében van erről szó (White, 2016). Lengyelországban a 2004 óta gyorsan bővülő migrációs hálózatok a transznacionális háztartások megélhetési stratégiáinak egyre összetettebb és földrajzilag változatosabb hálóját hozzák létre, mivel a migránsok meghívják barátait és családtagjaikat, hogy csatlakozzanak hozzájuk. Bár több, migrációval foglalkozó szakember vitatja, hogy a hálózatok migrációt okoznak, White (2016) kutatásainak eredményei azt mutatják, hogy egyértelműen van ilyen hatásuk.

A litván felsőoktatásban tanulók körében végzett kutatás eredményei alapján azt láthatjuk, hogy inkább munkavállalási, semmint tanulási célból vándorolnak ki a fiatalok. A külföldi munkavállalási gyakorlattal rendelkező válaszadók általában szakképzetlen munkát végeztek, és elégedettek voltak távozásukat illetően. Szignifikáns összefüggést azonban nem sikerült megállapítani a külföldi munkával való elégedettség és a munkavégzés helye szerinti országba való jövőbeni visszatérési szándék között. A hallgatók kivándorlási döntését formális és informális társadalmi viszonyok egyaránt meghatározták. A család és a barátok jelentősebb hatást gyakoroltak a munkavállalási céllal távozó hallgatókra, mint az oktatási céllal távozókra. A hallgatói elvándorlást leginkább a politikai (adórendszer, aktív munkaerőpiaci politika, társadalombiztosítási rendszer egy országban), a szakmai (karrierkilátások, szakmánkénti elhelyezkedési lehetőség) és a gazdasági (bér, anyagi életkörülmények, elhelyezkedési lehetőségek) tényezők határozták meg. Mindez azt mutatja, hogy a hallgatók elvándorlását leginkább a „pull”, nem pedig a „push” tényezők befolyásolják. A felerősödő litvániai migráció rávilágít arra a veszélyforrásra, hogy a hallgatók, mint potenciális képzett munkaerő elvesztésének veszélye fennáll a jövőben, azaz

az országot megfosztják gazdasági, tudományos és innovációs potenciáljától (Kvedaraite et al., 2015).

3. FELHASZNÁLT ADATOK ÉS MÓDSZEREK

3.1. Felhasznált adatok

A kutatásom keretében több, a migráció témájával is foglalkozó nagymintás kutatás adatbázisát használtam fel, illetve egy primer kutatás adatfelvételi feladatait és elemzését végeztem el, amelyeket részletesen az alábbi alfejezetekben mutatok be.

3.1.1. Mikrocenzus 2016

A nemzetközi vándorlás témaköre a népszámlálások történetében elsőként 2011-ben kapott szerepet Magyarországon. A 2016. évi mikrocenzus adatainak segítségével lehetőség adódik egy kivételesen nagy minta vizsgálatára. Ennek az adatbázisnak az elemzésével nem célom a 15–29 évesek körében kivándoroltak számának pontos meghatározása, mivel a minta ebben az értelemben nem alkalmas a kivándorlás mértékének becslésére. Ez főként az elérés nehézségeiből adódik, hiszen a mikrocenzus a magyarországi lakcímeken élő személyek adatait rögzíti, így amennyiben egy teljes háztartás külföldre költözött az adatfelvétel előtt, ők nem jelennek meg a mintában. További problémát okoz, hogy az itthon maradt, és megkérdezett hozzátartozók különféleképpen értelmezhetik a tartósan külföldre költözöttek kategóriáját.

A saját kutatási célom az, hogy részletesen leírjam a külföldön élő vagy külföldi tapasztalattal rendelkező 15-29 évesek demográfiai jellemzőit és társadalmi sajátosságait, amelynek teljesítéséhez alkalmas a mikrocenzus adatbázisa.

Vizsgálni szeretném, hogy a kutatás célcsoportjába tartozók közül hányan éltek hosszabb vagy rövidebb ideig külföldön és milyen tevékenységet végeztek. Előnye a mikrocenzusnak, hogy az alapkérdőív mellett a nemzetközi vándorlás témakörében kiegészítő adatfelvételre is sor került, amely alapján be lehet mutatni az érintett célcsoport migrációs potenciálját, jövőbeni mobilitási terveit és motivációit.

A későbbi fejezetekben bemutatott elemzésekhez a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Mikrocenzus 2016 és annak nemzetközi vándorlásra vonatkozó kiegészítő adatfelvételi adatállományát használtam fel a KSH Kutatószobai hozzáférésre kötött szerződés keretében. A disszertációban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a saját szellemi termékeim.

A mikrocenzus mintájába 441.000 háztartás került, ami azt jelenti, hogy minden tizedik háztartást keresték fel a kérdezőbiztosok. A magánháztartások mintája részmintákra oszlott a kiegészítő felvételek szerint. Az „Egészségproblémából fakadó akadályozottság” és a „Nemzetközi vándorlás” kiegészítő felvételek a minta 60%-án oly módon osztoztak, hogy az alapkérdőíven található szűrőkérdések alapján dönthető el, hogy az adott címen melyik kérdőívet kérdezték (Németh, 2016).

A mikrocenzus 815.521 fős mintájában a vizsgált 15–29 éves korosztályból 141.410 fő szerepelt, a súlyozással korrigált teljes vizsgált alapsokaság mérete 1.717.342 fő volt.

A férfiak aránya 51.5 százalék, a nők aránya 48.5 százalék volt. Korcsoportok alapján 29 százalék a 15–19 éves korosztályba tartozott, 35 százalékuk a 20–24 évesekhez, illetve 36 százalékuk a 25–29 éves korosztály tagjai voltak.

Iskolai végzettség alapján relatív többségük érettségivel rendelkezik (42 százalék), közel egyharmaduk (32 százalék) legmagasabb iskolai végzettsége max. 8 általános, szakmunkás végzettségük 12 százalékuknak van és diplomával 14 százalékuk rendelkezik.

Gazdasági aktivitásuk alapján a 15–29 évesek közel fele (47 százalékuk) foglalkoztatott, 42 százalékuk eltartott, 6 százalékuk inaktív kereső és 5 százalékuk munkanélküli volt 2016-ban.

Területi eloszlásukat vizsgálva megállapítható, hogy 30 százalékuk a Közép-magyarországi régióban, 16 százalékuk az Észak-alföldi, 13 százalékuk a Dél-alföldi, 12 százalékuk az Észak-magyarországi, 10–10 százalékuk a Közép-dunántúli és Nyugat-dunántúli, illetve 9 százalékuk a Dél-dunántúli régióban élt. Ahogy az 5. táblázatban is látható, a célcsoport tagjainak abszolút többsége városokban élt a Mikrocenzus 2016 adatfelvételének időszaka alatt. Közel egyharmaduk kisebb városokban, közel egyötödük a fővárosban, 22 százalékuk megyeszékhelyen vagy egyéb megyei jogú városban. A vidéki kisebb településen élő fiatalok aránya megközelítette a 30 százalékot.

5. táblázat: A 15–29 éves magyarországi fiatalok településtípus szerinti megoszlása

Településtípus	Fő	Százalékos megoszlás
Budapest kerületei	307.071	18%
Megyeszékhely	323.016	19%
Megyei jogú város	45.011	3%
Város	543.511	31%
Nagyközség	81.354	5%
Község	417.379	24%
Összesen	1.717.342	100

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

A vizsgált korosztály tagjainak 97 százaléka magyar állampolgár volt, 1 százalékuk rendelkezett a magyar állampolgárság mellett másikkal is, valamint 2 százalékuk külföldi állampolgár volt.

3.1.2. Népszámlálás 2022

A legfrissebb népszámlálási adatok megjelenésével lehetőségem nyílt a KSH budapesti kutatószobájában hozzáférni a Népszámlálás 10%-os mintaállományához a korábbi kutatói szerződéseim módosításával. A hozzáférhető adatbázisban 155.736 fő 15–29 éves korosztályba tartozó fiatal szerepelt. Ennek az adatbázisnak a segítségével készített számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a saját szellemi termékeim.

A népszámlálási adatbázisban a többi, disszertációmban felhasznált adatfelvételhez képest lényegesen kevesebb adatmennyiség állt rendelkezésre a migrációval kapcsolatban. Ennek ellenére természetesen nem hagyhatóak figyelmen kívül ezek az adatok, mivel a census az egyetlen olyan adatfelvétel, amely teljeskörű, így fontos információval bír a külföldre történő mobilitással kapcsolatban is.

A népszámlálás során az állampolgároktól a külföldre történő migrációval kapcsolatban az alábbi kérdéseket kérdezték meg:

- Élt legalább 12 hónapot folyamatosan Magyarország mai területén kívül?
- Melyik országban élt?
- Mikor költözött el Magyarországról?
- Mikor költözött vissza Magyarországra?

A fenti kérdéseken túl az ingázásra vonatkozó kérdés válaszlehetőségei között szerepelt a „külföldre eljáró/külföldön foglalkoztatott /iskolába, óvodába, bölcsődébe járó” kategória.

3.1.3. Magyar Ifjúság Kutatás összehasonlító elemzése

Magyarországon negyedszázada, 2000-ben indítottak útjára egy országos ifjúságkutató programot, amelynek keretében négyévente kérdezik meg a 15–29 éves fiatalokat az élethelyzetük és jövőjük szempontjából releváns kérdésekről. A kutatás reprezentatív mintájába 8000 fő Magyarországon élő fiatal szerepel minden adatfelvétel során.

A kutatási témakörök között megjelenik a migráció is sok más tématerület mellett, ezért tartottam fontosnak, hogy feldolgozzam ennek a nagymintás ifjúságkutatásnak az adatait.

A magyarországi nagymintás ifjúságkutatások történetében mindig is jelen volt a migráció témaköre, de különböző intenzitással. Az első adatfelvétel során nem önálló tématerületként jelent meg, főleg a munkával kapcsolatos kérdéseknél szerepelt válaszlehetőségként a külföldi munkavállalás. A második adatfelvétel során nemcsak a korábbi munkavállalási és oktatási tapasztalatok mentén szerepelt a külföldre való vándorlás lehetősége, hanem direkt módon, külön kérdések formájában kérdezték meg a fiatalokat arról, hogy tanultak-e, illetve dolgoztak-e külföldön, valamint arról, hogy a jövőben tervezik-e a külföldi tanulást és munkát egy időre. Az Ifjúság2008 adatfelvétel során a korábbiakhoz képest több kérdést tettek fel a külföldi mobilitással kapcsolatban, néhány kérdést hasonló módon, mint 2004-ben. 2012-ben csak azoktól a fiataloktól kérdezték meg a külföldi munkavállalási és tanulási tervekkel kapcsolatos kérdéseket, akik egy korábbi kérdésnél azt válaszolták, hogy nemcsak Magyarországon tudják elképzelni az életüket. A számomra hozzáférhető két utolsó adatfelvétel során, 2016-ban és 2020-ban mindenkinek feltették ezeket a kérdéseket. A 2024-ben végzett adatfelvétel eredményei a disszertáció megírásáig sajnos nem váltak elérhetővé.

Előnye ennek a kutatási programnak, hogy a több adatfelvételnek köszönhetően egyes adatok idősorosan összehasonlíthatóak egymással. Rögtön hozzá kell tenni azonban azt, hogy erre nem mindig volt lehetőség, mivel bizonyos kérdéseken az idő előrehaladtával változtatásokat eszközöltek az egyes adatfelvételek kutatócsoportjainak a munkatársai. Ezeket az elemzés során külön jelezni fogom.

3.1.4. Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások adatfelvétel

Az előző alfejezetekben utaltam rá, hogy a nagymintás Mikrocenzus 2016 és a teljeskörű adatfelvételnek számító Népszámlálás 2022 adatfelvétel adataiból inkább leíró jellegű és a kutatási téma szempontjából szűk magyarázatot kapunk a migráció mögött meghúzódó okokról. A téma részletesebb megismerése és az okok feltárása érdekében szükség volt olyan primer adatfelvétel elvégzésére és elemzésére, amely fel kívánta tárni a vándorlás mögött rejtőzködő háttértényezőket is. Prof. Dr. Obádovics Csilla témavezetőm segítségével által lehetőségem nyílt bekapcsolódni a KSH Népeségtudományi Intézete által megvalósított „Visszatérő migráció – szelekciók, okok és hatások” elnevezésű K129145 azonosító számú

NKFI kutatás kérdőívtervezési és adatfelvételi feladataiba, valamint a kutatási témám szempontjából releváns kérdések elemzését is el tudtam végezni a kutatás adatbázisán.

A kutatás célja a Magyarországra 2016 és 2022 között visszavándorolt, legalább egyéves külföldi tartózkodást követően hazatérő magyar állampolgárok vizsgálata volt kérdőíves adatfelvétel segítségével. A legnagyobb módszertani kihívást az alapsokaság meghatározása és a reprezentatív mintavétel biztosítása jelentette. Eredetileg a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) TAJ-adatbázisát tervezték alapul venni, amely lehetővé tette volna a 2014 és 2016 között visszatérő magyar állampolgárok flow típusú azonosítását, valamint rétegzett véletlen mintavétel megvalósítását. Az engedélykérelmek ismételt elutasítása azonban megakadályozta e módszer alkalmazását, így a kutatás alternatív mintavételi stratégiára kényszerült.

A kutatók végül a ritka és rejtett sokaságok vizsgálatában bevett RDS (respondent driven sampling) technikát, valamint kiegészítésként a hólabda módszert és kvótás címgyűjtést alkalmazták. A mintavétel kezdeti pontjait statisztikai régiók, településtípusok és Budapest figyelembevételével választották ki, majd a hálózati toborzás eredményeként kialakuló láncok révén bővítették a mintát.

A kutatás során összesen 11 893 potenciális válaszadót kerestek fel, akiknek mintegy fele elérhetetlennek bizonyult, további 40%-a pedig elutasította a részvételt. A sikeresen kitöltött kérdőívek száma 819 volt, amelyből a tisztítás után 749 maradt elemzésre alkalmas. A súlyozás a NEAK adminisztratív adatállományai alapján történt, a nem, a településtípus és a korcsoport szerinti arányok figyelembevételével.

A módszertani korlátok ellenére az adatfelvétel lehetővé tette a visszavándorló magyarok jellemzőinek feltárását, miközben rámutatott az adminisztratív adatforrásokhoz való kutatói hozzáférés problémáira, valamint a ritka és rejtett sokaságok vizsgálatának nehézségeire.

3.2. Alkalmazott módszerek

3.2.1. Mikrocenzus 2016 adatbázison alkalmazott módszerek

Az adatbázis elemzése során leíró jellegű másodelemzést végeztem egyváltozós módszerek és keresztábrák segítségével, amelyhez SPSS programot használtam fel. A keresztábra-elemzést azért használtam, hogy két változó kapcsolatát próbáljam feltárni. A módszert olyan esetben használhatjuk, amikor a független és a függő változó is nem metrikus változó. A változók közötti statisztikai összefüggések létét khi-négyzet próbával fogom ellenőrizni.

A keresztábrás vizsgálat annak eldöntésében tud segíteni minket, hogy elvethetjük-e a null-hipotézist. A null-hipotézis szerint nincs szignifikáns kapcsolat a két változó között, azaz a két változó független. Ha a khi-négyzet próba szignifikanciaszintje (p) értéke 0,05-nél alacsonyabb, akkor elfogadhatjuk az alternatív hipotézist, amely szerint szignifikáns kapcsolat van a két változó között, azaz a két változó nem független egymástól. Ennek a módszernek a segítségével vizsgálom meg az egyes szocio-demográfiai háttértényezők (nem, korcsoport, iskolai végzettség, régió, családi állapot, gazdasági aktivitás) kapcsolatát a mobilitás típusaival (nincs mobilitás, rövid- vagy hosszútávú migráció).

3.2.2. Népszámlálás 2022 adatbázison alkalmazott módszerek

A mikrocenzus adatbázisához hasonlóan ezen az adatbázison is egy- és kétváltozós elemzéseket végeztem SPSS program segítségével. Az egyváltozós elemzések során egyes kérdésekre adott válaszok gyakorisági megoszlását vizsgáltam. A keresztábra-elemzés használata révén arra voltam kíváncsi, hogy milyen különbségek vannak a hosszútávú migrációban résztvevő csoportok között nemenként, korcsoportokként, vagy az iskolai végzettség, a családi állapot, a tanulók képzési formája, a gazdasági aktivitás, a születési hely alapján, illetve az egyes régiók, vármegyék és járások lakói között.

3.2.3. Magyar Ifjúság Kutatás adatbázisain alkalmazott módszerek

A Magyar Ifjúság Kutatás egyes adatbázisainak elemzése során leginkább egyváltozós elemzéseket végeztem SPSS program segítségével. Ezt azért tettem, mert itt az egyes adatfelvételek adatainak összehasonlításán és az időbeli tendenciák nyomon követésén volt a hangsúly.

3.2.4. Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások adatfelvétel adatbázisán alkalmazott módszerek

A kérdőív kérdései és válaszlehetőségei között részletesen szerepeltek azok az okok, amelyek miatt kivándorolhattak a válaszadók, illetve azok is, amelyek motiválták őket, hogy hazatérjenek. Ezek segítségével az elemzés során főkomponens-analízist végeztem, illetve a migrációs tervekre vonatkozó kérdés alapján bináris logisztikus regresszió módszerét is alkalmaztam az egyéb egy- és kétváltozós elemzések mellett.

A főkomponens-elemzés célja, hogy olyan faktorokat (főkomponenseket) találjak, amelyek a változóban lévő információ maximális varianciáját képesek reprodukálni. A

kérdőívben szerepelt egy 10 íteimből álló kérdés, amely a kivándorlás okainak feltárását célozta: *„Kérem, jelölje meg, hogy az alábbi tényezők mennyire befolyásolták abban, hogy külföldre költözött!”* A válaszadók az alábbi kijelentésekre egy ötfokú skálán adhatták meg válaszaikat, amelynél az 1-es jelentette, hogy „egyáltalán nem játszott szerepet” és 5-ös jelentette, hogy „nagy szerepet játszott”:

1. Nem találtam munkát Magyarországon.
2. Jobb munkalehetőségre, karrierlehetőségre, munkafeltételekre számítottam külföldön.
3. Magasabb fizetésre számítottam külföldön.
4. Anyagi, megélhetési gondjaim voltak Magyarországon.
5. Jobb anyagi, megélhetési lehetőségeim voltak külföldön.
6. Egy bizonyos összeget akartam összegyűjteni külföldön.
7. Házastársam vagy partnerem kapott külföldi munkát vagy tanulási lehetőséget.
8. Szerettem volna, hogy a gyermekem külföldön éljen.
9. Külföldön szerettem volna tanulmányokat folytatni, tanulási céllal mentem ki.
10. Szerettem volna megismerni, hogy milyen az élet külföldön.

Hasonló szerkezetben kerültek vizsgálatra a hazaköltözést befolyásoló tényezők is, ezeknél a kérdés így hangzott: *„Kérem, mondja meg, hogy a hazaköltözés melletti döntésben mennyire befolyásolták az alábbi tényezők.”*

Az egyes tényezők az alábbiak voltak:

1. Vége lett a külföldi munkámnak vagy nem találtam (újabb) munkát.
2. Jobb munkalehetőségek, karrierlehetőségek, munkafeltételek vártak Magyarországon.
3. Magasabb fizetésre számítottam Magyarországon.
4. A külföldön szerzett tapasztalataimat akartam hasznosítani.
5. Anyagi, megélhetési gondjaim voltak külföldön.
6. Jobb anyagi, megélhetési lehetőségeim voltak Magyarországon.
7. Sikerült összegyűjtenem egy bizonyos összeget.
8. Házastársam / partnerem kapott magyarországi munkát vagy tanulási lehetőséget.
9. Szerettem volna, hogy a gyermekem Magyarországon nőjön fel, járjon iskolába.
10. Itthon élő családtagjaimnak szüksége volt rám.
11. Honvágyam volt (vagy a partneremnek volt honvágya).

12. Magyarországon szerettem volna tanulmányokat folytatni.
13. A külföldi tartózkodás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A főkomponensek számának meghatározását a saját értéken alapuló meghatározás alapján végzem. Azokat a faktorokat választom ki közös faktorként, amelyek sajátértéke nagyobb, mint 1.0.

A bináris logisztikus regresszió módszer használatának célja, hogy a jövőbeli migrációs tervek bekövetkezésének valószínűségét előrejelezzem. Független változóként a nem, életkor, iskolai végzettség és településtípus változókat használok fel, függő változóként pedig a *„Tervezi-e Ön, hogy legalább 12 hónapra ismét külföldre költözik?”* kérdés attribútumait, amelyek esetében az 1-es érték jelenti azt, ha a megkérdezett tervezi a jövőbeli külföldi migrációt, és „0” jelenti azt, hogy nincsen ilyen terve.

Ennél az adatbázisnál az elemzés korlátja sajnos az, hogy a mintába csak 18. életévét betöltött személy kerülhetett be, így a többi adatbázissal ellentétben, itt csak a 18–29 évesekre tudtam következtetéseket levonni.

A minta alanyait első lépésben a kor változó segítségével két részre osztottam, létrehoztam a 18–29 évesek csoportját, amely közel egyharmada volt (32 százaléka) a súlyozott mintának. A másik korcsoportba azokat soroltam, akik 30 évesek vagy annál idősebbek voltak az adatfelvétel idején, az ő arányuk a mintában 68 százalék volt. A későbbi csoportok közötti összehasonlításoknál ezt a felosztást fogom használni, illetve ennek segítségével lehet részletesen vizsgálni és megismerni a kutatási téma szempontjából meghatározó korosztály jellemzőit.

Egyes kérdéseknél a fent leírt korcsoportokat hasonlítom össze független mintás t-próba módszerével annak érdekében, hogy megállapítsam, van-e szignifikáns különbség a két csoport átlaga között. A módszer segítségével vizsgálom azt, hogy a két csoportba tartozók mennyire voltak elégedettek az életükkel a külföldre költözést megelőző három hónapban, valamint azt, hogy a környezetükben lévő személyeknek mekkora szerepük volt az első kimenetellel kapcsolatos döntésük meghozatalára.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI⁶

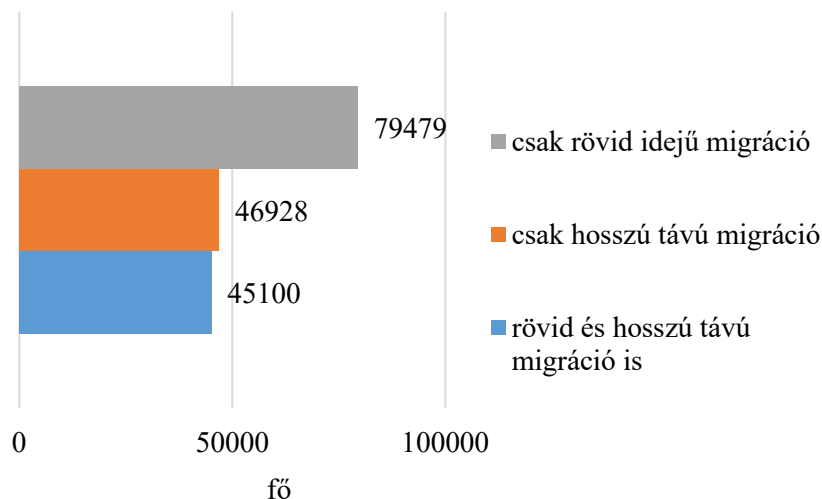
4.1 A külföldi tapasztalattal rendelkezők aránya a fiatalok körében

A Mikrocenzus 2016 adatfelvétel alapján a 15–29 éves Magyarország területén élő fiatalok 7 százaléka élt 2000 óta egy évnél rövidebb ideig Magyarország területén kívül (N=124.579), 5 százaléka (N=92.028) pedig élt valaha legalább egy évig folyamatosan Magyarország területén kívül. Utóbbiak közül legtöbben Romániában, Németországban, Angliában éltek, földrész szerint 81 százaléka Európában, 11 százaléka Ázsiában, 4 százaléka Észak-Amerikában, 2 százaléka Afrikában, 1 százaléka Közép- és Dél-Amerikában. A külföldi tapasztalatokkal való rendelkezés adódhat abból is, hogy egyesek nem Magyarországon területén születtek, ezért megvizsgáltam, hogy hány ilyen fiatal található a célcsoportba. Az alapsokaság 3 százaléka született külföldön (N=51.883), ami részben magyarázhatja a rövidebb vagy hosszabb idejű migrációban való részvételt.

Ha a fenti arányok alapján az alapsokaságra vonatkozó becsült esetszámokat összeadjuk, gondolhatnánk elsőre azt, hogy több mint 216.000 fő élt már másik országban a 15–29 éves korosztályból. A valóságban azonban előfordulhat az is, hogy egy ember többször is volt kint külföldön, ezért fontos megnézni csoportokként azt, hogy hányan tartózkodtak rövidebb vagy hosszabb ideig másik országban. Három csoportot képeztem a rendelkezésre álló adatok alapján, amely során rövid idejű migrációban résztvevők közé soroltam azokat, akik egy évnél kevesebb időt töltöttek kint, és a hosszú távú migránsok alatt értettem a legalább egy évet külföldön tartózkodókat. Ha megnézzük az 4. ábrában bemutatott számokat, láthatjuk, hogy ténylegesen a 15–29 éves magyarországi fiatalok közül valamivel több, mint 171.500 főnek volt korábbi migrációs tapasztalata 2016. ősze előtt.⁷ Relatív többségük (47 százalék) a fenti terminológiák alapján rövid ideig tartózkodott külföldön, 27 százaléka több mint egy évet töltött másik országban, 26 százaléka pedig rövid és hosszú távú migrációs tapasztalata is van.

⁶ A fejezet megírásához a szerző felhasználta két korábban megjelent tanulmány egyes eredményeit (Kiss-Kozma, 2024; Ruff, 2023b).

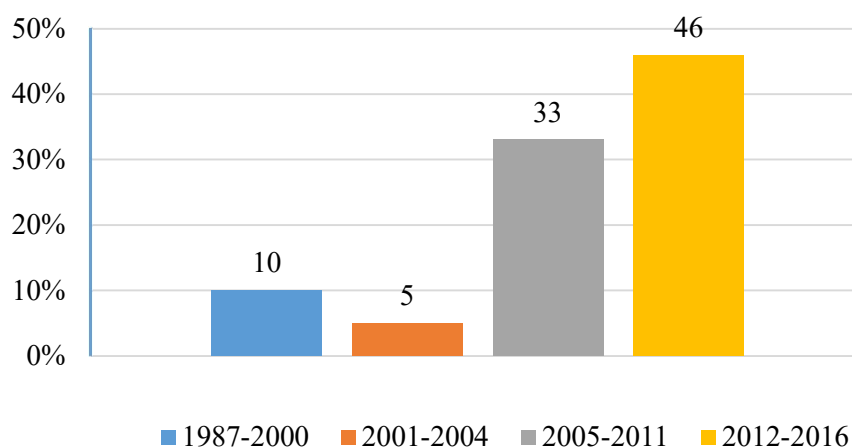
⁷ A 2016. évi mikrocenzusra 2016. október 1. és november 8. között került sor.

4. ábra: A migrációban résztvevők becsült száma a migráció időtartama szerint (fő, N=1.717.342)

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

A Magyarországról történő kivándorlás szempontjából a 2004. évi Európai Unió csatlakozás, valamint a 2011. május 1-jei német és osztrák munkaerőpiac megnyitása jelentett mérföldkövet. A nem külföldön született és hosszú távú migrációban résztvevő fiatalok többsége is ezen események után utazott ki külföldre, relatív többségük 2011 után (5. ábra).

5. ábra: Kiutazás éve azok körében, akik nem külföldön születtek és legalább egy évet tartózkodtak másik országban (N=40.145)

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

Az egyes társadalmi és gazdasági jellemzők alapján vizsgálva a Magyarországon élő 15–29 évesek célcsoportjának mobilitással kapcsolatos tapasztalatát, elmondható, hogy nemek szerint nincsenek nagy különbségek, a férfiak és a nők hasonló arányban vettek részt a külföldi mobilitásban (6. táblázat). Korcsoport szerint azt láthatjuk, hogy az idősebbek között többen vannak olyanok, akik rendelkeznek külföldi tapasztalatokkal, beszéljünk akár rövidtávú, hosszútávú vagy vegyes időtartamú migrációról. Az iskolai végzettség növekedésével mindegyik migrációs csoportban növekszik azok száma, akik bizonyos időt külföldön töltöttek.

Ha területi szempontból vizsgáljuk azt, hogy milyen különbségek tapasztalhatóak a fiatalok között a migrációs történetük alapján, kiderül, hogy leginkább Közép-Magyarországról, Dél-Dunántúlról, Dél-Alföldről és Közép-Dunántúlról mentek ki külföldre a fiatalok. A többség ezekről a területekről néhány hónapos időintervallumot töltött kint, hosszabb ideig főleg a Közép-magyarországi és a Dél-alföldi fiatalok tartózkodtak Magyarországon kívül. Látható az is, hogy az északi régiókban laknak legnagyobb arányban azok, akik nem mobilok, azaz ezekből a térségekből mentek ki legkevesebben külföldre az érintett célcsoport tagjai közül.

Családi állapot szerint a házasságban élőknek van a legnagyobb tapasztalatuk arról, hogy milyen egy másik országban élni, illetve gazdasági aktivitás alapján a foglalkoztatottakról mondható el ugyanez.

6. táblázat: A 15–29 évesek mobilitásának százalékos megoszlása szocio-demográfiai jellemzők alapján (n=141.410)

	nem mobil	rövid idejű migráció	hosszú távú migráció	rövid és hosszú távú migráció is
Nem				
férfi	92,0	4,3	1,8	1,9
nő	91,8	4,2	2,0	2,1
Korcsoport				
15–19 éves	96,4	1,4	1,0	1,2
20–24 éves	91,5	4,7	1,9	1,9
25–29 éves	87,8	6,5	2,8	2,8
Iskolai végzettség				
max. 8 általános	96,4	1,4	1,0	1,2
szakmunkás	92,9	4,2	1,5	1,3
érettségizett	90,6	4,9	2,2	2,3
diplomás	81,2	10,4	3,8	4,6

Régió				
Közép-Magyarország	92,7	4,3	1,5	1,5
Közép-Dunántúl	93,4	3,7	1,5	1,3
Nyugat-Dunántúl	92,5	4,5	1,5	1,4
Dél-Dunántúl	94,9	3,1	0,9	1,1
Észak-Magyarország	94,0	3,2	1,2	1,6
Észak-Alföld	92,5	3,9	2,0	1,6
Dél-Alföld	92,7	4,3	1,5	1,5
Családi állapot				
nőtlen, hajadon	92,1	4,2	1,8	1,9
házas	88,9	4,9	3,5	2,7
elvált	89,3	4,7	3,0	3,0
Gazdasági aktivitás				
foglalkoztatott	89,6	6,0	2,2	2,2
munkanélküli	91,5	4,6	1,9	2,0
inaktív kereső	95,1	2,0	1,7	1,2
eltartott	93,8	2,7	1,6	1,9

Chi² próba $p \leq 0,001$ mindegyik keresztábra esetében.

Cramer's $V_{nem}=0,011$; Cramer's $V_{korcsoport}=0,092$; Cramer's $V_{iskolai\ végzettség}=0,098$;

Cramer's $V_{regio}=0,064$; Cramer's $V_{csaladi\ állapot}=0,022$; Cramer's $V_{gazdasagi\ aktivitás}=0,050$

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

A legutóbbi, 2022-ben végzett census adatai alapján a 15–29 évesek 1.557.360 fős populációjából a fiatalok 3 százaléka élt legalább 12 hónapot folyamatosan Magyarország mai területén kívül.⁸ Ez az arány a teljes magyar népesség körében valamivel magasabb (3.8 százalék). A fiatalok 1.9 százaléka ingázik munkavállalási vagy tanulási céllal egy másik országba.

A fenti arányok értelmezéséhez fontos látni azt, hogy az érintett korcsoport 6 százaléka külföldön született, 2 százalékanak a magyar állampolgárság mellett van egy másik állampolgársága is, 4 százaléka pedig külföldi állampolgársággal rendelkezik.

Nemek szerint nagy különbségeket nem láthatunk a hosszútávú migrációban résztvevő fiatalok között, a férfiakhoz képest (2.8 százalék) egy kicsivel többen voltak a nők közül kint egy másik országban hosszabb ideig (3.1 százalék)

Ha a vizsgált korosztályban korévenként vizsgáljuk a minimum egy éves külföldi tapasztalattal rendelkezők arányát a legutóbbi népszámlálás adatai alapján, láthatjuk, hogy az életkor emelkedésével egyenes arányban növekszik ez. Amíg a 15–19 évesek 1.6

⁸ A népszámlálás csak a hosszútávú, azaz a legalább 12 hónapos Magyarország mai területén kívüli folyamatos tartózkodást vizsgálta.

százalékának és a 20–24 évesek 2.5 százalékának voltak ilyen tapasztalatai, addig a 25–29 évesek esetében már 4.5 százalék ez az arány.

Érdekes eredményként lehet tekinteni arra, hogy családi állapot szerint a házasságban élők közül többen éltek (3.8 százalék) kint külföldön, mint a nőtlenek vagy hajadonok közül (2.9 százalék). Az élettársi kapcsolatban élők körében ez az arány 3.4 százalék.

Iskolai végzettség szerint megállapítható, hogy a fiatalok körében a felsőfokú végzettséggel rendelkezők közül tartózkodtak a legtöbben hosszútávon külföldön. A főiskolai oklevéllel rendelkezők 4.5 százaléka, az egyetemet végzettek 6.2 százaléka és a PhD vagy DLA oklevéllel rendelkezők 15.4 százaléka. A hozzájuk képest alacsonyabb végzettséggel rendelkezők közül az általános érettségit megszerzők éltek kint a legtöbben (3.5 százalék), míg az egyéb iskolai végzettségűek között a külföldi tapasztalattal rendelkezők aránya 1.5–2.7 között mozog.

A jelenleg tanulmányokat folytatók körében a képzési forma szerint is láthatunk különbségeket, mivel a nappali tagozatos hallgatók 2 százaléka, az esti, levelező vagy egyéb hallgatói jogviszonnyal rendelkezők 3 százaléka élt hosszabb ideig külföldön.

Ahogy a 7. táblázatban láthatjuk, területi szempont alapján a fővárosi fiatalok közül voltak a legtöbben legalább 12 hónapot egy másik országban, 5 százalékuk életében fordult elő ez legalább egyszer. Őket követik a dél-dunántúli fiatalok, a közép-magyarországi régióban élők, valamint a dél-alföldi régió lakói. Legkevésbé az Észak-Magyarország régióban élők rendelkeznek külföldi tapasztalatokkal. Ha a régiókon belül megnézzük a vármegyei megoszlásokat, kitűnik, hogy azokból a vármegyékből mentek leginkább külföldre, amelyekben gazdasági és társadalmi szempontból kiemelkedő nagyváros, egyfajta „régióközpont” van, vagy a fejlett régiókban határmenti megyékként helyezkednek el (pl. Közép-Dunántúl régióban Komárom-Esztergom vármegye, vagy Nyugat-Dunántúl régióban Zala vármegye).

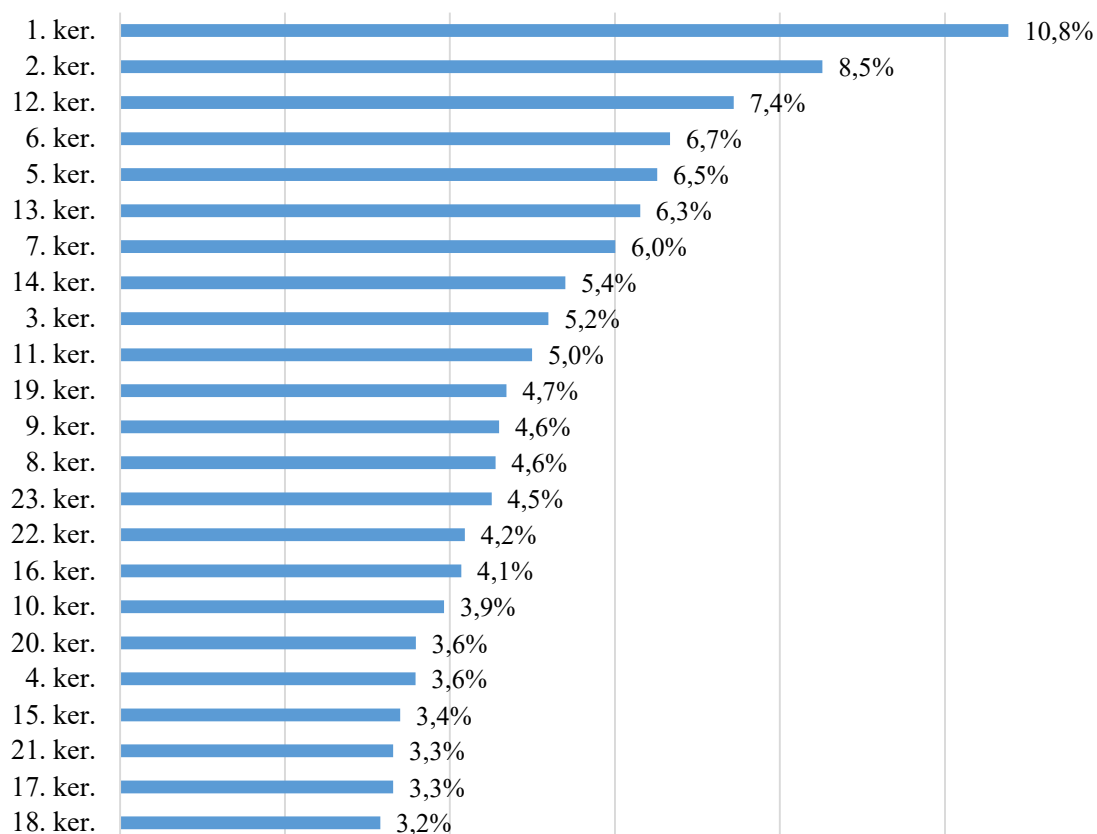
7. táblázat: Legalább egy éves külföldi tapasztalattal rendelkezők százalékos aránya régióként és vármegyénként a 15–29 éves korosztályban (n=155.736)

Régió és vármegye	Nem volt külföldön	Minimum egy évet volt külföldön
Budapest	95,0	5,0
Dél-Dunántúl régió	96,9	3,1
Baranya	96,0	4,0
Tolna	97,3	2,7
Somogy	97,6	2,4
Közép-Magyarország régió	97,1	2,9
Pest	97,1	2,9
Dél-Alföld régió	97,2	2,8
Csongrád	96,9	3,1
Bács-Kiskun	97,3	2,7
Békés	97,3	2,7
Közép-Dunántúl régió	97,5	2,5
Fejér	97,5	2,5
Komárom-Esztergom	97,5	2,5
Veszprém	97,6	2,4
Nyugat-Dunántúl régió	97,6	2,4
Győr-Moson-Sopron	97,5	2,5
Zala	97,5	2,5
Vas	97,8	2,2
Észak-Alföld régió	97,9	2,1
Hajdú-Bihar	97,7	2,3
Jász-Nagykun-Szolnok	98,0	2,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	98,1	1,9
Észak-Magyarország régió	98,1	1,9
Borsod-Abaúj-Zemplén	97,9	2,1
Heves	98,2	1,8
Nógrád	98,3	1,7

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

A területi szempontok között érdemes megvizsgálni azt is, hogy a település típusa – ahol a fiatalok élnek – meghatározó tényező lehet-e a kivándorlásra. Az adatok alapján elmondható, hogy a település méretének növekedésével emelkedik a kivándorló fiatalok aránya is. A községekben és nagyközségekben élő 15–29 évesek 2.1, illetve 2.2 százaléka volt külföldön, a kisebb városokban lakók 2.5 százaléka, a megyei jogú városokban és vármegyeszékhelyeken élők 3.1–3.2 százaléka, és ahogy az előző táblázatban is láthattuk, a fővárosi fiatalok 5 százalékanak van ilyen tapasztalata.

Ha Budapestet egy kicsit részletesebben, az egyes kerületek szerint megvizsgáljuk, kiderül, hogy legtöbbször azokból a kerületekből voltak a fiatalok külföldön, amelyek társadalmi és gazdasági szempontból jellemzően jobb helyzetben vannak, és a város belső központi területeihez közelebb vannak (6. ábra).

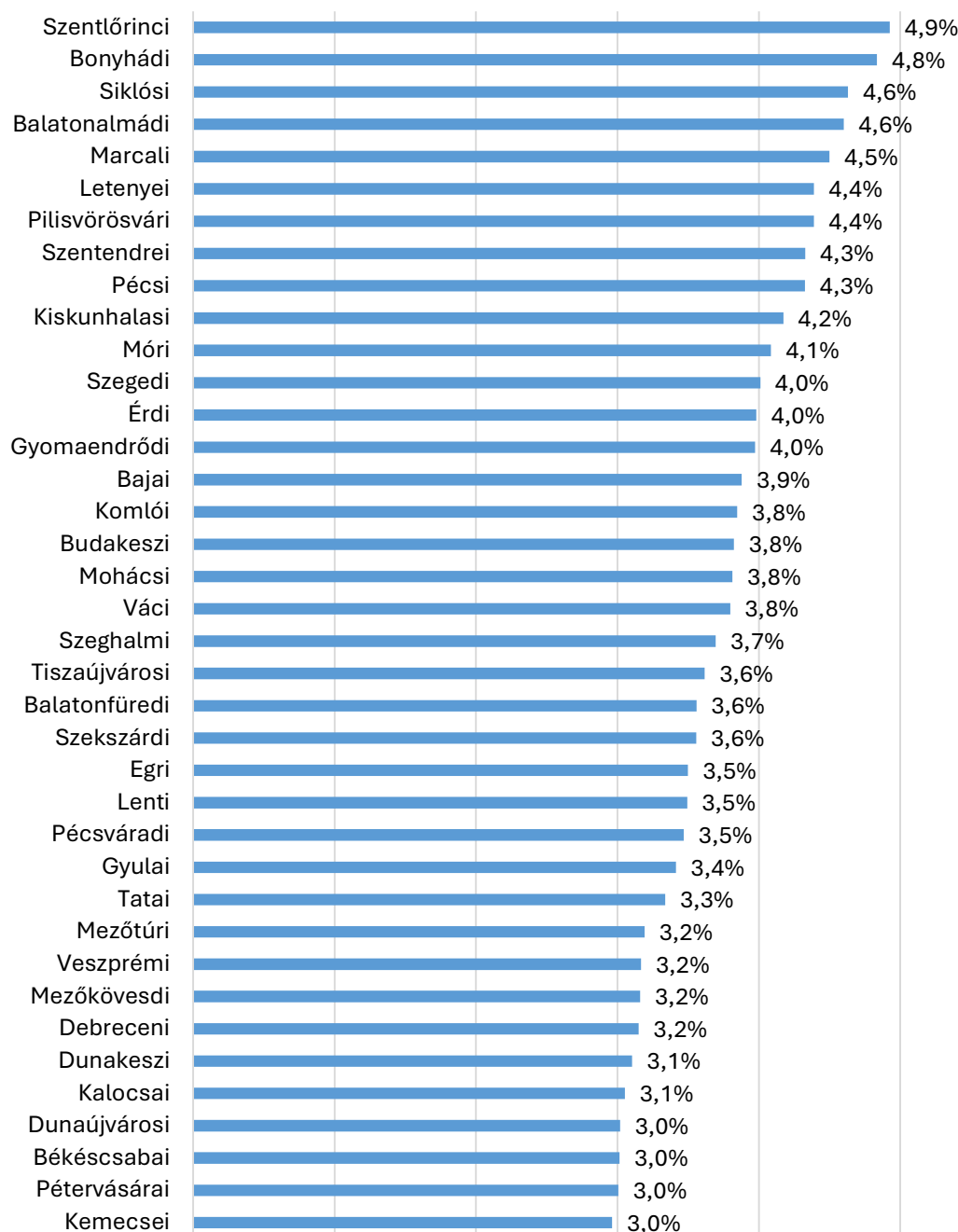

6. ábra: A hosszútávú migrációban résztvevő 15–29 évesek megoszlása Budapest kerületeiben (n=28.456)

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

A régiós és vármegyei megoszlásokat elemezve láthattuk, hogy ezeken a területi szinteken – Budapestet kivéve – a hosszútávú migrációban résztvevők aránya 1.7 és 4.0 százalék között mozog. Ha egy szinttel lejjebb megyünk, akkor a járások között több esetben differenciáltabb képet láthatunk, amely a migráció szempontjából területi egyenlőtlenségekre utal. Kíváncsi voltam arra, hogy melyek azok a járások, amelyek az emigráció szempontjából leginkább érintettek. Az 7. ábrán azokat a járásokat tüntettem fel, amelyekben élő fiatalok legalább 3 százaléka tartózkodott hosszabb időt külföldön. A listában többségben vannak a dél-dunántúli, a dél-alföldi és a főváros közelében lévő

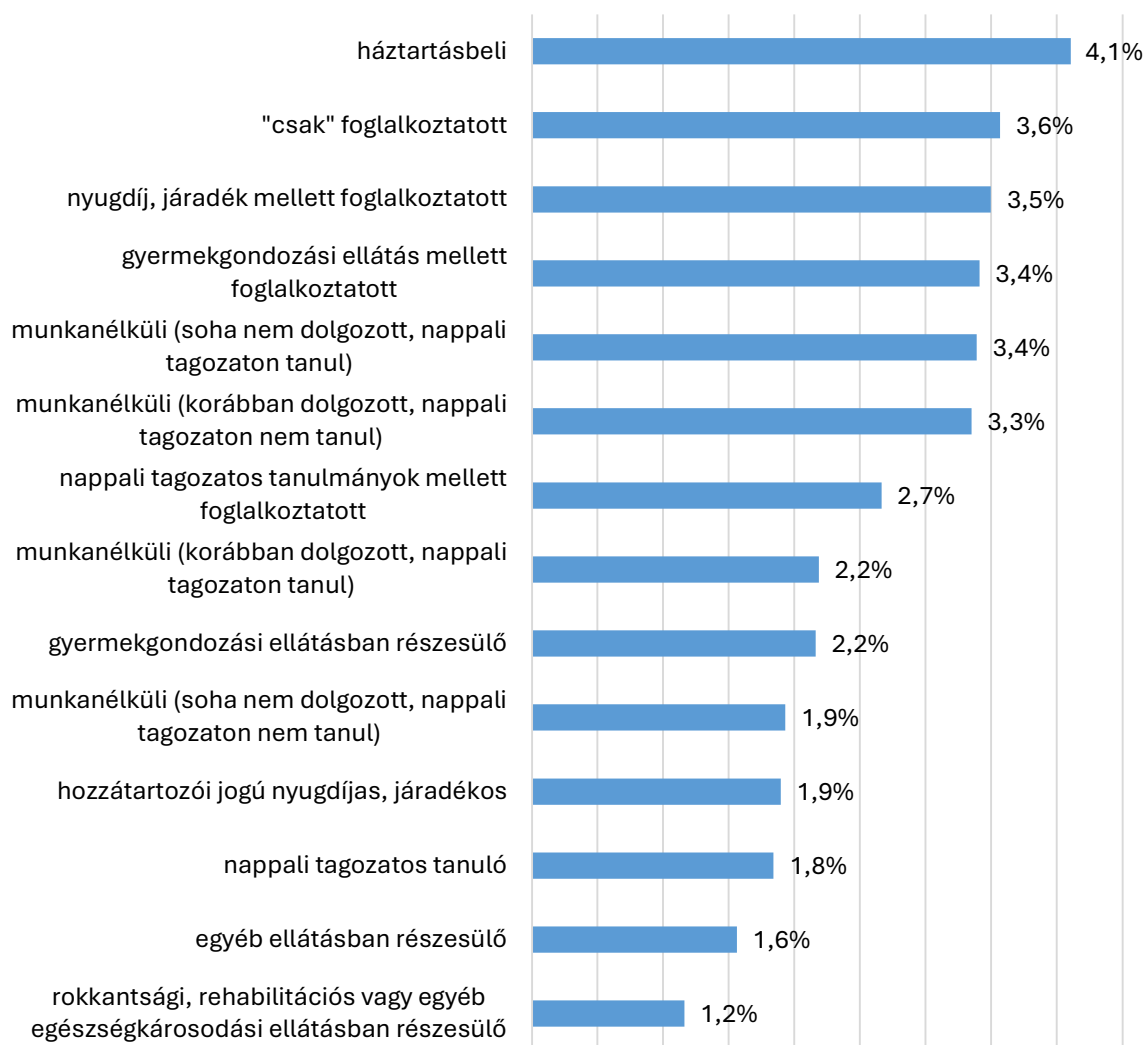
járások, de szerepelnek olyan járások is, amelyek a régiós és főleg a vármegyei átlagokhoz képest kiugró arányokat mutatnak (pl. a Balatonalmádi, Balatonfüredi, Veszprémi, Móri, Dunaújvárosi, Tatai, Tiszaújvárosi, Mezőtúri, Mezőkövesdi, Pétervásárai és Kémecsei járás).

7. ábra: A hosszútávú migrációban résztvevő 15–29 évesek aránya az emigráció által leginkább érintett járásokban (n=127.280)

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

A gazdasági aktivitást vizsgálva megállapítható, hogy a fiatalok közül leginkább az inaktívak, azaz a háztartásbeliek, a tanulók, a munkanélküliek, a kisgyermekesek vagy valamilyen járadékban részesülők voltak hosszútávon külföldön. A foglalkoztatottak között is vannak olyanok, akik nyugdíj vagy járadék mellett dolgoznak, amely csoportba beletartozhatnak az egészségkárosodással rendelkező vagy az árvaellátásban részesülő személyek (8. ábra).

8. ábra: Legalább egy évet külföldön élő 15–29 évesek aránya gazdasági aktivitás alapján (N=155.736)

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

Születési hely szerint vizsgálva a kérdést nagyobb különbséget találtam a Magyarországon születettek és a külföldön születettek között, előbbiek 2.7 százaléka, utóbbiak 6.2 százaléka élt legalább 12 hónapot külföldön, amely mögött természetesen az is meghúzódhat, hogy az utóbbi csoportba tartozók nem saját választásuk alapján voltak külföldön, hanem születésük után családjukkal éltek együtt egy másik országban.

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének „Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások” elnevezésű adatfelvétele alapján a hosszú távú migrációban résztvevő két, életkor alapján képzett csoport tagjai között szignifikáns különbség van aszerint, hogy életük során hány alkalommal fordult elő a folyamatos külföldi tartózkodás. A 18–29 évesek körében az átlaghoz képest többen vannak azok, akik csak egyszer voltak kint egy másik országban, míg a 30 éven felüliek közül az átlaghoz képest 4 százalékkal többen vannak azok, akik már többször éltek külföldön minimum egy évig (8. táblázat).

8. táblázat: Hosszú távú (minimum 12 hónapos) migrációban résztvevők aránya az előfordulás száma szerint (n=749)

	Egyszer	Többször	Összesen
18–29 éves	88,0	12,0	100,0
30 év vagy az felett	76,2	23,8	100,0
Főátlag	80,0	20,0	100,0

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

Megjegyzés: Chi² próba p<0,001; Cramer's V=0,137

A kiköltözés előtti aktivitást vizsgálva szignifikáns különbséget láthatunk a két csoport között⁹. A külföldre költözést megelőző három hónapban a 18–29 évesek közel fele (49 százaléka) dolgozott, 40 százaléka tanult, 9 százaléka pedig mindkét tevékenységet végezte. Ezzel szemben a 30 éves vagy annál idősebb visszatérők 80 százaléka dolgozott, csak 6 százaléka tanult, és 4 százaléka dolgozott és tanult is az emigráció előtt.

Összefoglalva a fent bemutatott eredményeket láthatjuk, hogy mind a mikrocenzus, mind a népszámlálás adatai alapján kijelenthető, hogy a hosszútávú migrációban a

⁹ Chi² próba p<0,001; Cramer's V=0,477

Magyarország területén élő fiatalok 3–5 százalékának volt már része élete során, a rövidtávú migrációban résztvevők aránya ennél néhány százalékponttal magasabb. **Ezek alapján a H1 hipotézist igazoltnak tekintem, ennek alátámasztására szolgáló táblázatok a Mellékletek között megtalálhatóak (15–17. táblázat).**

A férfiak és a nők között nagy különbségek nincsenek, de életkor szerint már láthatunk eltéréseket az egyes csoportok között a mikrocenzus adatai alapján. A nullhipotézis szerint azt feltételezzük, hogy életkor alapján nincsen különbség a korcsoportok között a migrációban való részvétel kapcsán, az alternatív hipotézis szerint van különbség a csoportok között. A khi-négyzet próbát elvégezve az alábbi eredményeket kaptuk: $\chi^2=2372,560$; $df=6$; $p<0,001$; Cramer's $V=0,092$. Az eredmények alapján a nullhipotézist elutasíthatjuk, azaz az életkor emelkedésével nő a migrációban résztvevők aránya, bár a kapcsolat szorossága gyenge.

Az iskolai végzettség esetében a nullhipotézis szerint nincsen kapcsolat a végzettség és a migráció között, az alternatív hipotézis szerint van kapcsolat. A khi-négyzet próbát elvégezve az alábbi eredményeket kaptuk: $\chi^2=4097,637$; $df=9$; $p<0,001$; Cramer's $V=0,098$. Az eredmények alapján a nullhipotézist elutasíthatjuk, azaz az iskolai végzettség emelkedésével nő a migrációban résztvevők aránya, bár gyenge kapcsolat van változók között.

A népszámlálás adatai a fenti összefüggéseket megerősítik. **Ezek alapján a H2 hipotézist igazoltnak fogadom el, alátámasztására a fenti 6. táblázat és a Mellékletben található 18. és 19. táblázat szolgál.**

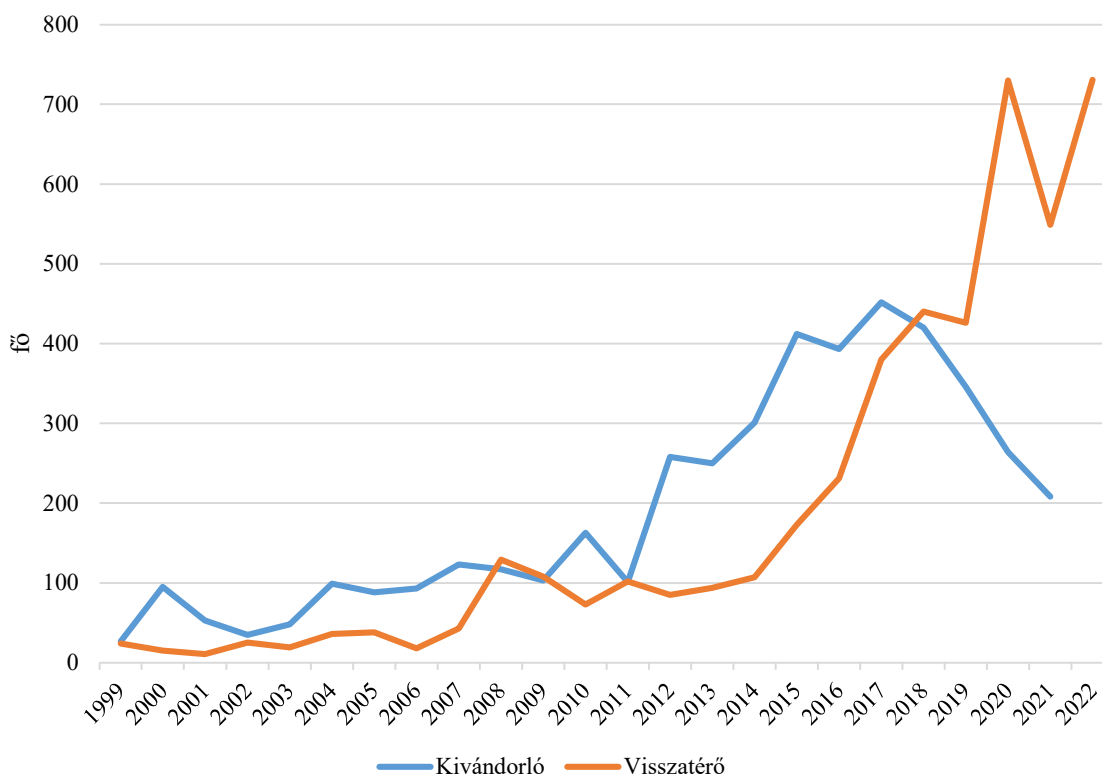
A kivándorlók között legnagyobb arányban a nőtlen vagy hajadon fiatalokat találhatjuk, az iskolai végzettség növekedésével növekszik a migrációban résztvevők aránya.

A területi egységek vizsgálata során a nullhipotézis szerint nincsen különbség a régiók között migráció szempontjából, az alternatív hipotézis szerint léteznek ilyenek. A mikrocenzus vonatkozó adatait használva khi-négyzet próbát végeztem, amely során az alábbi eredményeket kaptam: $\chi^2=1739,274$; $df=18$; $p<0,001$; Cramer's $V=0,064$. Az eredmények alapján a nullhipotézist elutasíthatjuk, azaz az egyes régiókban tapasztalható migrációs aktivitásban vannak különbségek, bár a kapcsolat szorossága gyenge. Jól beazonosíthatóak azok a területi egységek, amelyek hajtóerőként jelennek meg ebben a demográfiai folyamatban, ezek élén leginkább a főváros, dél-dunántúli, dél-alföldi és közép-magyarországi területek vannak jelen. A népszámlálás adatai alapján a vármegyei szintű elemzés szerint kiderült, hogy a gazdasági és társadalmi szempontból fejlett nagyváros jelenléte hatással van a migrációra. **A fenti eredmények alapján a H5 hipotézis csak**

részben teljesült, hiszen az 6. táblázat és 7. táblázat vonatkozó adatai alapján láthatunk olyan régiókat is a migrációs élmezőnyben (pl. Észak-Alföld, Dél-Alföld), amelyeket nem találunk meg a legfejlettebb régiók rangsorának elején.

4.2 Mobilitási irányok és kivándorlási motivációk

A népszámlálási kérdőív két kérdése vonatkozott arra, hogy a hosszútávú migrációban résztvevők mikor költöztek el Magyarországról, illetve mikor tértek haza. Ahogy a 9. ábrán látható, néhány évet kivéve – 2008., 2009., 2011. – a 2000-es évek elejétől egészen 2018-ig többségben voltak a kivándorló fiatalok a vizsgált korosztályban. A kivándorlás a 2008-as gazdasági válság, a második Orbán kormány megalakulása és a nyugat-európai munkaerőpiacok (német és osztrák) megnyitása után nőtt meg, illetve a vizsgált csoport tagjai közül a többség a Covid19 pandémia után tért haza.

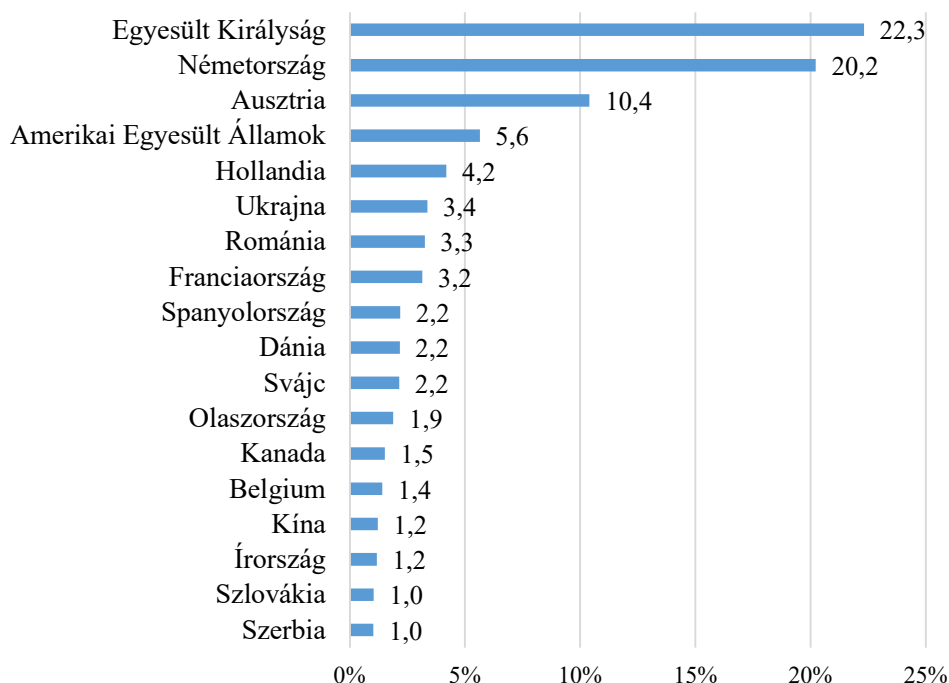
9. ábra: A kivándorló és a visszatérő 15–29 éves fiatalok száma évenként (n=4602)

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

A fenti korosztályban a legalább 12 hónapot külföldön élők aránya nemi megoszlás alapján hasonló, a férfiak és a nők közül is 3–3 százalék élt másik országban. Mindkét nem esetében 2011-ig alacsony volt azok aránya, akik kint éltek, 2012-től kezdett emelkedni azok száma, akik elköltöztek Magyarországról. Ettől az évtől kezdve a teljes populációra vonatkoztatva minden évben több mint ezren hagyták el az országot a férfiak és a nők körében is, ami 2015 és 2018 között kétezer fölé is emelkedett évente.

Ezzel párhuzamosan a hazaköltözők számában 2017-től lehet növekedést látni, az első néhány évben a férfiak közül jöttek haza többen, majd 2020-tól a nők körében emelkedett a visszatérők aránya.

Kivándorlás tekintetében a legnépszerűbb ország az Egyesült Királyság volt, ezt követte Németország és Ausztria. Más európai országokban a célcsoport maximum 4 százaléka élt, a tengerentúli észak-amerikai kontinens országai közül az Amerikai Egyesült Államokban több mint 5 százaléuk, Kanadában 1.5 százaléuk. Románia, Ukrajna, Szlovákia és Szerbia más okok miatt szerepel az országok listájába. Ezek az országok elsősorban nem kivándorlási célterületként jelennek meg, hanem a külföldi magyarok közül átköltözött fiatalok korábbi lakhelyenként értelmezhetőek (10. ábra).

10. ábra: Legalább 12 hónapot külföldön tartózkodó 15–29 évesek százalékos megoszlása országoként (n=4602)

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

A fenti országokon kívül természetesen még van több olyan ország, ahol a 15–29 évesek kevesebb mint 1 százaléka legalább egy évig tartózkodott, de a hely szűke és az olvashatóság miatt nem tüntettem fel ezeket a fenti táblázatban, azonban itt felsorolom őket¹⁰: Svédország, Finnország, Lengyelország, Izrael, Ausztrália, Norvégia, Egyesült Arab Emírségek, Csehország, Japán, Ciprus, Luxemburg, Málta, Vietnam, Oroszország, Törökország, India, Kelet-Timor, Görögország, Horvátország, Bulgária, Portugália, Azerbajdzsán, Dél-Korea, Malajzia, Egyiptom, Irán, Kuvait, Új-Zéland, Szíria, Szlovénia, Izland, Brazília, Tajvan (Kínai Köztársaság), Ecuador, Mongólia, Uganda.

A 9. táblázat segítségével a kivándorlás szempontjából legnépszerűbb három országba irányuló migrációt vizsgáltam meg abból a szempontból, hogy egyes demográfiai vagy lakóhellyel kapcsolatos jellemzők alapján láthatunk-e különbségeket az egyes csoportok tagjai között. Ha nemek szerint közelítjük meg a kérdést, Ausztria tekintetében nem látunk nagy különbségeket, de Németországgal és az Egyesült Királysággal kapcsolatban már találunk ilyeneket. A férfiak inkább az előbbi országot preferálják, míg a nők közül többen választották a szigetországot. Korcsoportok alapján elmondható, hogy a fiatalabbak körében többen vannak azok, akik Németországban töltöttek több időt, a másik két, idősebb korcsoportba tartozók közül legtöbben az Egyesült Királyságot választották. Lakóhely alapján is találunk különbségeket a fiatalok körében. Az Egyesült Királyságot részesítették előnyben a fővárosban és az Észak-Magyarország régióban élők, Ausztriát a nyugat-dunántúli fiatalok, illetve Németországot a többi régió fiataljai. Egyedüli kivételként a Dél-Alföldön lakókat kell kiemelni, mivel közöttük egyforma arányban éltek Németországban és az Egyesült Királyságban. Ha a régiós adatok mellé hozzátesszük a vármegyei megoszlásokat, több esetben hasonló tendenciák vehetők észre, valamint egyes kisebb területi egységek „hajtóereje” is nyilvánvalóvá válik. Ezek közé sorolható például, hogy az Ausztria felé irányuló migrációban nagy hatása van Zala, Győr-Moson-Sopron, Somogy és Tolna megyének. Németországban éltek a Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun, Vas, Komárom-Esztergom, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Veszprém, Fejér és Pest vármegye fiataljainak relatív többsége. Az Egyesült Királyságot leginkább Heves, Békés, Baranya, Nógrád, Csongrád, Hajdú-Bihar és Budapest fiataljai választották.

¹⁰ Az országok felsorolása az ott élő fiatalok aránya szerint csökkenő sorrendben történik.

9. táblázat: A három legnépszerűbb célországot választók százalékos megoszlása egyes demográfiai és területi jellemzők alapján (n=4602)

	Ausztria (n=479)	Németország (n=931)	Egyesült Királyság (n=1027)
Nem			
férfi	10,3	21,4	20,9
nő	10,5	19,1	23,7
Korcsoport			
15–19 évesek	8,1	17,6	15,3
20–24 évesek	9,6	19,5	20,2
25–29 évesek	11,5	21,4	25,6
Régió			
Budapest	7,9	11,3	23,1
Közép-Magyarország	8,2	21,3	19,2
Közép-Dunántúl	10,9	25,1	20,1
Nyugat-Dunántúl	27,4	23,7	17,2
Dél-Dunántúl	16,5	23,2	21,5
Észak-Magyarország	5,7	25,0	27,3
Észak-Alföld	8,5	25,6	22,5
Dél-Alföld	7,9	25,8	25,8
Vármegye			
Budapest	7,9	11,3	23,1
Pest	8,2	21,3	19,2
Fejér	12,3	23,5	22,2
Komárom-Esztergom	7,4	27,0	21,3
Veszprém	12,6	25,2	16,0
Győr-Moson-Sopron	29,0	22,6	17,2
Vas	17,9	28,2	14,1
Zala	32,2	22,2	20,0
Baranya	10,0	23,0	28,7
Somogy	26,9	25,9	13,0
Tolna	21,2	20,0	12,9
Borsod-Abaúj-Zemplén	5,4	26,5	25,1
Heves	6,1	20,7	32,9
Nógrád	6,4	25,5	27,7
Hajdú-Bihar	5,4	22,2	23,1
Szabolcs-Szatmár-Bereg	9,8	25,7	20,2
Jász-Nagykun-Szolnok	12,2	32,2	25,2
Bács-Kiskun	8,6	31,9	24,8
Békés	9,6	28,8	29,6
Csongrád	6,1	17,9	24,5

Forrás: Saját szerkesztés Népszámlálás 2022 10%-os minta alapján

Külföldi mobilitás több ok miatt alakulhat ki, a push–pull elméleti megközelítéseket felhasználva fontos megismerni egyéni szinten a taszító (push) és vonzó (pull) tényezőket, hogy világosan lássuk azt, hogy a fiatalok milyen célok és okok miatt hagyják el az országot hosszabb-rövidebb időre.

Az ösztönző és gátló tényezők vizsgálata a magyarországi ifjúságkutatások történetében először az 2008. évi adatfelvételben jelentek meg. Ebben az évben legtöbben pénzkeresés céljából (18%), tapasztalatszerzés céljából (4%), nyelvtanulás miatt (3%) mentek volna külföldre dolgozni, illetve azért, mert külföldön jobban lehet élni (3%).

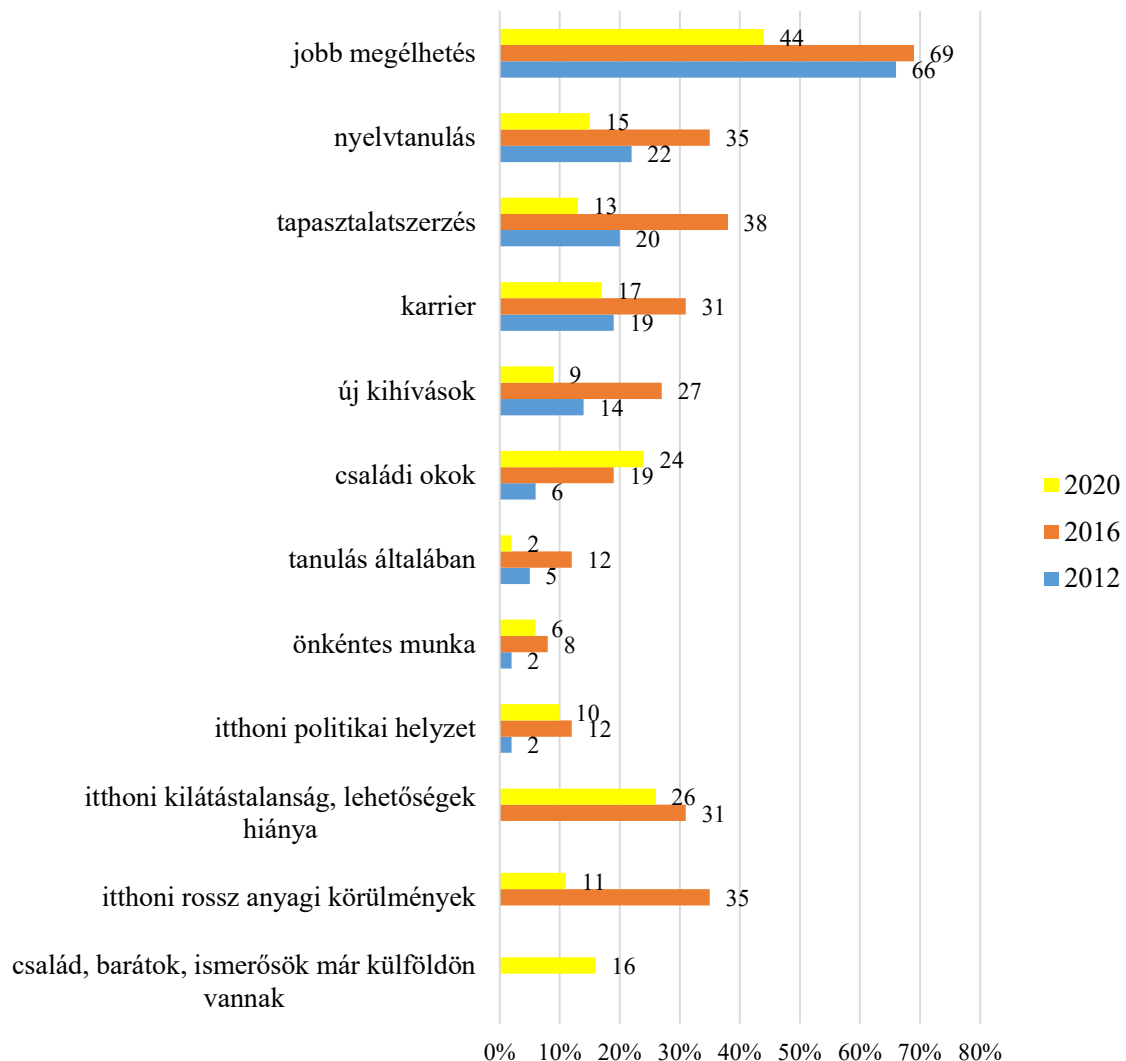
A következő három adatfelvétel során a motivációk nagy része hasonló módon lett megkérdezve, így ezeket össze tudjuk hasonlítani egymással.¹¹ Ahogy a korábbi két kutatás során, 2020-ban is a vándorlás legfőbb okaként a jobb megélhetést említették legnagyobb arányban a fiatalok (11. ábra). Összehasonlítva az előző két adatfelvétel adataival, nagy különbséget vehetünk észre ezzel kapcsolatban, hiszen több mint 20 százalékponttal kevesebben jelölték meg ezt a célt a legutóbbi adatfelvételnél, mint a korábbiaknál. Szintén csökkent azok aránya, akik nyelvtanulási vagy tapasztalatszerzési szándékkal mennének külföldre, az előző 2016-os kutatáshoz képest nagymértékű változást lehet látni ezen a két területen. Ezekből a változásokból arra lehet következtetni, hogy a motivációk súlya megváltozott, illetve újak jelenhettek meg. A külföldi mobilitást erősítő szempontok között 2020-ig negyedik okként szerepelt a karrier építése, ez most közel megegyezik a nyolc évvel ezelőtti kutatás során mért aránnyal.

A hazai rossz anyagi körülmények miatt és az új kihívásokat kereső kivándorlók aránya jelentősen csökkent a 2016. évi adathoz képest, illetve az itthoni kilátástalanság és lehetőségek hiánya miatt is kevesebben indulnának el másik országba. A legutóbbi három adatfelvétel közül 2020-ban volt a legkisebb azoknak az aránya, akik csak tanulási célból hagynák el az országot, például azért, mert nincsen olyan képzés Magyarországon, ami iránt érdeklődik, vagy úgy gondolja, hogy külföldön több tanulási lehetőség van. A politikai helyzet miatt minden tizedik fiatal hagyná el az országot, külföldi önkéntes munka iránt 6 százalékuk érdeklődik.

A korábbi évek adataihoz képest egyedül a családdal összefüggő okoknál láthatunk növekedést, megnőtt azoknak a fiataloknak az aránya, akik ilyen indokok miatt mennének el másik országba. A változást indokolhatja az is, hogy a fiatalok 16 százalékának családtagjai, barátai vagy ismerősei már külföldön vannak.

¹¹ Három válaszlehetőség esetén csak 2016. évi és/vagy 2020. évi adatokat tudok bemutatni.

Összességében elmondható, hogy a mobilitást támogató motivációk sorrendjében történt változás, a legfrissebb eredmények alapján a 15–29 éves korosztályba tartozó fiatalok elsősorban a jobb megélhetés reményében mennének el az országból, másodsorban családi okok miatt, és harmadik motivációként a karriercélok jelennek meg. A nyelvtanulás és a tapasztalatszerzés háttérbe szorult az okok között, bár a korábbi két kutatás során ezek a második és harmadik helyen szerepeltek.

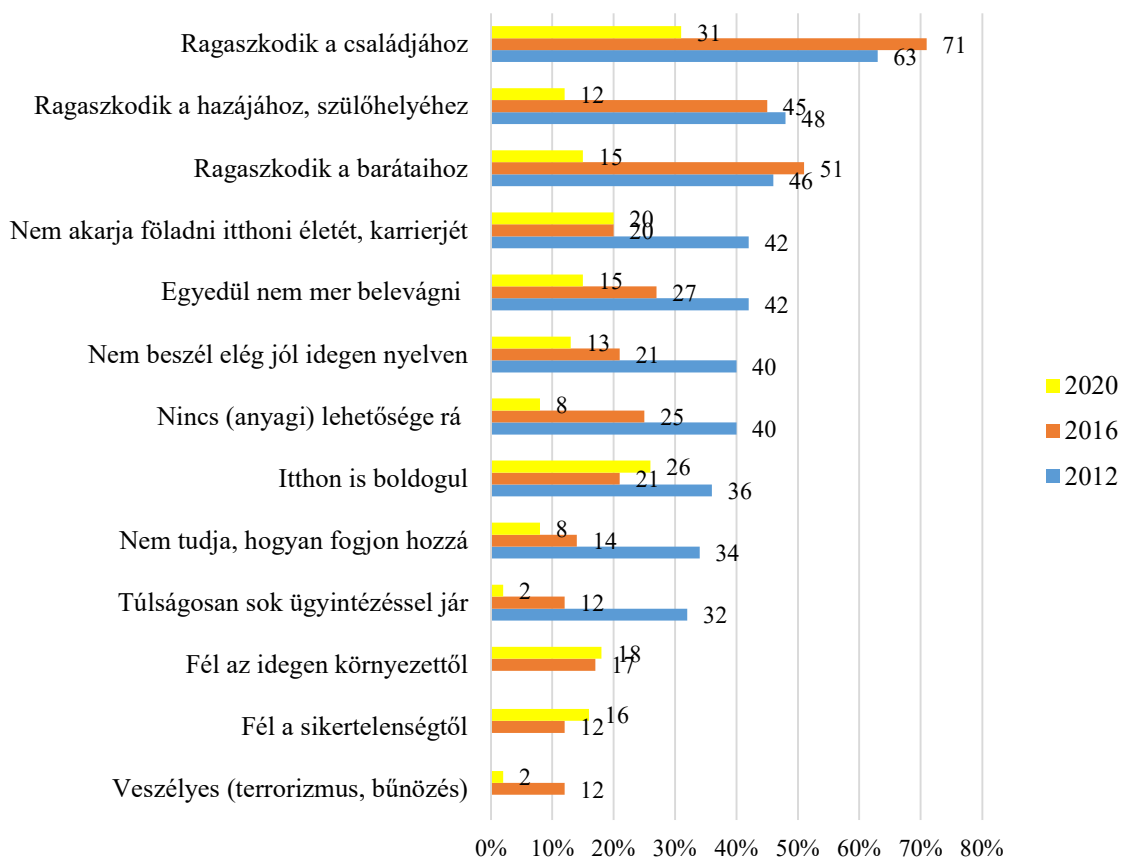

11. ábra: A külföldi mobilitást erősítő motivációk (N₂₀₁₂=8000, N₂₀₁₆=1995, N₂₀₂₀=2000)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2012, 2016, 2020 alapján

A mobilitást ösztönző tényezők mellett fontos azt is látni, hogy milyen szempontok miatt döntenek úgy a mai magyar fiatalok, nem hagyják el az országot hosszabb-rövidebb időre sem.

A 12. ábra adatai alapján látható, hogy legfőbb okként mindig a családdhoz való ragaszkodást fogalmazták meg a fiatalok, azonban a további okoknál változásokat láthatunk az előző két adatfelvétel eredményeihez képest. Míg korábban a szülőföldhöz és a barátokhoz való ragaszkodás nagyon erős szerepet játszott abban, hogy a fiatalok ne menjenek külföldre, 2020-ben ezek a szempontok hátrébb kerültek a sorban, és helyükbe léptek az itthoni dolgokkal való és a félelemmel kapcsolatos tényezők. Legnagyobb arányú csökkenés a családdhoz, a hazához és a barátokhoz való ragaszkodásban tapasztalható, de ezen kívül kevésbé meghatározó szempont lett az, hogy nincsen anyagi lehetősége rá, nem tudja, hogyan fogjon hozzá vagy a túlzott adminisztrációs ügyintézési folyamat.

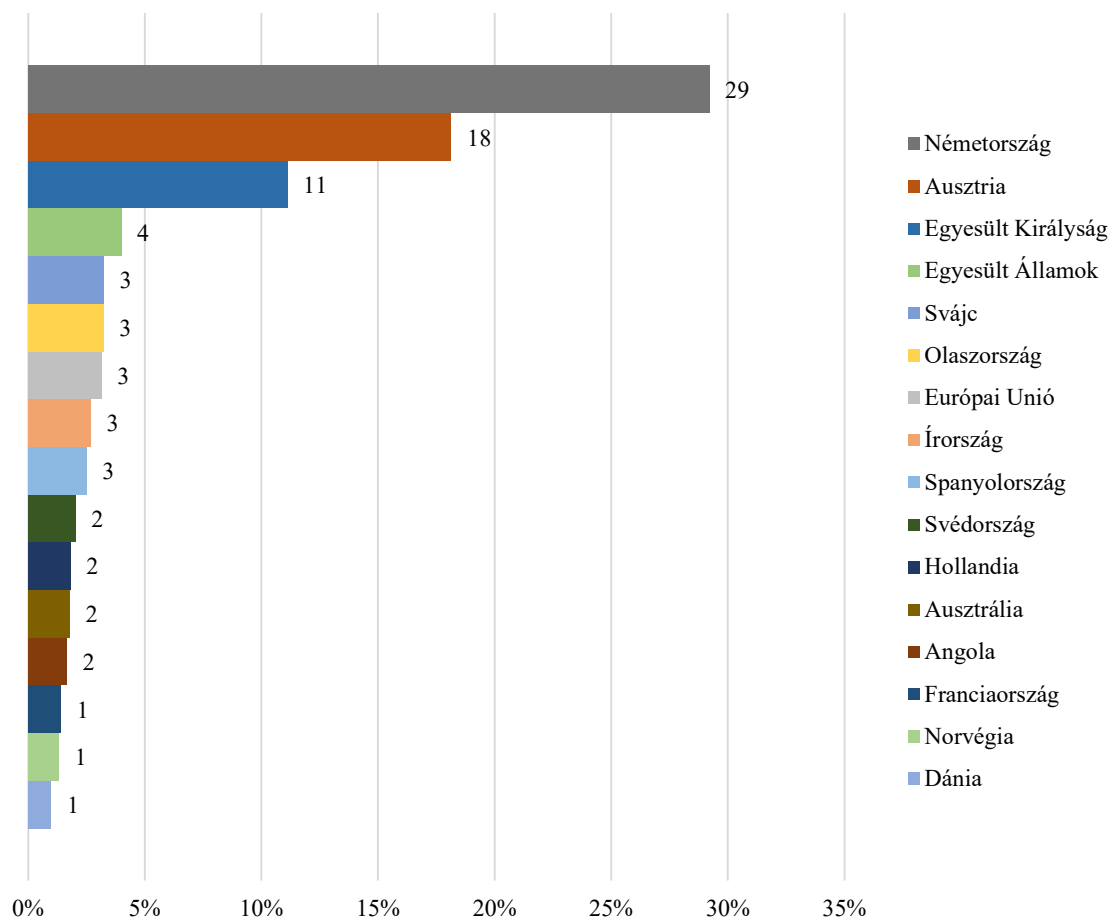
12. ábra: A külföldi mobilitást gátló tényezők¹² (N₂₀₁₂=8000, N₂₀₁₆=1843, N₂₀₂₀=1877)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2012, 2016, 2020 alapján

¹² 2012-ben a kérdés ötfokozatú skálán lett kérdezve, a 2012-es adatoknál a „4” és „5” értékre adott válaszok összesített százalékos arányát tüntettük fel (az „5” érték jelentette, hogy teljes mértékben visszatartja). A 2016-os és 2020-as adatoknál az említések százalékos arányát közöljük.

A 2020-as kutatás során a fiataloknak a fenti okok mellett még szabadválaszos formában lehetőségük volt elmondani egyéb indokaikat is azzal kapcsolatban, hogy miért nem mennének külföldre. A válaszok között az elsődleges ok az, hogy még iskolába jár, tanulmányait Magyarországon szeretné befejezni, szeretne szakmát vagy diplomát szerezni, és esetleg utána elgondolkodik a külföldi munkavállaláson.

A 2020-as adatfelvétel során megkérdezték a fiatalokat, hogy melyik országba mennének ki, amelynek eredményeit a 13. ábrában foglaltam össze. Más mobilitási kutatások által igazolt célországokba mentek volna akkor a magyarországi fiatalok, elsősorban Németországba, Ausztriába és az Egyesült Királyságba. A tengerentúlra és egyéb más európai uniós vagy Európán kívüli országba lényegesen kevesebben indultak volna el.

13. ábra: Kivándorlási célországok (N₂₀₂₀=463)

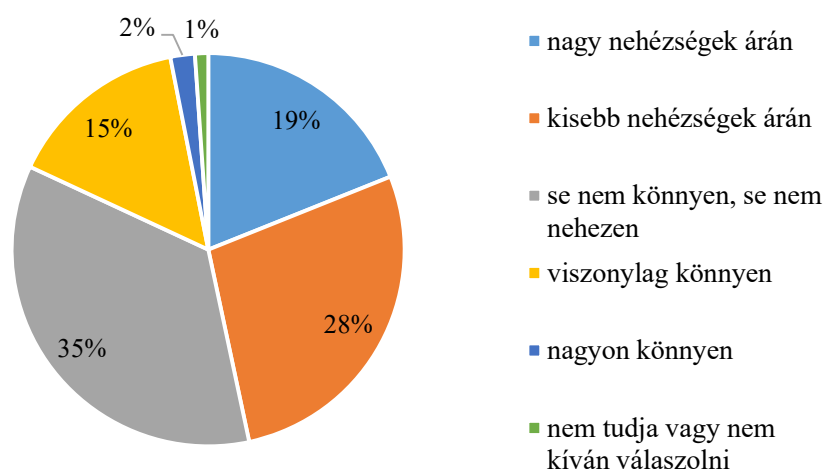
Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2020 alapján

A KSH Népszéktudományi Kutatóintézetének „Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások” elnevezésű adatfelvétele alapján a visszatérő migránsok relatív többsége (30 százaléka) Németországban élt, 23–23 százaléka az Egyesült Királyságban és Ausztriában,

21 százalékuk más európai országban, míg Európán kívüli országban mindösszesen 3 százalékuk. A két korcsoport között ennél a kérdésnél nagy különbségeket nem látunk, Németországba és az Egyesült Királyságba 2–2 százalékkal többen mentek a fiatalabb korosztályból (18–29 évesek), míg Ausztriában 3 százalékkal többen mentek az idősebb korcsoportba tartozók (30 évesek vagy ennél idősebbek).

Ahogy a szakirodalmi feldolgozás alapján is láthattuk, a Magyarországról történő kivándorlás elsődleges okai között nagyon gyakran gazdasági természetű indokok szerepelnek. Ennek alapján feltételezhetjük azt, hogy megélhetési problémák is fent álltak a kivándorlók élethelyzetében vándorlási döntésük meghozatala előtt. A kutatás eredményei alapján a visszatérő migránsok közel fele nehézségek árán tudta fedezni szokásos kiadásait (14. ábra). Egyharmaduk se nem könnyen, se nem nehezen tudta fedezni kiadásait, és mindössze közel egyötödüknek nem jelentett problémát ez anyagi szempontból. A vizsgált két korcsoport között ebben a kérdésben nincsen szignifikáns különbség.

Úgy vélem, hangsúlyozni kell ennek a kérdésnek az elemzésénél azt, hogy a válaszok megítélésében nagyon erős szubjektivitás van jelen, azaz nehezen megállapítható az, hogy az előre megadott kategóriák alatt ki mit ért, és saját helyzetét milyen tényezők alapján sorolja be valamelyik kategóriába. Ugyanakkor az is látható a migrációs döntések meghozatalakor, hogy leginkább a szubjektív érzések és vélemények húzódnak meg háttérként ennél a kérdésnél is.

14. ábra: A külföldre költözést megelőző három hónapban a háztartási kiadások fedezésének nehézségi foka (n=749)

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

Az anyagi helyzet mellett a migrációs döntésre nagy hatással lehetnek azok a személyek is, akik a vándorlást tervezők környezetében élnek, hiszen az ő véleményük pozitív, illetve negatív irányba is befolyásolhatja a potenciális kivándorló döntését. Ahogy a 10. táblázat átlagai alapján látható, a visszatérő migránsok első kimenetelére legnagyobb hatással az olyan ismerősök és családtagok voltak, akik rendelkeztek külföldi tapasztalattal. A döntés meghozatalában második legnagyobb erővel a barátok véleménye játszott szerepet, őket követik a különböző családtagok, míg legkisebb hatása a döntés meghozatalában a munkatársaknak volt. Az egyes személyek hatásának mértékéről az átlagok mellett a szórások is sokat elárulnak, amelyek az átlagtól való eltérést fejezik ki. A legnagyobb szórásokat a házastársak/élettársak/partnerek, valamint a külföldi tapasztalattal rendelkezők ismerősök vagy családtagok körében láthatunk, míg a legkisebb szórásokat a távolabbi családtagok és a munkatársak között tapasztalhatjuk. Mindez azt jelenti, hogy a kivándorlók döntésére a magas szórással rendelkező aktorok hatása volt a legszélesebb, míg a kisebb szórást mutató személyek véleménye kevésbé számított.

10. táblázat: Az egyes személyek szerepe az első kimenetellel kapcsolatos döntésre

	n	Átlag ötfokozatú skálán	Szórás	„Nem volt szerepe” válaszok aránya
olyan ismerős vagy családtag, aki már dolgozott akkor vagy korábban külföldön	744	3,33	1,63	27%
barátok	744	2,66	1,55	38%
más közvetlen család	741	2,41	1,59	48%
házastárs/élettárs/partner	728	2,24	1,70	62%
tágabb család	741	1,83	1,24	63%
munkatársak	736	1,73	1,30	71%

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

A fenti kérdést a két korcsoport szerint vizsgálva megállapítható, hogy a 18–29 éves fiatalokra szignifikáns módon kisebb hatással voltak a házastársak/élettársak/partnerek, de a közvetlen és tágabb családtagok, valamint a barátok szerepe nagyobb volt, mint a 30 éven felüliek körében (Melléklet 20. táblázat). Emögött természetesen az is meghúzódik, hogy a fiatalabb korcsoportba tartozók körében kevesebb házast vagy partnerkapcsolatban élőt találhatunk, és a többségük a szülőjével élt a kiköltözés előtt, valamint a kortárshatás erősebb

közöttük, mint az idősebb kivándorlók körében. A munkatársak és a korábbi külföldi tapasztalattal rendelkező ismerős vagy családtag hatása mentén nem találunk szignifikáns különbséget a két csoport között. Ez az eredmény megerősíti a hálózatelemek megközelítésmódját, amely különösen hangsúlyozza a kapcsolati hálók fontosságát, mivel ezek csökkentik a vándorlás kockázatát azáltal, hogy a kivándorlóknak információt adnak a célországról, segítenek munkát találni, csökkentik a költségeket, átmeneti lakhatást biztosítanak vagy érzelmi támogatást nyújtanak.

A kutatás során megkérdeztük a válaszadókat arról, hogy a külföldre költözést megelőző három hónapban összességében mennyire voltak megelégedve az életükkel, és a válaszukat egy 0-10 közötti skálán kellett megadniuk, ahol a „0” jelentette azt, hogy „egyáltalán nem volt elégedett”, a „10” pedig, hogy „kifejezetten elégedett volt”. A visszatérő migránsok átlagosan a skála közepét jelentő „5”-ös érték alatti mértékben voltak megelégedve az életükkel (4.54 pont), ami elégedetlenséget fejez ki részükről. A két életkori csoport között szignifikáns különbséget tapasztalhatunk a független mintás t-próba alapján, hiszen a 18–29 évesek átlaga a skálán 5.07, ezzel szemben a 30 éves vagy annál idősebb migránsok ennél kevésbé voltak megelégedve (4.29 átlagpont) az életükkel a kivándorlást megelőző hónapokban (Melléklet 21. táblázat). Mindebből arra következtethetünk, hogy a kivándorlások hátterében nem minden esetben az abszolút értelemben vett elégedetlenség a motiváló erő (főleg a fiatalabbak körében), hanem más tényezők is meghúzódnak.

Demográfiai változók mentén vizsgálva az elégedettséget a 18–29 évesek között a nem, a településtípus és a munkaerőpiaci aktivitás változó mentén láthatunk szignifikáns különbséget, a nők között magasabb volt az elégedetlenek aránya (44 százalék) a kivándorlás előtt, mint a férfiak között (33 százalék), míg az elégedettek aránya közel hasonló volt (férfiak 57 százaléka, nők 54 százaléka)¹³. A városokban és ezeken belül leginkább a megyei jogú városokban élők éreztek összességében nagyobb elégedetlenséget az életükkel kapcsolatban a döntésük meghozatala előtt (40–44 százalék közt volt az arányuk), ugyanilyen érzései a községekben élők 30 százalékának volt¹⁴. Az aktivitás alapján a dolgozó fiatalok fele elégedett volt az életével a külföldi mobilitás előtt, a tanulók körében még több ilyen személyt láthatunk (73 százalék), de a dolgozó és mellette tanuló fiatalok esetében már csak 32 százalék volt azok aránya, akik összességében pozitívan ítélték meg

¹³ Chi² próba $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,199$

¹⁴ Chi² próba $p < 0,05$, Cramer's $V = 0,166$

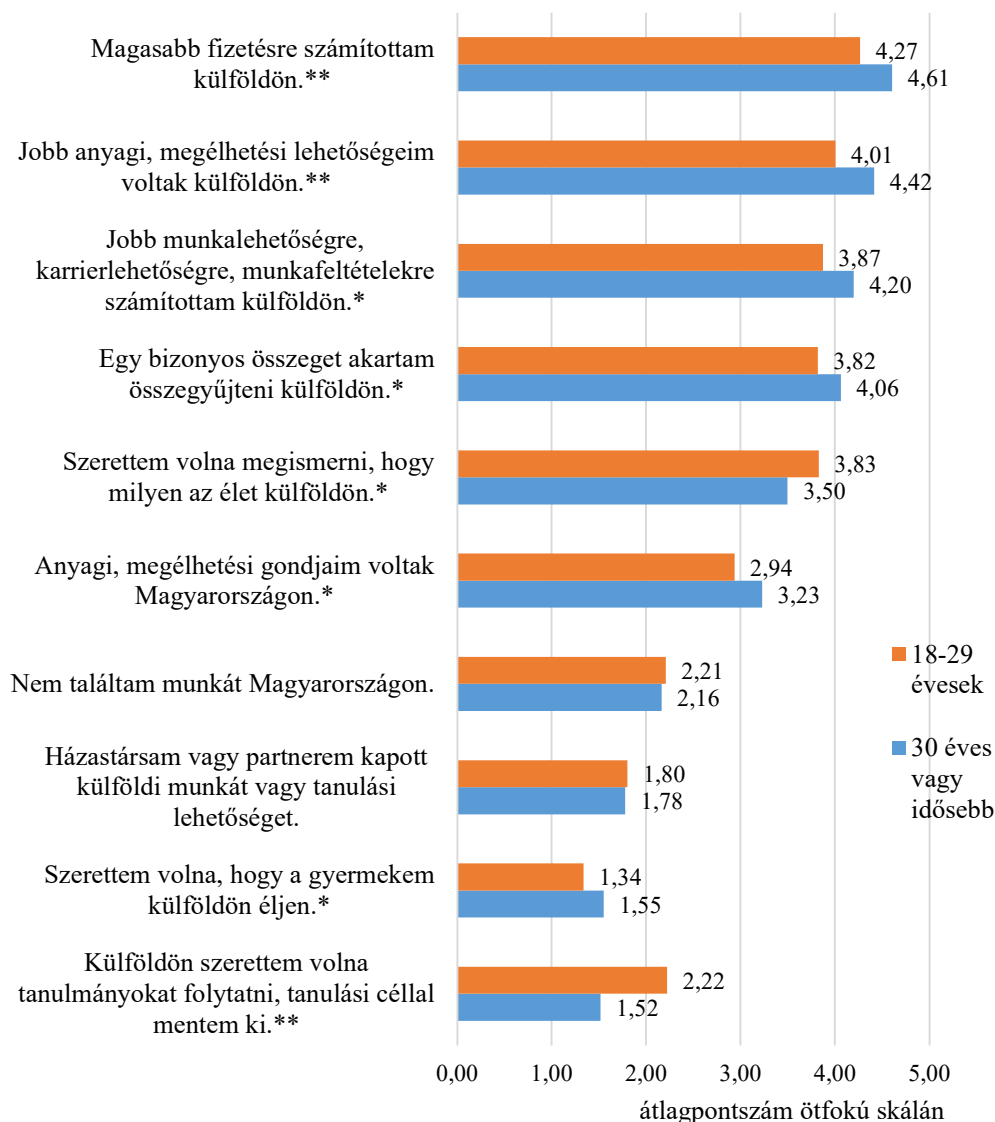
helyzetüket¹⁵. Az iskolai végzettség esetében nem látni szignifikáns különbséget az egyes alcsoportok között.

A kivándorlás mögött meghúzódó motivációk alapos feltárását és a push–pull tényezők pontosítást segítette a kutatás során egy tíz itemből álló kérdés, amelynek keretében egy ötfokozatú skálán tudták jelezni a válaszadók azt, hogy az egyes itemekben szereplő tényezők mennyire befolyásolták abban, hogy külföldre költözzön. A skálán az 1-es azt jelentette, hogy a felsorolt tényezők „egyáltalán nem játszottak szerepet” a döntésben, az 5-ös pedig azt, hogy „nagy szerepet játszott”.

Ha az életkor szerint alkotott csoportok szerint nézzük meg ezeknek a tényezőknek a hatásását és sorrendjét, a tíz felsorolt tényező közül kettő esetében nincsen szignifikáns különbség a csoportok átlagai között (a „Nem találtam munkát Magyarországon” és a „Házastársam vagy partnerem kapott külföldi munkát vagy tanulási lehetőséget” itemek esetében), de a többi változónál már találunk szignifikáns kapcsolatot¹⁶. A 30 éven felüliek csoportjába tartozókra a vizsgálandó tényezők többsége nagyobb hatással szerepelt a migrációra vonatkozó döntésük meghozatalában, de a külföldi tanulmányok folytatása és a külföldi élet megismerésének a vágya a 18–29 évesek körében bírt nagyobb erővel (15. ábra).

¹⁵ Chi² próba $p < 0,001$, Cramer's $V = 0,237$

¹⁶ Független mintás t-próba: * ($p \leq 0,05$) vagy ** ($p \leq 0,001$)

15. ábra: A kivándorlást befolyásoló tényezők hatása korcsoportonként (n=749)

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

A 18–29 éveseket különböző demográfiai háttérváltozók mentén részletesen vizsgálva a férfiak és a nők között szignifikáns különbséget láthatunk abban a motivációban, hogy egy bizonyos összeget szeretettek volna összegyűjteni, a férfiak döntésében ez nagyobb mértékben jelent meg (az átlag 4.03 pont ötfokozatú skálán), mint a nők esetében (az átlag 3.62 pont)¹⁷.

¹⁷ ANOVA: $p < 0,05$; $F = 5,133$; $\text{Eta Squared} = 0,021$

Iskolai végzettség alapján több tényező esetében azt tapasztaljuk, hogy az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők (max. 8 általánossal rendelkezők) és a magas iskolai végzettségűek (tudományos fokozattal) körében a többi csoporthoz képest nagyobb szerepe volt a külföldre történő költözésben annak, hogy anyagi megélhetési gondjaik voltak, vagy szerették volna megismerni, hogy milyen az élet külföldön. A PhD-val vagy DLA-val rendelkezők esetében a legerősebb a hatása annak, hogy külföldi tanulmányokat szerettek volna folytatni, vagy házastársuk/partnerük kapott külföldi munkát vagy tanulási lehetőséget, valamint fontos számukra az, hogy gyermekük is külföldön éljen.

Településtípus alapján leginkább a nem megyei jogú városokban élőknek voltak fontosak az anyagi természetű okok (magasabb fizetésre számított külföldön, megélhetési gondjaik voltak Magyarországon, jobb anyagi lehetőségei voltak egy másik országban, vagy egy bizonyos összeget akart összegyűjteni). A külföldi tanulmányok folytatása mentén látunk más hatást, ez a cél leginkább a budapesti 18–29 évesek között jelent meg hangsúlyosan.

A 10 itemből álló attitűdsort faktorelemzéssel vizsgáltam meg, amelyhez módszerként a Varimax rotációval végzett főkomponens-elemzést használtam fel, hogy felmérjem az itemek factorszerkezetét. Először a változók alkalmasságát értékeltem azáltal, hogy elemeztem a korrelációs mátrix korrelációs együtthatóit és szignifikanciaszintjeit, amelyek szignifikáns korrelációt mutattak ki a változók között. Mind a Bartlett-teszt, $\chi^2(45) = 2142.133$; $p < 0.001$, mind a Kaiser-Meyer-Olkin-féle teszt is ($KMO = 0.795$) megerősítette a változók alkalmasságát a faktorelemzésre. A feltáró faktorelemzés három faktort azonosított 1-nél nagyobb sajátértékkel, amelyek a kumulatív variancia 61.963%-át teszik ki.

11. táblázat: A kivándorlást ösztönző tényezők főkomponens-analízise**KMO and Bartlett's Test**

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,795
Bartlett's Test of Approx. Chi-Square		2142,133
Sphericity df		45
Sig.		,000

Rotated Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
Magasabb fizetésre számítottam külföldön.	,895	-,050	-,017
Jobb anyagi, megélhetési lehetőségeim voltak külföldön.	,873	-,018	,041
Jobb munkalehetőségre, karrierlehetőségre, munkafeltételekre számítottam külföldön.	,778	,097	,113
Egy bizonyos összeget akartam összegyűjteni külföldön.	,713	-,028	-,074
Anyagi, megélhetési gondjaim voltak Magyarországon.	,588	,377	-,028
Szerettem volna, hogy a gyermekem külföldön éljen.	-,008	,737	,101
Házastársam vagy partnerem kapott külföldi munkát vagy tanulási lehetőséget.	-,079	,729	-,094
Nem találtam munkát Magyarországon.	,364	,563	,214
Szerettem volna megismerni, hogy milyen az élet külföldön.	,188	-,055	,870
Külföldön szerettem volna tanulmányokat folytatni, tanulási céllal mentem ki.	-,406	,292	,598

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 5 iterations.

Ahogy a 11. táblázatból is láthatjuk, az első faktorban az anyagi szempontok, a jobb megélhetés biztosítása és a jobb munkalehetőségek a dominánsak, valamint ezek mellett meghatározó még az, hogy a kivándorlás előtt anyagi és megélhetési problémák is jelen voltak. Ezt a faktort *anyagi jólét* faktornak nevezem el.

A második faktorban elsősorban a családtagokkal kapcsolatos szempontok jelennek meg hangsúlyosan, valamint szerepet játszanak az itthoni munkakereséssel kapcsolatos negatív tapasztalatok is. Ezt a faktort *családi és munkaerőpiaci kényszerek* faktornak nevezem el.

A harmadik faktorhoz kettő kijelentés tartozik, amelyet a *külföldi tapasztalatszerzés* faktornak címkézem fel, mivel ebben a faktorban nagyon erősen jelenik meg a más kultúrák megismerésének a vágya, valamint a külföldi tanulmányok folytatásának a célja.

A három faktor összefoglalja azokat a markáns jellemzőket, amelyeknek fontos szerepe van abban, hogy valaki a külföldre történő kivándorlás mellett döntsön. Kíváncsi voltam arra, hogy az életkor alapján korábban alkotott két csoport között vannak-e különbségek aszerint, hogy mely tényezők dominánsak a migrációs döntés meghozatala során. Ezt a három faktort felhasználva és a t-próba alkalmazásával vizsgáltam meg.

Anyagi jólét faktor

A t-próba eredményeként ($t(331) = -4.001$; $p < 0.001$) szignifikáns különbség áll fent az anyagi jólét faktor mentén a 18–29 évesek ($M = -0.246$; $SD = 1.19$) és a 30 vagy annál idősebbek ($M = 0.112$; $SD = 0.88$) között.

Családi és munkaerőpiaci kényszerek faktor

A t-próba eredményeként ($t(700) = -0.654$; $p > 0.05$) nincsen szignifikáns különbség a családi és munkaerőpiaci kényszerek faktor mentén a 18–29 évesek ($M = -0.037$; $SD = 0.99$) és a 30 vagy annál idősebbek ($M = 0.167$; $SD = 1.00$) között.

Külföldi tapasztalatszerzés

A t-próba eredményeként ($t(409) = 5.049$; $p < 0.001$) szignifikáns különbség áll fent a külföldi tapasztalatszerzés faktor mentén a 18–29 évesek ($M = 0.281$; $SD = 1.00$) és a 30 vagy annál idősebbek ($M = -0.128$; $SD = 0.97$) között.

A fentiek alapján következtetésként megállapíthatjuk, hogy a fiatalabb korosztályba tartozókat jobban motiválta a kimenetelben az, hogy szerették volna megismerni a külföldi életet, vagy az, hogy konkrét tanulási céllal hagyják el Magyarországot, mint a 30 éven felülieket.

Az anyagi jólét faktornál életkor alapján láthatunk szignifikáns különbséget. A 30 éven felülieknél inkább az anyagi szempontok a meghatározók, mint a fiatalabb generációknál.

A 18–29 évesek között az anyagi célok miatti migrációs motivációk az iskolai végzettség csökkenésével egyre inkább megjelennek, míg a külföldi tapasztalatszerzés szempontjai a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében voltak meghatározóak¹⁸.

A fiatalok lakóhelye szerint is szignifikáns különbségek tapasztalhatóak mindhárom faktornál, az anyagi helyzetük javítása érdekében leginkább a kisebb városokban és községekben élők indultak útnak, a családi és munkaerőpiaci kényszerek miatt a kisvárosokban élők, illetve a külföldi tapasztalatszerzés miatt főleg a fővárosiak és kisvárosokban élők¹⁹.

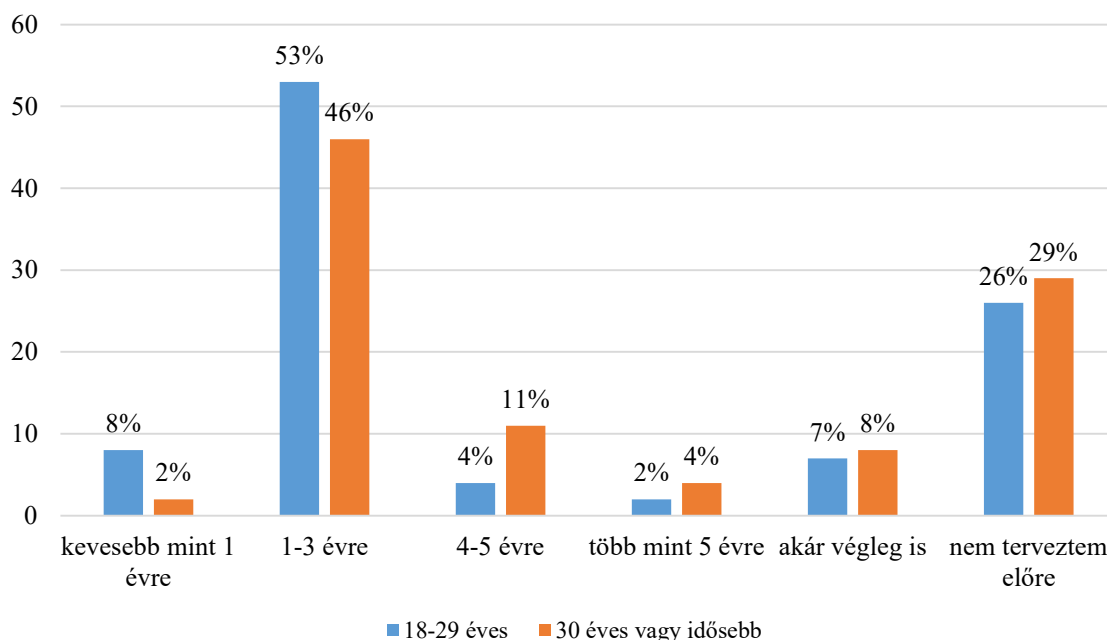
Annak mentén is felfedezhetünk szignifikáns különbségeket az egyes csoportok között, hogy a kiköltözést megelőző három hónap kiadásait a fiatalok háztartásai hogyan tudták fedezni²⁰. Azok körében, akik úgy gondolták, hogy csak nehézségek árán tudták ezeket finanszírozni, erősebb az anyagi jólét faktor hatása, mint azok körében, akik könnyen, vagy se nem könnyen, se nem nehezen tudták ezeket fedezni. Ugyanez igaz a családi és munkaerőpiaci kényszerek faktor esetében, míg a külföldi tanulmányok vagy a külföldi élet megismerése mint motiváció azok körében volt erősebb, akiknek a háztartása könnyen tudta finanszírozni a háztartás költségeit.

A migráció tervezett időtartamát tekintve szignifikáns eltérés látható a 30 év alattiak és felettiek között. Ahogyan a 16. ábrán látható, a 18–29 évesek kiköltözéskor rövidebb időre tervezték a külföldi tartózkodást, mint a 30 évesek vagy idősebbek. Többen voltak olyanok közöttük, aki rövid távú (azaz a kevesebb mint egy éves időtávra szóló) migrációban gondolkodtak, valamint több mint felük 1–3 évet kívánt kint tartózkodni. Az idősebb korosztályba tartozók között többen voltak olyanok, akik 4–5 évet vagy ennél hosszabb időszakot szerettek volna eltölteni egy másik országban. Végleges letelepedést hasonló arányban terveztek mindkét csoportban, míg a kint tartózkodás hosszára vonatkozóan tervek nélkül emigrálók között valamivel több 30 éves vagy idősebb kivándorlót láthatunk.

¹⁸ ANOVA: $p < 0,001$ mindkettő esetében; $F_{\text{anyagi jólét}} = 25,238$; $F_{\text{külföldi tapasztalatszerzés}} = 26,508$
 Eta Squared_{anyagi jólét} = 0,072; Eta Squared_{külföldi tapasztalatszerzés} = 0,076

¹⁹ ANOVA: $p < 0,05$

²⁰ ANOVA: $p < 0,05$

16. ábra: Kiköltözéskor mennyi időre tervezte a külföldi tartózkodást? (n=749)

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján, Chi² próba $p \leq 0,001$, Cramer's $V_{nem} = 0,168$.

Összefoglalva a fenti eredményeket elmondható, hogy a 2000-es évek elejétől 2018-ig a 15–29 évesek körében a vándorlásban résztvevők közül többen éltek külföldön, mint ahányan visszajöttek Magyarországra, ugyanakkor az utóbbi években a hazatérők száma fokozatosan emelkedett. A hosszú távon külföldön élő fiatalok körében a nemi különbségek elhanyagolhatók, azonban a célországok tekintetében eltérések tapasztalhatók: a férfiak inkább Németországot, a nők az Egyesült Királyságot részesítették előnyben. Regionális bontásban a szomszédos Ausztria felé irányuló migráció főként a Nyugat-Dunántúlhoz, az Egyesült Királyság felé tartó Észak-Magyarországhoz és Dél- Alföldhöz kapcsolódik, míg Németországot leginkább az alföldi régiókban lakó fiatalok választják.

A motivációk vizsgálata szerint a kivándorlás elsődleges hajtóereje a jobb anyagi és karrierlehetőségek keresése, amelyet a családi szempontok, valamint kisebb mértékben a tanulási és tapasztalatszerzési indítékok követnek. Az elmúlt évtizedben a nyelvtanulás és az új élmények megszerzésének szerepe háttérbe szorult, míg a családdal kapcsolatos tényezők súlya erősödött. Ezzel párhuzamosan a kivándorlást gátló tényezők között a családhoz, barátokhoz és hazához való ragaszkodás továbbra is domináns, de az utóbbi időben előtérbe kerültek az itthoni élethez való alkalmazkodás, illetve a külföldi környezettől való félelem szempontjai.

A visszatérő migránsok körében a kivándorlást megelőző időszakban jelentős arányban fordultak elő anyagi nehézségek, ugyanakkor döntésük meghozatalában a társas környezet, különösen a külföldi tapasztalatokkal rendelkező ismerősök és a barátok véleménye is meghatározó volt.

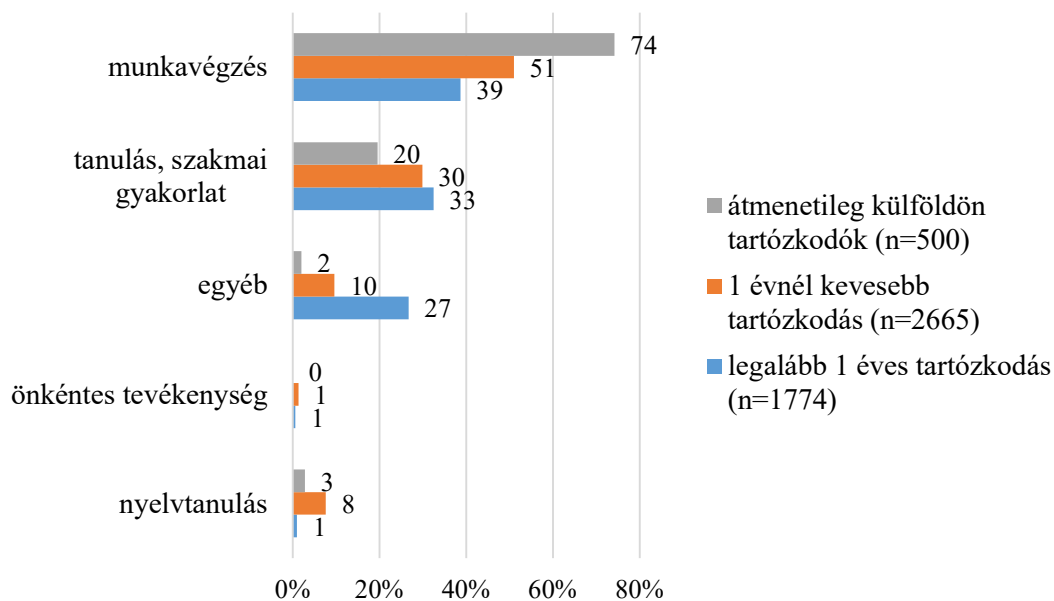
A faktorelemzés három meghatározó dimenziót azonosított: (1) az anyagi jólét faktorát, amely a magasabb fizetéshez, jobb életkörülményekhez és karrierlehetőségekhez kapcsolódik; (2) a családi és munkaerőpiaci kényszerek faktorát, amely a partner, gyermek és munkakeresési problémák szerepét foglalja magában; valamint (3) a külföldi tapasztalatszerzési és tanulmányi tényezők faktorát.

Az első kimenetellel kapcsolatos döntés meghozatalában a két korcsoport független mintás t-próba segítségével történő összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a 18–29 évesek esetében a házastársak, élettársak vagy partnerek, illetve a családtagok szerepe kisebb, mint a barátok, valamint a külföldi tapasztalattal bíró ismerősök hatása. Ugyanakkor a közeli hozzátartozók szerepe sem elhanyagolható, ezért a H4 hipotézist részben igazoltnak fogadom el, alátámasztására a Mellékletben található 20. táblázat szolgál.

4.3 Külföldön végzett tevékenységek

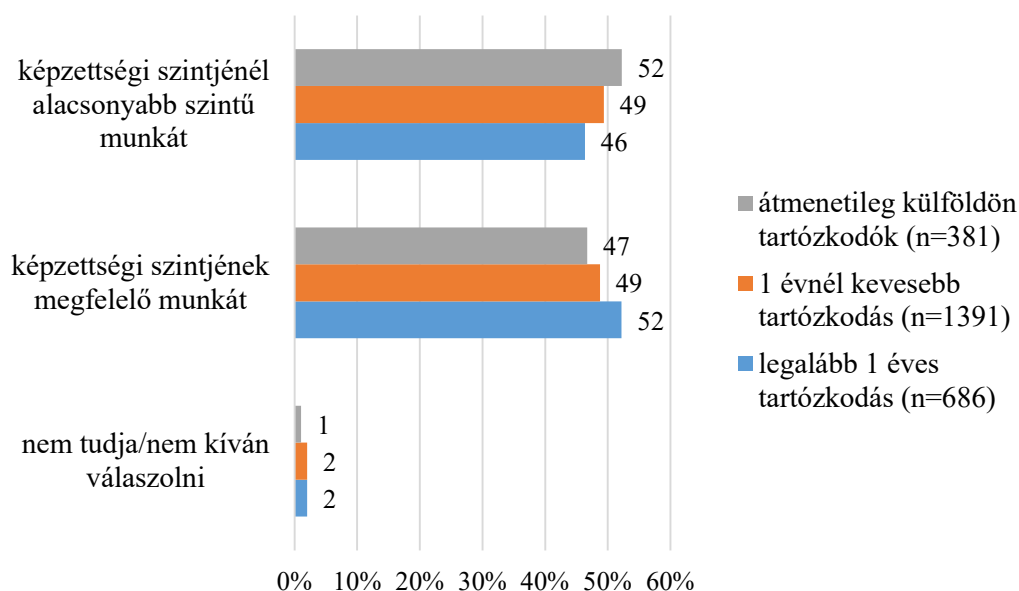
A 2016. évi mikrocenzus adatai alapján a 15–29 évesek 23 százaléka a külföldön töltött időszak fő tevékenységeként a munkát jelölte meg, 35 százalékuk a tanulást vagy szakmai gyakorlatot, 42 százalékuk pedig egyéb célt.

A külföldön végzett tevékenységeket az egyes vándorlási csoportok mentén elemezve különbségek fedezhetők fel a 17. ábra szerint. Az átmenetileg külföldön tartózkodók köréből kerültek ki legnagyobb arányban azok, akik munkavégzés céljából voltak külföldön, őket követik a rövid idejű migrációban résztvevők, végül a hosszabb ideig külföldön tartózkodók. Utóbbiak leginkább tanulás vagy szakmai gyakorlat miatt hagyták el Magyarországot, illetve egyéb céllal.

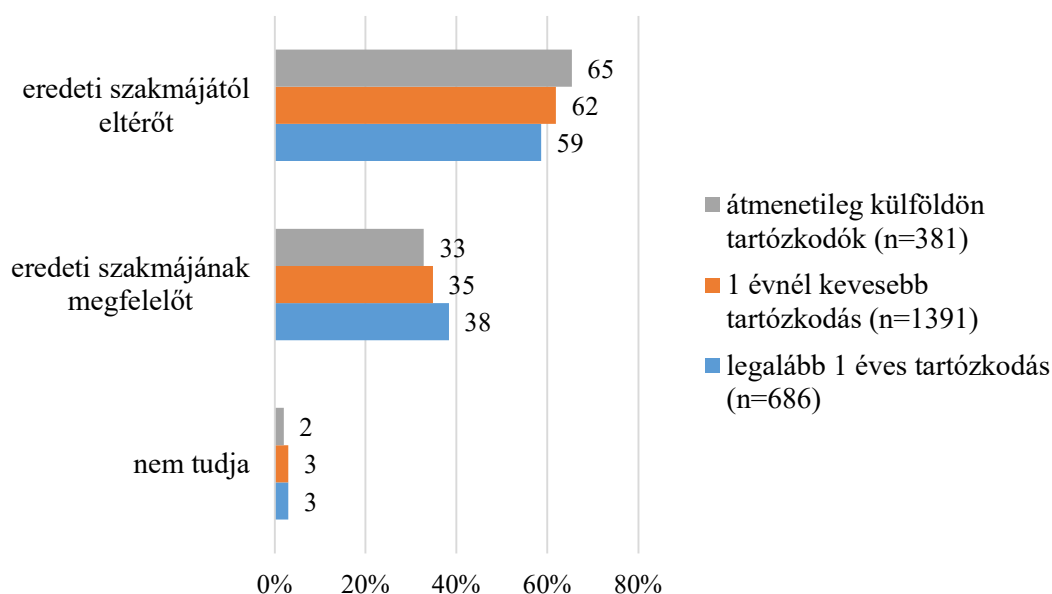
17. ábra: Külföldön végzett tevékenységek
 Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

A külföldön munkát vállalók között gyakran tapasztalható, hogy képzettségi szintjükhöz képest alacsonyabb szintű munkákat is elvállalnak. A fenti három csoportot ennek mentén vizsgálva látható a 18. ábrán, hogy az egyes csoportokba tartozók közel fele végzett ilyen munkát, de a kint töltött idő hosszának növekedésével egyenes arányban növekszik a képzettségi szintnek megfelelő munkát vállalók aránya a fiatalok között.

18. ábra: A külföldi munka képzettségi szinttel való megfelelése
 Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

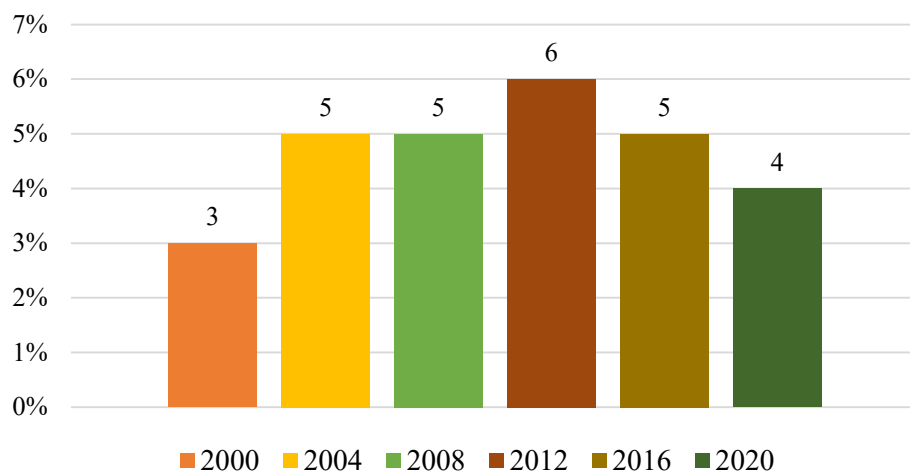
Ha a külföldi munka szakismerettel való megfelelőségét is megnézzük a három csoportban, hasonló tendenciát láthatunk a 19. ábrán látottak alapján, mint az előző kérdésnél, de itt az arányszámok alapján többen vannak azok mindegyik csoportban, akik eredeti szakmájuktól eltérő munkát vállaltak egy másik országban, mint azok, akiknek sikerült elhelyezkedni saját szakmájukban.

19. ábra: A külföldi munka szakismerettel való megfelelősége

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

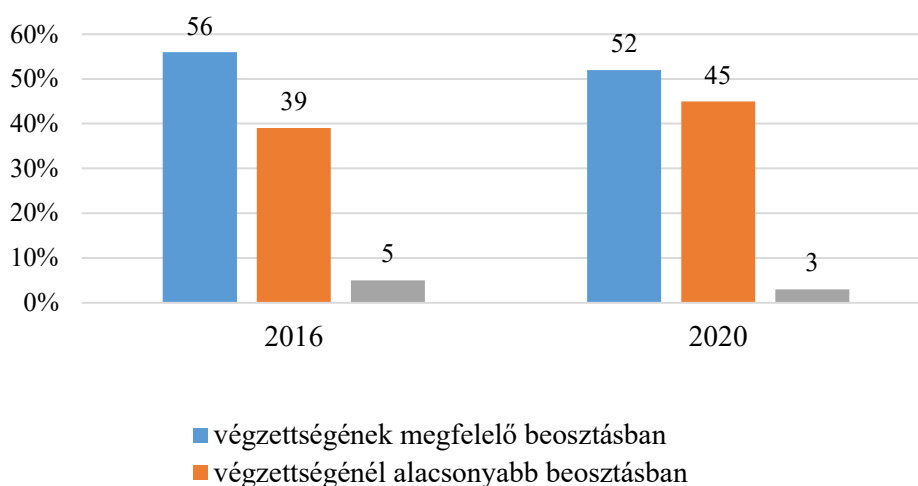
A magyarországi országos ifjúságkutatások adatai alapján a Magyarországon élő 15–29 éves fiatalok közül nem sokan vállaltak külföldi munkát (20. ábra). A kétezres évek elején a fiatalok 3 százaléka számolt be külföldi munkatapasztalatról, ami a 2010-es évek első felére 6 százalékgig emelkedett, a 2012-es adatfelvétel során volt a legmagasabb. Az utolsó két kutatás során fokozatosan csökkent azok aránya, akik dolgoztak külföldön, de látható, hogy nagy különbségek nincsenek az egyes arányszámok között.

20. ábra: Külföldi munkatapasztalat a 15–29 éves körében (N₂₀₀₀=4752, N₂₀₀₄=8000, N₂₀₀₈=8076, N₂₀₁₂=8000, N₂₀₁₆=8000, N₂₀₂₀=8000)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020 alapján

A 2020-ben végzett Magyar Ifjúság Kutatás során a külföldi munkatapasztalattal rendelkezők többsége azt nyilatkozta, hogy a végzettségének megfelelő beosztásban dolgozott a másik országban, bár az előző kutatás során 4 százalékponttal többen mondták ugyanezt. Az alacsonyabb beosztásban dolgozók aránya növekedett négy év alatt, míg a végzettségüknél magasabb beosztásban dolgozók aránya minimális mértékben csökkent (21. ábra).

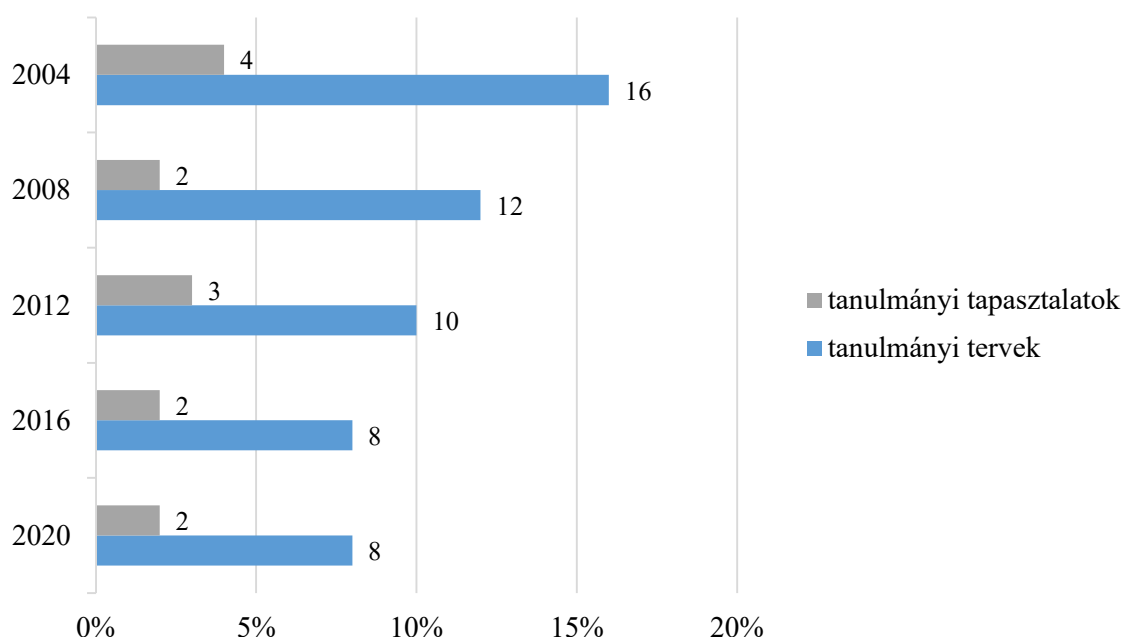

21. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalatok végzettség alapján (N₂₀₁₆=389, N₂₀₂₀=272; százalékos megoszlás)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2016, 2020 alapján

A nagymintás ifjúságkutatások során 2004-től kérdezték meg a kutatók külön kérdésben a fiatalokat külföldi tanulási tapasztalataikkal és terveikkel kapcsolatban. Általánosságban elmondható, hogy a magyar fiatalok körében nagyon kicsi azok aránya, akik korábban tanultak másik országban, 2–4 százalék között mozog arányuk a 15–29 éves korosztályon belül. 2004-ben a fiatalok 4 százaléka, 2008-ban 2 százaléka tanult külföldön. Utóbbiak közel 40 százaléka nyelvtanfolyamon vagy szakmai gyakorlaton vett részt, több mint egynegyedük pedig főiskolára vagy egyetemre járt. A későbbi adatfelvételek során sem haladta meg a fenti arányokat a külföldi tanulmányi tapasztalatokkal rendelkező fiatalok száma.

Külföldi tanulmányokat több fiatal tervez a jövőben, azonban megfigyelhető tendencia, hogy időszakról-időszakra egyre kevesebb azok aránya, akik tanulmányaikat egy időre másik országban szeretnék folytatni. 2008-ban elsősorban nyelvtanulás, tapasztalatszerzés és pénzkereset céljából mentek volna ki tanulni külföldre (22. ábra).

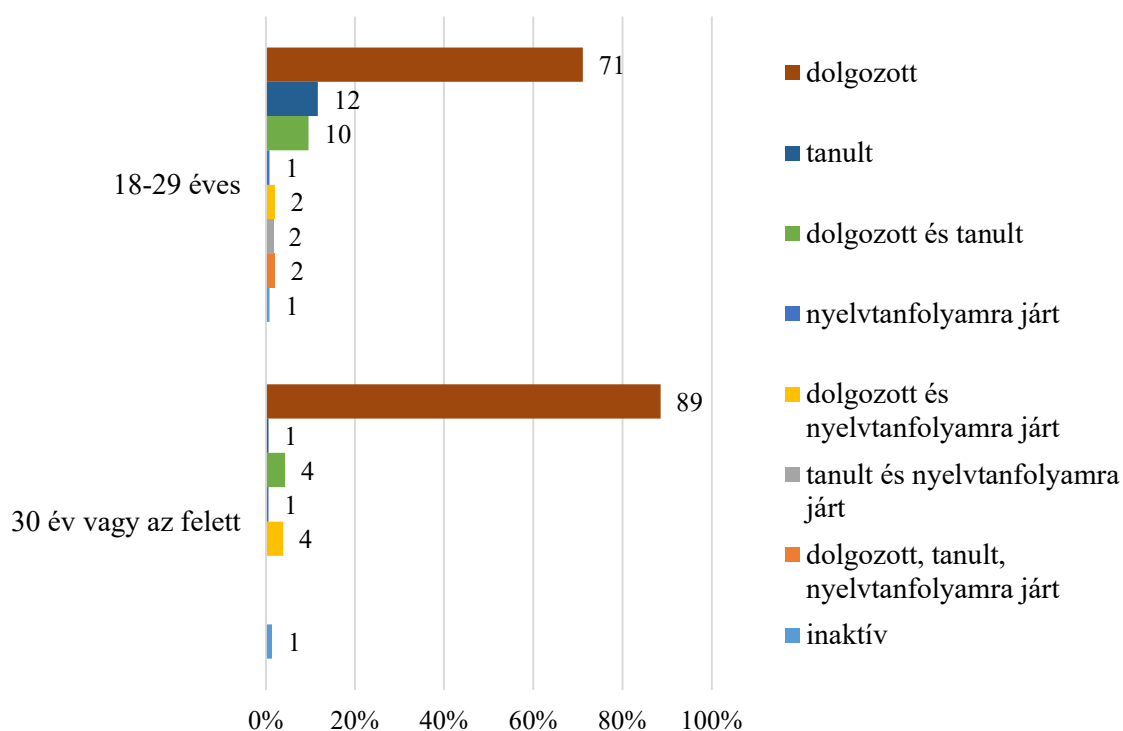

22. ábra: Külföldi tanulmányokat végzők aránya és jövőbeli tanulási tervekkel rendelkezők aránya (N₂₀₀₄=8000, N₂₀₀₈=8076, N₂₀₁₂=5290, N₂₀₁₆=8000, N₂₀₂₀=8000)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2004. 2008, 2012, 2016, 2020 alapján

A visszatérő migránsok körében végzett primer kutatás külföldön végzett tevékenységekre vonatkozó adatai alapján megállapítható, hogy mindkét elemzett életkori csoportban abszolút többségben vannak azok, akik kifejezetten munkatevékenységet végeztek, bár a 30

éves vagy idősebb kivándorlók között nagyobb arányban találunk ilyen személyeket (23. ábra). Különbség tapasztalható a tanulási tevékenységet végzők között is, a kifejezetten tanulmányi céllal történő kivándorlás szinte csak a 18–29 évesek között fordult elő, illetve körükben magasabb azok aránya is, akik munkájuk mellett tanulmányokat is folytattak a külföldi tartózkodásuk alatt. A nyelvtanfolyamokon résztvevők aránya viszonylag alacsony, összességében a 18–29 évesek közül többen vettek részt ilyeneken – akár munka és/vagy egyéb tanulmányaik mellett –, mint az idősebbek közül.

23. ábra: Külföldi tartózkodás alatti aktivitás (n=747)

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

Érdekes eredményeket láthatunk annak a kérdésnek a mentén, amely arra vonatkozott, hogy a kivándorlást követően kellett-e munkát keresnie a vándorlásban résztvevőknek. Ilyen feladatai a kivándorlók egyötödének volt, közel felük már a költözés előtt talált munkát, egynegyedüknek pedig azért nem kellett munkát keresnie, mert kint lévő rokonok, barátok vagy ismerősök segítettek ebben nekik. A kivándorlók kisebb és speciális csoportját alkotják ilyen szempontból azok, akik a korábban Magyarországon végzett munkájukat tudták tovább folytatni egy másik országban, vagy azért, mert külföldi kiküldetésben voltak, vagy azért, mert távmunka formájában folytatták itthoni munkájukat.

A kivándorlás után munkát inkább a nőknek kellett keresni (27 százalék), a férfiak közül csak 15 százaléknak kellett ezzel foglalkozni²¹. Iskolai végzettség szerint szignifikáns különbség tapasztalható, amíg a maximum 8 általános iskolai végzettségűek vagy szakmunkások 12 százalékanak és az érettségizettek 21 százalékanak, addig a diplomások 27 százalékanak kellett munkát keresni külföldön. Ugyanakkor a felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében legmagasabb azok aránya (9 százalék), akik korábban Magyarországon végzett munkájukat tudták külföldön is folytatni. Külföldön élő kapcsolati hálójukat leginkább az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők és a szakmunkások tudták használni (31 százalék), az érettségizettek 27 százalékát és a diplomások 18 százalékát segítették másik országban élő barátaik, illetve ismerőseik a munkakeresésben azelőtt még, hogy kivándoroltak volna²².

Településtípus szerint is szignifikáns különbségek láthatóak a kérdés mentén, leginkább a megyei jogú városokban élőknek (29 százalék) és a fővárosiaknak (24 százalék) kellett munkát keresniük a kivándorlást követően, a kisebb városokban élők közül 17 százaléknak, a községekben élők 12 százalékanak kellett ilyennel foglalkozniuk²³. Az életkori csoportok között nincsen szignifikáns különbség ebben a kérdésben.

A külföldre költözést követően a kivándorlók kétharmada egy héten belül kezdett el dolgozni, 21 százalékuk egy hónapon belül, 5 százalékuk pedig több hónappal később. Az azonnali vagy egy héten belüli munkakezdés főleg a férfiaknak sikerült (80 százalék), a nők közül ezt 62 százalék tudta megvalósítani²⁴. Iskolai végzettség szerint vizsgálva a kérdést az alacsony iskolai végzettségűek és a szakmunkások 82 százaléka az első napokban el kezdett dolgozni, a felsőfokú végzettségűek körében ez az arány 60 százalék²⁵. A településtípus mentén is látható szignifikáns különbség, minél kisebb településről vándorolt ki valaki, annál nagyobb volt az esélye annak, hogy gyorsan el tudott kezdeni dolgozni²⁶. Az életkor szerint ennél a kérdésnél nem látunk szignifikáns különbséget.

Összefoglalva a fenti eredményeket láthatjuk, hogy a fiatalok külföldi tevékenységei és azok mértéke között különbségek vannak az egyes adatfelvételek adatai között. A munkát vállalók és a tanulási céllal kivándorolt fiatalok aránya más és más az egyes adatfelvételekben. A mikrocenzus adatai szerint a 15–29 évesek körében a külföldön

²¹ Chi² próba $p < 0,05$; Cramer's $V = 0,155$

²² Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,165$

²³ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,134$

²⁴ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,211$

²⁵ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,140$

²⁶ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,145$

tartózkodás fő célja legnagyobb arányban a tanulás és a szakmai gyakorlat volt, valamint az egyéb tevékenység, míg a munkavégzés a válaszadók mintegy egynegyedére volt jellemző. Az átmeneti migránsok körében dominánsabb a munkavállalás, míg a hosszú távú külföldi tartózkodás elsősorban tanulmányi motivációhoz kapcsolódott.

Az országos ifjúságkutatások idősoros adatai azt mutatják, hogy a külföldi munkatapasztalat a 2000-es évek elején még marginális volt, majd a 2010-es évek közepéig fokozatosan emelkedett, később azonban ismét csökkenő tendenciát mutatott. A munkavállalók aránya jóval elmarad a mikrocenzus adataitól.

A visszatérő migránsok körében végzett primer kutatás megerősítette a munkavégzés dominanciáját a külföldi tartózkodás fő tevékenységeként mindkét korosztály esetében. A fiatalabb korcsoportban nagyobb arányban jelent meg a tanulmányi célú migráció és a munka melletti tanulás.

Az adatfelvételekben közös pontként van jelen, hogy a dolgozó fiatalok közel fele képzettségükhöz képest alacsonyabb szintű munkát is elvállalt. A kapcsolati hálójukat jobban tudták használni az alacsonyabb iskolai végzettségűek és a szakmunkások, illetve ők gyorsabban is tudtak munkába állni, mint a magasabb képzettséggel rendelkezők.

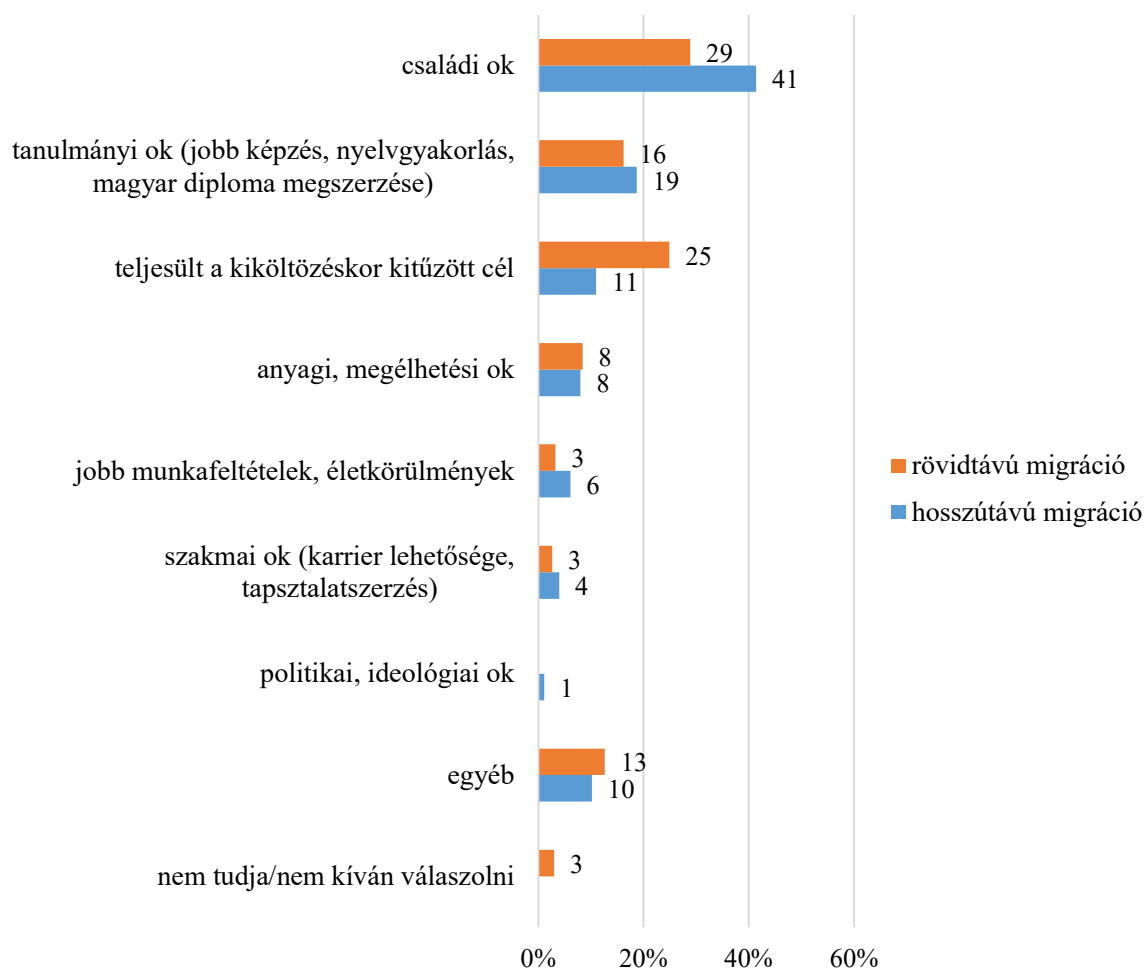
A fentiek alapján a H3 hipotézist csak részben igazoltnak tekintem.

4.4 Visszatérési motivációk

A Mikrocenzus 2016 adatfelvétel szerint a hazatérés okai között kiemelt helyen szerepelnek a családi okok, a tanulmányi okok és a külföldi tartózkodás során kitűzött célok teljesülése. Az adatok elemzése során az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezeknek a visszatérést ösztönző tényezőknek különböző mértékű hatásuk van az egyes migrációs csoportok tagjaira (24. ábra). A rövid- és a hosszútávú migrációból visszatérők esetében is leginkább a családi okok álltak a háttérben, ezek miatt döntöttek úgy, hogy hazatérnek. A második legjellemzőbb ok esetében már különbség van a két csoport között, amíg az egy évnél kevesebb időt kint töltők között a hazaköltözés motivációja az volt, hogy teljesült a kiköltözéskor kitűzött cél, addig a több mint egy évet kint tartózkodók esetében tanulmányi okok szerepeltek a második helyen. Anyagi vagy megélhetési okok, az itthoni jobb munkafeltételek vagy életkörülmények, szakmai vagy politikai okok miatt visszatérő migránsok aránya mindkét csoportban 10 százalék alatt marad. Figyelemfelhívó, hogy a fent felsorolt okokon kívül még léteznek más tényezők is, amelyek mozgatták a hazaköltözést, de ezek részletes begyűjtésére

nem került sor a mikrocenzus adatfelvétel során. Ezek az egyéb okok mindkét migrációs csoportban legjellemzőbb okként szerepelnek a visszaköltözők 10–13 százalékánál.

A két csoport hazaköltözésében szerepet játszó fő okok tekintetében hasonló eredményekre jutott a teljes népesség körében Obádovics Csilla (2020) is korábbi tanulmányában.

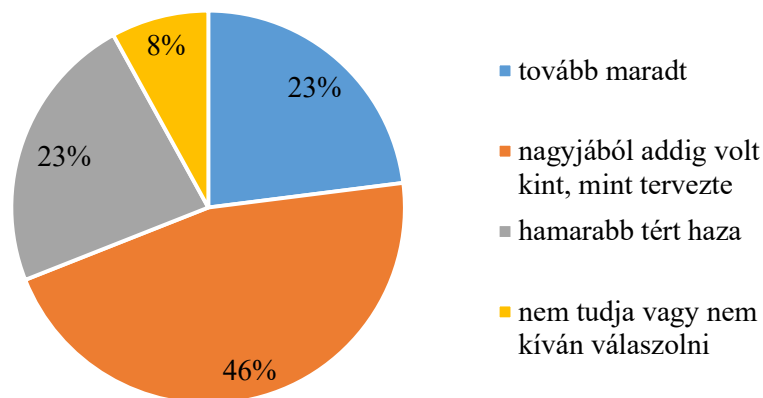

24. ábra: A Magyarországra való hazaköltözés okai az egyes migrációs csoportokban

(n hosszútávú migráció=1758, n rövidtávú migráció=2655)

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

A primer kutatás alapján a visszaköltözők közel fele saját bevallása szerint annyi időt töltött kint, mint amennyit tervezett a kiköltözéskor, ami utalhat arra, hogy teljesültek a céljaik. A visszatérők 23–23 százaléka vagy tovább maradt kint, vagy előbb tért haza (25. ábra).

25. ábra: A külföldi tartózkodás időintervalluma a tervekhez képest (n=749)

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

A két korcsoport között szignifikáns különbség tapasztalható ebben a kérdésben is. A 18–29 évesek 53 százaléka a terveikkel megegyező időtartamig volt külföldön, míg a 30 évesek vagy idősebbek között 10 százalékponttal kevesebb ilyen visszatérő migránst találhatunk. Az utóbbi csoport tagjainak 26 százaléka tovább maradt kint – ez a fiatalabbak körében csak 15 százalék –, illetve magasabb azok aránya is, akik hamarabb tértek haza (25 százalék), míg a fiatalabbak között 20 százalék volt²⁷.

A migráció folyamatának és a háttérben meghúzódó motivációk minél pontosabb megértése céljából fontos elemezni azokat a tényezőket, amelyek a kivándorlókat arra ösztönözték, hogy hazaköltözzenek. Ezt azért tartom nélkülözhetetlennek, mert ezáltal teljesebb képet kaphatunk arról, hogy milyen célból mentek ki, illetve milyen okok segíthetik vagy gátolhatják a migrációs döntés kialakulását és megvalósítását.

A 13 itemből álló attitűdsort faktorelemzéssel vizsgáltam meg, amelyhez módszerként a Varimax rotációval végzett főkomponens-elemzést használtam fel, hogy felmérjem az itemek faktorszerkezetét (12. táblázat). Először a változók alkalmasságát értékeltem azáltal, hogy elemeztem a korrelációs mátrix korrelációs együtthatóit és a szignifikanciaszinteket, amelyek szignifikáns korrelációt mutattak ki a változók között. A Bartlett-teszt, $\chi^2(45) = 2436.150$; $p < 0.001$ és a Kaiser-Meyer-Olkin-féle teszt is ($KMO = 0.808$) megerősítette a változók alkalmasságát a faktorelemzésre. A feltáró faktorelemzés négy faktort azonosított 1-nél nagyobb sajátértékkel, amelyek a kumulatív variancia 60.262 %-át teszik ki.

²⁷ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's V=0,168

12. táblázat: A hazaköltözést ösztönző tényezők főkomponens-analízise**KMO and Bartlett's Test**

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.			,808
Bartlett's Test	of Approx. Chi-Square		2436,150
Sphericity	df		78
	Sig.		,000

Rotated Component Matrix^a

	Component			
	1	2	3	4
Anyagi, megélhetési gondjaim voltak külföldön.	0,784	0,016	0,157	0,142
Jobb munkalehetőségek, karrierlehetőségek, munkafeltételek vártak Magyarországon.	0,770	0,133	0,295	0,120
Magasabb fizetésre számítottam Magyarországon.	0,695	0,091	0,373	0,275
Jobb anyagi, megélhetési lehetőségeim voltak Magyarországon.	0,672	0,092	0,375	0,329
A külföldi tartózkodás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.	0,661	-0,128	-0,228	0,224
Vége lett a külföldi munkámnak vagy nem találtam (újabb) munkát.	0,563	-0,009	-0,117	-0,187
Itthon élő családtagjaimnak szüksége volt rám.	-0,001	0,795	-0,153	0,064
Honvágyam volt (vagy a partneremnek volt honvágya).	0,107	0,658	-0,026	0,077
Sikerült összegyűjtenem egy bizonyos összeget.	-0,103	0,604	0,461	-0,015
A külföldön szerzett tapasztalataimat akartam hasznosítani.	0,218	0,113	0,725	-0,009
Magyarországon szerettem volna tanulmányokat folytatni.	0,034	-0,321	0,647	0,048
Házastársam / partnerem kapott magyarországi munkát vagy tanulási lehetőséget.	0,160	-0,091	0,049	0,801
Szerettem volna, hogy a gyermekem Magyarországon nőjön fel, járjon iskolába.	0,119	0,281	-0,015	0,738

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 5 iterations.

Ahogy a fenti táblázatból is láthatjuk, az első faktorban olyan szempontok jelennek meg, amelyek alapján arra lehet következtetni, hogy a külföldi tartózkodás nem váltotta be a

hozzáfűzött reményeket és elvárásokat azok számára, akik ebbe a csoportba tartoznak. Ezt a faktort *kudarcos visszavándorlók* faktornak nevezem el.

A második faktorban elsősorban az itthon maradt családtagok és a honvágy játszottak nagy szerepet, illetve ezen kívül az is meghatározó erővel bírt, hogy sikerült egy bizonyos összeget gyűjteni a külföldi tartózkodás során. Ezt a faktort *érzelmi-racionális* faktornak nevezem el.

A harmadik faktort *innovatív* faktornak címkézem fel, mivel ebben nagyon erősen jelenik meg a megszerzett tapasztalatok hasznosításának a vágya Magyarországon, valamint a hazai tanulmányok folytatásának a célja.

A negyedik faktort *családi ok motivációs* faktornak nevezem el, mert itt a családtagokkal kapcsolatos okok és célok dominálnak.

Hasonló, bár nem teljesen azonos eredményekre jutott Obádovics és munkatársai (Obádovics et al., 2022) a 2016. évi mikrocenzus adatai alapján kialakított tipizálás során. A hazatérő magyarokat négy típusba sorolták (1. kudarcos típus, 2. érzelmi kötődés típus, 3. tudás hasznosító/innovatív típus, 4. a kitűzött cél elérése típus), amelyek közül az első három megegyezik a fenti faktorelemzés során kapott első három faktor tartalmával. A negyedik típusba sorolták ők azokat, akiknek teljesült a kiköltözés előtti céljuk. Bár a mi adatfelvételünk során ez a válaszlehetőség nem volt felajánlva a válaszadóknak, de a gazdasági célkitűzés teljesülését az alábbi válaszlehetőség felkínálásával próbáltuk mérni: „Sikerült összegyűjtenem egy bizonyos összeget.” Ez a faktorelemzés során az érzelmi-racionális elnevezésű faktorban volt meghatározó, és a negyedik faktorban inkább a gyermek hazai környezetben való oktatása jelent meg, illetve a házastárs/partner magyarországi munkavállalási lehetősége.

A négy faktor összefoglalja azokat a markáns jellemzőket, amelyeknek fontos szerepe van abban, hogy valaki a hazavándorlás mellett döntsön. Kíváncsi voltam arra, hogy az életkor alapján korábban alkotott két csoport között vannak-e különbségek aszerint, hogy melyek dominánsak a hazaköltözés során. Ezt a négy faktort felhasználva és a t-próba alkalmazásával vizsgáltam meg.

Kudarcos visszavándorlók faktor

A t-próba eredményeként ($t(355) = -0.459$; $p > 0.05$) nincsen szignifikáns különbség a kudarcos visszavándorlók faktor mentén a 18–29 évesek ($M = -0.028$; $SD = 1.1$) és a 30 vagy

annál idősebbek ($M=0.013$; $SD=0.93$) között, ami azt jelenti, hogy a kudarcok miatti hazatérés nem jellemzőbb a fiatalabbakra vagy az idősebbekre.

Az érzelmi-rationális faktor

A t-próba eredményeként ($t(694) = -6.954$; $p < 0.001$) szignifikáns különbség áll fent az érzelmi-rationális faktor mentén a 18–29 évesek ($M = -0.377$; $SD=0.99$) és a 30 vagy annál idősebbek ($M=0.172$; $SD=0.95$) között, amely alapján kijelenthető, hogy az idősebb migránsokra jellemzőbb, hogy a honvágy vagy a hozzátartozóik miatt tértek haza, valamint azért, mert összegyűlt egy bizonyos összeg.

Innovatív faktor

A t-próba eredményeként ($t(340) = 5.003$; $p < 0.001$) szignifikáns különbség áll fent az innovatív faktor mentén a 18–29 évesek ($M = 0.302$; $SD=1.15$) és a 30 vagy annál idősebbek ($M = -0.138$; $SD=0.89$) között, azaz a fiatalok számára fontosabb volt, hogy tapasztalataikat itthon hasznosítsák vagy tanulmányaikat ne külföldön fejezzék be.

Családi ok motivációs faktor

A t-próba eredményeként ($t(524) = -4.393$; $p < 0.001$) szignifikáns különbség áll fent a családi ok motivációs faktor mentén a 18–29 évesek ($M = -0.223$; $SD=0.83$) és a 30 vagy annál idősebbek ($M = 0.102$; $SD=1.05$) között, vagyis az idősebbekre jellemzőbb volt az, hogy családtagjaik helyzete vagy érdeke miatt tértek haza.

A fentiek alapján következtetésként levonhatjuk azt, hogy az idősebb migránsokhoz képest a fiatalabb korosztályba tartozók hazatérését leginkább az motiválta, hogy a külföldön szerzett tapasztalataikat akarták itthon hasznosítani, és fontos volt számukra a magyarországi tanulmányok folytatása.

Ha részletesebben megvizsgáljuk ezt a négy faktort, iskolai végzettség alapján láthatunk szignifikáns különbséget az érzelmi-rationális és az innovatív faktor esetében. A családtagok segítése, a honvágy és a gazdasági célok teljesülése az iskolai végzettség csökkenésével egyre inkább megjelennek a hazaköltözésben, míg a külföldön szerzett

tudásának hasznosítása és a magyarországi tanulmányok befejezésének a szempontjai a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében voltak meghatározóak²⁸.

A fiatalok lakóhelye szerint is szignifikáns különbségek tapasztalhatóak az első három faktornál, kudarc miatt leginkább a fővárosiak jöttek haza, érzelmi-rationális alapon a községekben élők, míg az innovatív célok miatt a kisvárosokban élők tértek haza²⁹.

Összefoglalva a Mikrocenzus, valamint a primer adatfelvétel eredményeit, láthatjuk, hogy a hazatérés legfőbb indokai a családi kötődések, a tanulmányi szempontok, illetve a külföldi tartózkodás során kitűzött célok teljesülése voltak. Mind rövid-, mind hosszú távú migráció esetén a családi tényezők domináltak, de a második leggyakoribb indok eltért, mivel a rövid távon kint lévők inkább a céljaik teljesülése, a hosszabb távon kint élők pedig a tanulmányok miatt tértek vissza. Bár az anyagi és szakmai megfontolások szintén jelen vannak, súlyuk a visszatérési döntésekben kicsinek mondható. Faktorelemzés segítségével négy motivációs dimenzió különíthető el: a kudarcos visszavándorlás, az érzelmi-rationális okok, az innovatív tényezők, valamint a családi ok motivációs faktor. Az életkor és az iskolai végzettség szignifikáns összefüggést mutatott a hazatérési motivációkkal, hiszen a fiatalabb, magasabban képzett csoportot elsősorban az innovatív tényezők, míg az idősebb és alacsonyabb végzettségű migránsokat inkább a családi és érzelmi indokok vezérelték. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a visszavándorlás összetett döntési folyamat, amelyben a személyes élethelyzet és a társadalmi-gazdasági háttér egyaránt meghatározó szerepet játszik.

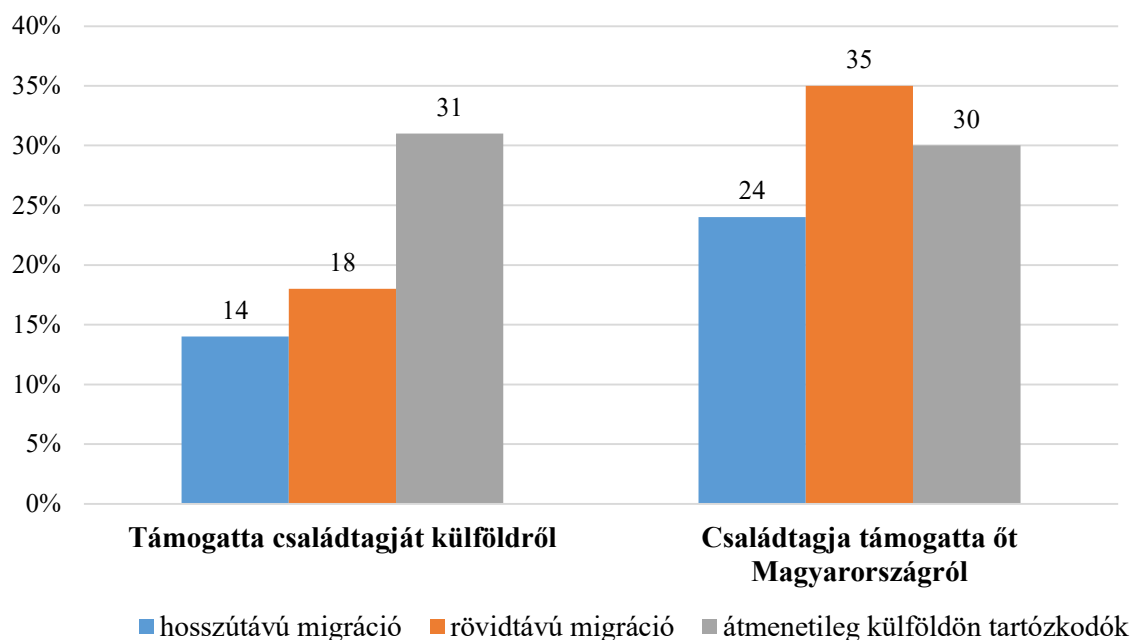
4.5 A migráció gazdasági szempontjai

Kutatásom keretében a fiatalok körében megvalósuló nemzetközi mobilitás demográfiai, területi és motivációs szempontjai mellett megvizsgáltam ennek gazdasági aspektusait is. A rendelkezésre álló adatbázisok erősen meghatározták ennek a kérdésnek a részletes elemzését, hiszen a népszámlálás és az országos ifjúságkutatások tématerületei nem terjedtek erre ki. A mikrocenzus és a visszatérő migránsok körében végzett kutatás néhány kérdése foglalkozott ezzel a szemponttal, így a fejezetben bemutatott elemzések ezeken az adatokon alapulnak.

²⁸ ANOVA: $p < 0,001$ mindkettő esetében; $F_{\text{érzelmi-rationális}} = 12,176$; $F_{\text{innovatív}} = 15,757$; $\text{Eta Squared}_{\text{érzelmi-rationális}} = 0,035$; $\text{Eta Squared}_{\text{innovatív}} = 0,044$

²⁹ ANOVA: $p \leq 0,001$ mindhárom esetében; $F_{\text{kudarcos}} = 5,339$; $F_{\text{érzelmi-rationális}} = 9,277$; $F_{\text{innovatív}} = 10,297$; $\text{Eta Squared}_{\text{kudarcos}} = 0,023$; $\text{Eta Squared}_{\text{érzelmi-rationális}} = 0,040$; $\text{Eta Squared}_{\text{innovatív}} = 0,044$

A Mikrocenzus 2016 adatfelvétel során két kérdést tettek fel a válaszadóknak, amelyek a migráció által kiváltott pénzügyi mozgásokkal kapcsolatosak.³⁰ Általánosságban elmondható, hogy jellemzőbb volt az, hogy a Magyarországon élő családtagok támogatták a migránsokat külföldi tartózkodásuk időszaka alatt, mint fordítva. A részletesebb elemzés alapján kiderül, hogy a hosszútávú migránsok között vannak legkevesebben azok, akik anyagilag támogatták otthoni családtagjaikat, és ők azok, akiket a többi csoport tagjaihoz képest a legkevésbé támogatták magyarországi családtagjaik. A rövidtávú migránsok között néhány százalékponttal többen vannak olyanok, akik küldtek vagy hoztak haza pénzt családtagjaiknak kint tartózkodásuk alatt, illetve őket támogatták családtagjaik legnagyobb arányban Magyarországról. Az átmenetileg külföldön tartózkodók közel egyharmadánál valósult meg mindkét irányba az anyagi transzfermozgás (26. ábra).

26. ábra: Anyagi transzferek jelenléte az egyes migrációs csoportokban (n hosszútávú migráció=1758, n rövidtávú migráció=2655, n átmenetileg külföldön tartózkodók=2655)

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

Szentes Tamás (2019) szerint a migránsmunkások hazautalásai kettős gazdasági és társadalmi hatást fejtenek ki a kibocsátó országokra. Pozitívum, hogy javítják a háztartások jövedelmi helyzetét, növelik az állami bevételeket és hozzájárulnak a bruttó nemzeti

³⁰ „Támogatja-e anyagilag Magyarországon élő családtagját külföldről?” és „Magyarországon élő családtagja támogatja-e anyagilag külföldi tartózkodása során?”

termékhez. Negatívum, hogy fokozhatják a társadalmi egyenlőtlenségeket, erősíthetik a fogyasztói demonstrációs hatásokat, és növelhetik az importcikkre iránti keresletet, ami hosszabb távon gazdasági torzulásokhoz vezethet. A hatások megítélése nagymértékben függ attól, mire használják fel a hazautalt összegeket, illetve attól, hogy a küldő ország mennyire válik függővé ezektől a jövedelmektől. Minél nagyobb a hazautalások aránya a nemzeti jövedelemben, annál sérülékenyebbé válik az ország a befogadó állam gazdasági ciklusaival szemben. Válság vagy recesszió esetén ugyanis elsősorban a migráns munkavállalók kerülnek veszélybe.

A visszatérő migránsok körében végzett primer kutatás eredményei alapján a visszavándorlók 80 százaléka hazatérésekor rendelkezett külföldön szerzett megtakarítással, 14 százalékanak nem volt ilyen, 6 százalék pedig nem kívánt válaszolni az erre vonatkozó kérdésre az adatfelvétel során. A férfiak között az átlaghoz képest 5 százalékponttal többen voltak azok, akik megtakarítással tértek haza, a nők körében ez az arány 74 százalék volt³¹. Kor szerint is szignifikáns különbség látható, a 18–29 évesek 71 százaléka tudott félretenni külföldön, ezzel szemben a 30 éves vagy idősebb visszatérők 85 százaléka tudta ezt megvalósítani³². Településtípus szerint is vannak különbségek az egyes csoportok között, legtöbben a kisvárosokból kivándorlók közül tudtak megtakarításokat felhalmozni (89 százalék), a községben élők 82 százaléka, a megyei jogú városokban lakók 78 százaléka, míg a fővárosiak 66 százaléka jött haza megspórolt pénzzel³³.

A különbségek okának feltárása érdekében részletesebb vizsgálatokat végeztem, amelyek alapján kiderült, hogy a budapesti 18–29 éves fiatalok közül szignifikánsan kevesebb tértek haza megtakarításokkal (36 százalék), mint a 30 éven felüliek (81 százalék), valamint az előbbi csoportban vannak legnagyobb arányban azok (27 százalék), akik külföldi tartózkodásuk alatt tanultak³⁴. A kisvárosokban élők 14 százaléka tanult a kint tartózkodás alatt, a megyei jogú városokban lakók 5 százaléka és a községi 18–29 évesek 6 százaléka. A 30 éves vagy annál idősebb visszavándorlók között 1 százalék volt azok aránya, akik csak tanulási céllal tartózkodtak egy másik országban.

A külföldi tartózkodás alatt a 18–29 évesek között a budapestiek 41 százaléka, a megyei jogú városokban élők 67, a kisvárosokban élők 69 százaléka dolgozott, valamint a községekben élők 94 százaléka vállalt munkát. Az idősebb korosztályhoz tartozók között

³¹ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,147$

³² Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,165$

³³ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,151$

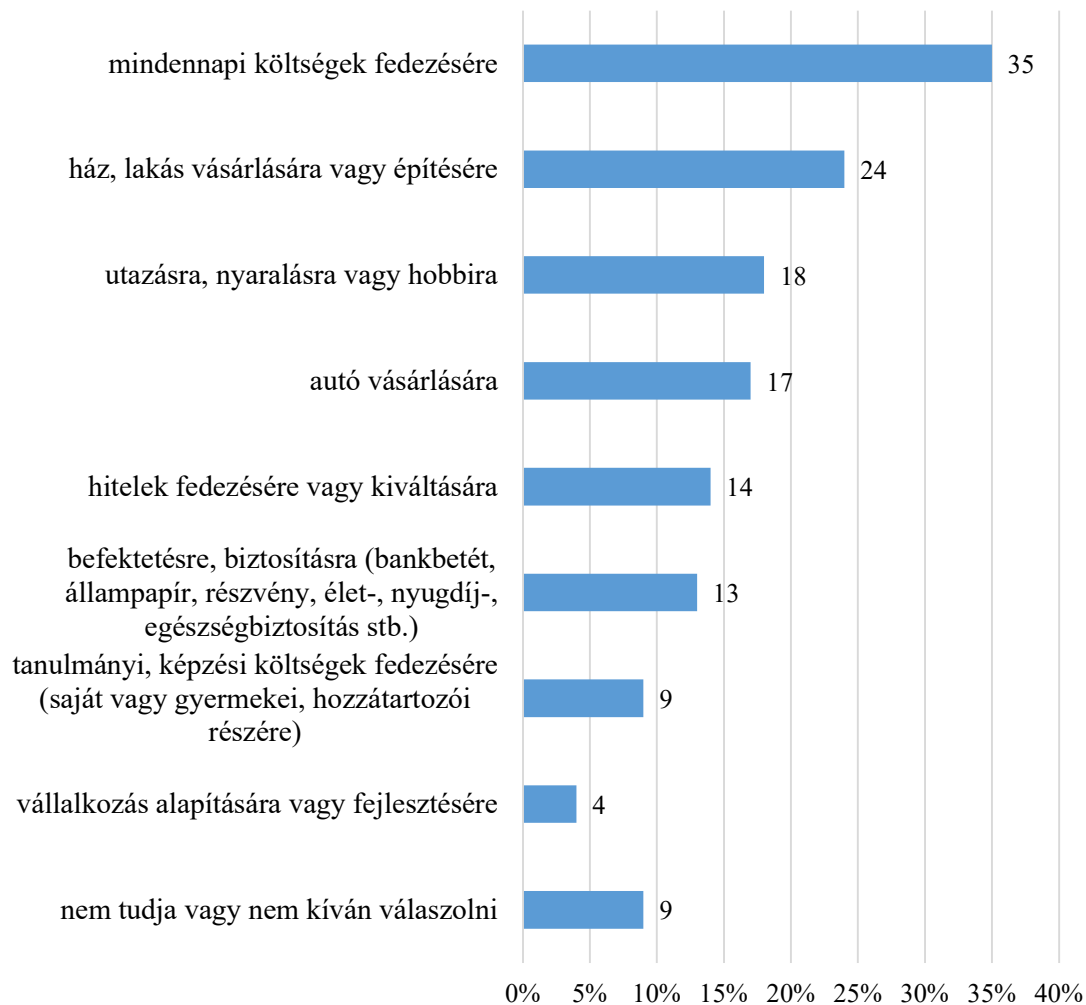
³⁴ Chi² próba $p < 0,001$; Cramer's $V = 0,265$

mindegyik településtípusról kivándorlók körében több mint 80 százalék volt azok aránya, akik csak munkavégzéssel töltötték az kint töltött időt.

A munka melletti tanulás jellemzőbb volt a 18–29 évesekre, főleg a megyei jogú városokban (18 százalék) és a Budapesten élőkre (16 százalék), az idősebb korosztályban településtípusonként vizsgálva ezt, maximum 7 százalékos arányt láthatunk a budapestiek esetében.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a lakóhely mérete meghatározza a tanulási céllal történő kivándorlást a 18–29 évesek között, legtöbben a fővárosból mentek tanulni, és ennek köszönhetően láthatunk kevesebb megtakarítást ezen fiatalok körében. Érdekes, hogy a községben élő fiatalabb és idősebb visszavándorlók 94–94 százaléka dolgozott a kint töltött időszak alatt, de megtakarítással a 18–29 évesek csak 73 százaléka, míg a 30 éven felüliek 86 százaléka rendelkezett hazatérésekor.

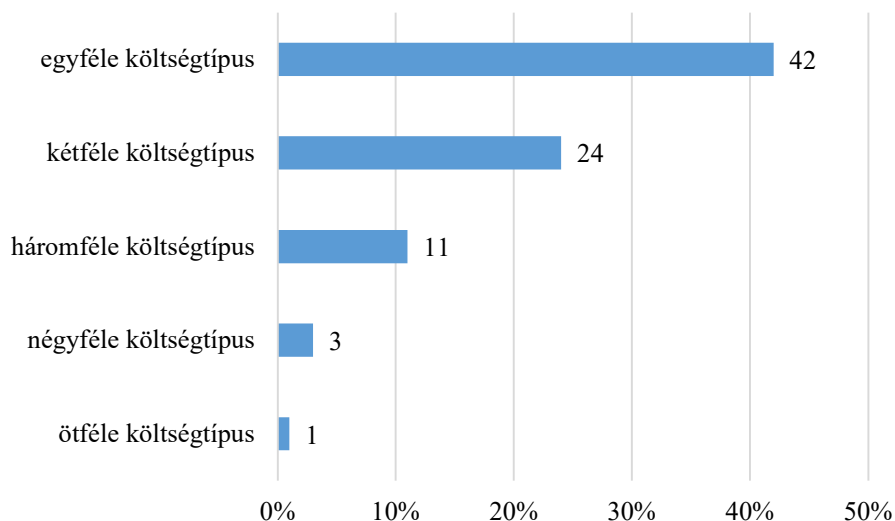
A külföldön összegyűjtött pénzt a legtöbben a mindennapi költségeik fedezésére használták fel a hazatérést követően, a visszavándorlók közel egynegyede lakhatási célra fordította, közel egyötödük utazást és hobbitevékenységet finanszírozott belőle vagy autót vett belőle. Megtakarításra vagy hitelek törlesztésére a visszatérő migránsok valamivel több mint 10 százaléka fordított a külföldön összegyűjtött pénzből, illetve saját vagy családtagjaik tanulmányi kiadásaira ennél kevesebben. Legkevésbé új vállalkozás indításához vagy már működő fejlesztéséhez járultak hozzá ezek a források, mindössze 4 százaléuk finanszírozott ilyen költségeket belőlük (27. ábra).

27. ábra: A külföldön gyűjtött pénz hazai felhasználási területei (n=749)

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

A visszatérő migránsok relatív többsége az összegyűjtött pénzt csak egy célra használta fel, leginkább ház, lakás vásárlására vagy építésére, valamint mindennapi költségeik fedezésére (28. ábra). Akik kettő vagy három célra is fordították, azok körében főleg az előző két költségtípus van jelen, illetve új célként fogalmazódott meg a hiteltörlesztés, az autóvásárlás és az utazási költségek finanszírozása.

28. ábra: A külföldön gyűjtött pénz felhasználása költség típus darabszáma szerint (n=749)

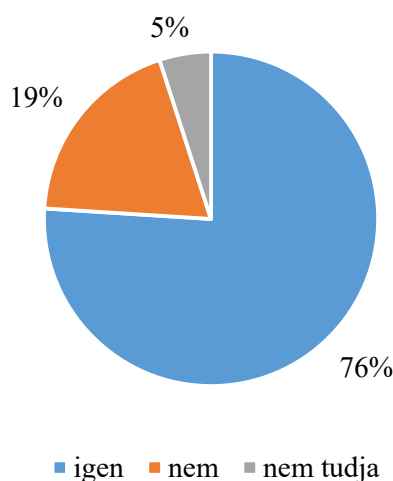
Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

Összefoglalásként elmondható, hogy az adatok szerint a migráció során a pénzügyi transzferek inkább a Magyarországról kivándoroltak támogatását szolgálták, mint fordítva. Ez adódhat abból, hogy a tanulási céllal kivándorlókat inaktív helyzetük miatt szükséges támogatniuk hozzátartozóiknak, illetve munkavállalás esetén is – főleg a migráció elején – támogatásra szorúlnak a fiatalok. A hosszú távú migránsok körében a legkevésbé jellemző az anyagi segítségnyújtás, míg a rövid távú és átmeneti migránsok esetében nagyobb arányban valósult meg kétirányú támogatás. A visszatérők 80 százaléka a rendelkezett külföldön szerzett megtakarítással, melynek mértékében nemek, korcsoportok és településtípusok szerint szignifikáns eltérések figyelhetők meg: az idősebb korcsoporthoz tartozók és kisebb településekről kivándorlók nagyobb arányban tértek haza megtakarítással, míg a fiatal budapestiek körében ez kevésbé volt jellemző a tanulási célú migráció magasabb aránya miatt. A megtakarításokat elsősorban mindennapi kiadások fedezésére és lakhatási célokra fordították, kisebb részben utazásra, autóvásárlásra vagy hitelek törlesztésére, míg vállalkozásindítás támogatására elenyésző mértékben használták fel. Az eredmények arra utalnak, hogy a visszavándorló fiatalok gazdasági erőforrásai jellemzően a fogyasztást és a lakhatást szolgálták, míg a produktív, hosszú távú befektetések szerepe marginális maradt. **Az eredmények alapján a H6 hipotézist részben igazoltnak fogadom el, mivel**

legnagyobb arányban megélhetésre költötték a visszatérő migránsok, bár második helyen a lakhatási célok szerepelnek.

4.6 Migrációs tervek

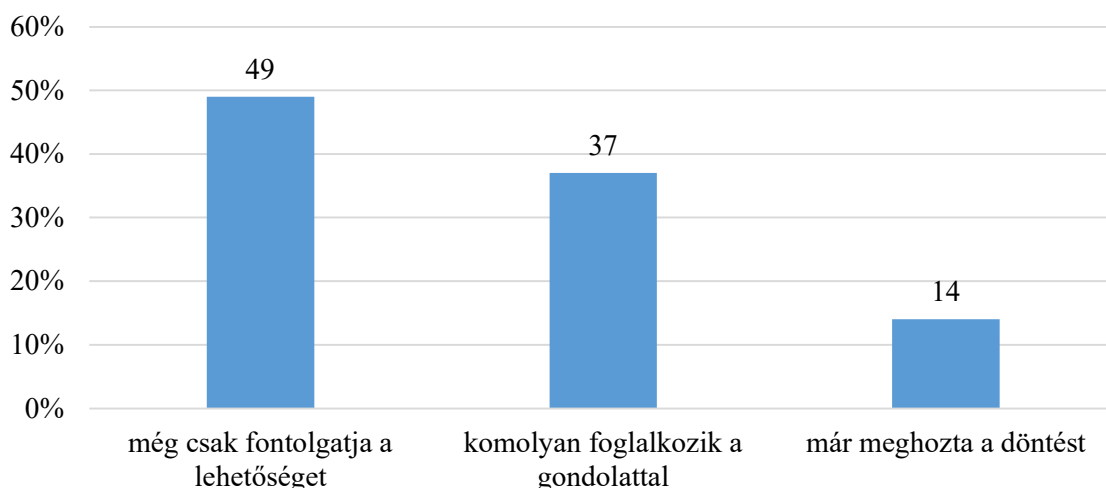
A Mikrocenzus adatai alapján a 15–29 éves fiatalok kicsivel több mint háromnegyedének tervei között szerepelt az, hogy a következő két évben külföldre költözzön. Közel egyötödüknek nem állt szándékában másik országba költözni, és a kérdésben 5 százalék nem tudott egyértelműen állást foglalni (29. ábra).

**29. ábra: A következő két éven belül külföldre költözni szándékozók aránya
(n=10.726)**

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

A szándék kifejezése természetesen nem azt jelenti, hogy ezek is meg is fognak valósulni. A terveknek különböző fokozatai lehetnek, és időről-időre bizonyos hatásokra változhatnak. Ahogy a 30. ábrán is láthatjuk, a fiatalok közel fele még csak fontolgatta az emigrációt, közel 40 százalékuk komolyan foglalkozott már vele, míg biztos döntést valamivel több mint 10 százalékuk hozott.

30. ábra: A külföldre költözéssel kapcsolatos tervek állapota (n=8147)

Forrás: Saját szerkesztés Mikrocenzus 2016 alapján

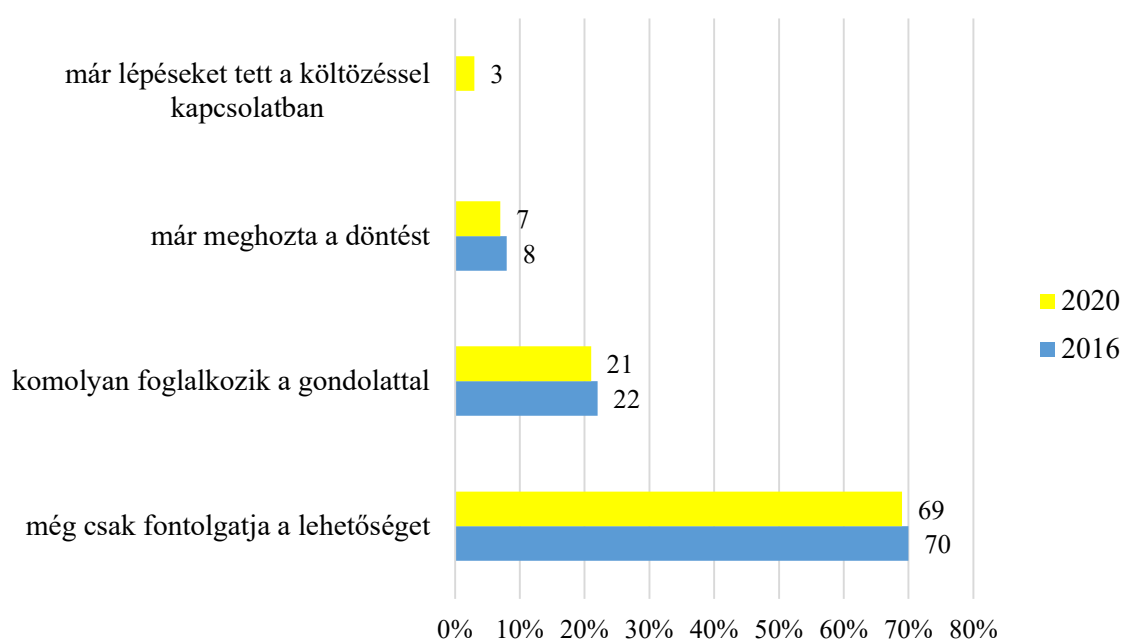
A fiatalok 12 százaléka egy évnél kevesebb időre ment volna ki, 28 százalékuk 1–2 évre, 24 százalékuk 2 évnél hosszabb időre, de legfeljebb 5 évre. Több mint egyharmaduk hosszabb idejű migrációt tervezett, ezen belül 12 százalékuk 5 évnél hosszabb időre, de nem végleg, illetve 24 százalékuk akár a végleges letelepedés érdekében is elhagyta volna az országot. Legtöbben közülük Németországba, Angliába és Ausztriába mentek volna.

Az Ifjúság2008 kutatásban jelent meg először a végleges letelepedés iránti szándék elemzése. A külföldi tanulási és munkavállalási tervekkel kapcsolatos kérdéseknél válaszlehetőségként szerepelt, valamint egy harmadik kérdésnél, amely arra vonatkozott, hogy elköltözne arról a településről, ahol jelenleg él. Akik terveztek külföldre menni tanulni, azok közül a teljes alapsokaságon belül 1% volt azok aránya, akiknél felmerült okként, hogy hátha sikerül hosszú távon kint maradni, vagy végleg kiköltöznie. Ugyanezt az okot a külföldi munkát tervezők körében 4% említette. A lakhelyről való elköltözéssel kapcsolatos kérdésnél 1 százalék mondta azt, hogy csak külföldre költözne el arról a településről, ahol az adatfelvétel idején élt.

Négy év múlva a fiatalok 12 százaléka nyilatkozta azt, hogy akár végleges letelepedés céljából is elhagyná Magyarországot. Az utolsó két kutatásban arra kérdezték rá a kutatók, hogy tervezik-e a fiatalok, hogy külföldön fognak élni. 2016-ban a fiatalok 15 százaléka, 2020-ban 11 százalékuk tervezte azt, hogy másik országban fog élni.

A fiatalok körében gyakran a külföldi célok csak lehetőségként jelennek meg, sokan csak eljátszanak a gondolattal, és annak ellenére, hogy sokat beszélnek róla, nem biztos,

hogy konkrét tett is következik utána. Ezért érdekes megvizsgálni azt, hogy a külföldre költözéssel kapcsolatos tervek milyen fázisban vannak a fiatalok fejében. Erről 2016-ban és 2020-ban kérdezték meg a fiatalokat, és azt láthatjuk, hogy érdemi nagy változás nem történt ezen a téren. A 15–29 éves magyarországi fiatalok közel 70 százaléka egyelőre csak fontolgatja a lehetőséget, körülbelül egyötödük már komolyan foglalkozik a külföldre költözéssel kapcsolatos gondolattal. A fiatalok 7 százaléka hozta már meg azt a döntést, hogy elköltözik Magyarországról, és 3 százalékuk már konkrét lépéseket is tett ezzel kapcsolatban (31. ábra).

31. ábra: A külföldre való költözési szándék erőssége (n₂₀₁₆=533, n₂₀₂₀=518)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2016, 2020 alapján

A jövőbeni munkavállalási tervekre adatfelvételenként más és más kérdéssel kérdeztek rá a kutatók az országos ifjúságkutatások során. Az első kutatás során az alábbi kérdést tették fel a fiataloknak: „Ha eddigi élete során volt már legalább három hónapig tartó kereső foglalkozása, tervezi, hogy külföldön vállal munkát?” A kérdésre válaszolva 15 százalék jelölt meg valamilyen országot, hogy elmenne dolgozni. A nem tanuló és nem dolgozó fiatalok 10 százaléka tervezte, hogy külföldön vállal munkát, a tanulók 24 százaléka tervezte ugyanezt.

2004-ben az alábbi kérdést használták a kutatók: „Tervezi-e, hogy külföldre megy dolgozni egy időre?” A kérdésre a fiatalok 36 százaléka válaszolt igennel. Az első két

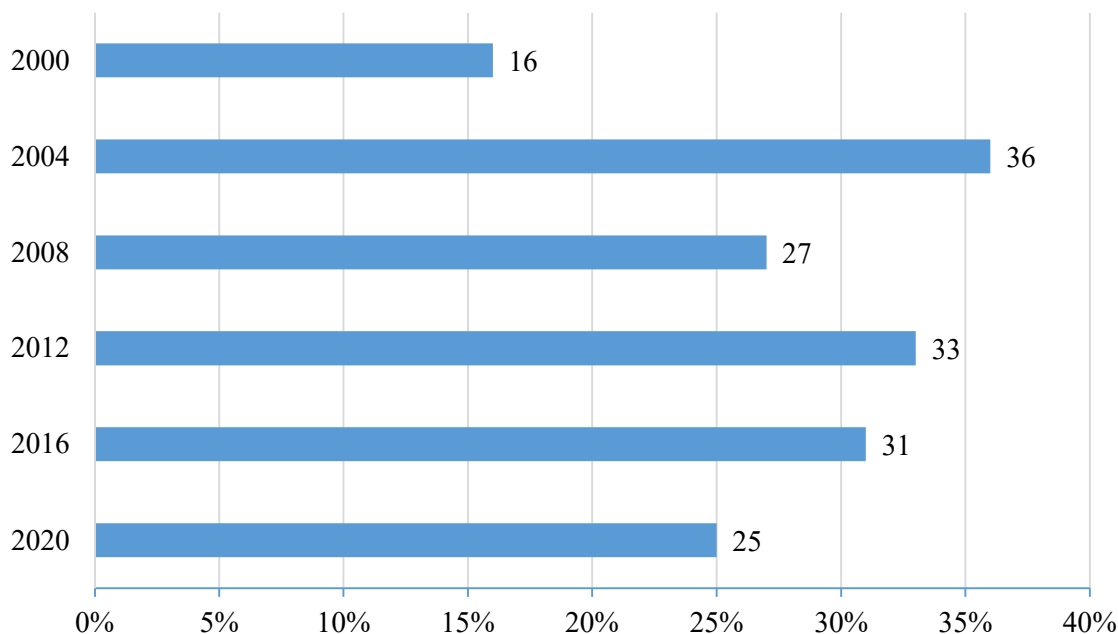
kutatásban szerepelt egy másik kérdés is: „Vannak-e olyan személyes elképzelései, amelyeket a következő 5 évben szeretne megvalósítani”. A kérdés válaszlehetőségei között szerepelt a külföldi munkavállalás és a külföldi tanulás is. 2000-ben a fiatalok 3,6 százaléka jelölte meg a külföldi munkavállalást, a külföldi tanulást pedig 1,5 százalékuk. Ugyanerre a kérdésre 2004-ben a külföldi munkavállalást 4,5 százalék, a külföldi tanulást 2,2 százalék jelölte meg.

2008-ban kicsit módosítottak a kérdésen: „Tervezi-e, hogy valaha külföldön fog dolgozni?” A fiatalok 27 százalékának voltak ilyen tervei, 96 százalékuk maximum 30 éves koráig tervezte a külföldi munkavállalást, kétharmaduk maximum 2 éves időtartamra, minden tizedik fiatal 3 évre, további 10 százalékuk 5 évre szeretett volna másik országba menni dolgozni.

2012-ben ugyanazt a kérdést tették fel, mint 2008-ban, ekkor a 15–29 évesek egyharmada tervezte azt, hogy valaha külföldön fog dolgozni.

Az utolsó két kutatás kérdőívében módosítottak a kérdésen, külön kérdeztek rá a kutatók a rövidtávú és hosszútávú migrációs tervekre³⁵. A fiatalok körében a négy évvel ezelőtti 27 százalékról 21 százalékra csökkent azoknak az aránya 2020-ban, akik hosszútávon, pár évre külföldre szeretnének menni dolgozni. A pár hetes vagy hónapos munkát tervezők aránya nem változott, mindkét évben a fiatalok 18–18 százaléka gondolt ilyenre (32. ábra).

³⁵ Tervezi-e, hogy egy pár hétre, vagy hónapra külföldre menjen dolgozni (ingázni is)?
Tervezi-e, hogy egy pár évre külföldre megy dolgozni?

32. ábra: Külföldi munkavállalási tervek³⁶ (N₂₀₀₄=8000, N₂₀₀₈=8076, N₂₀₁₂=5290, N₂₀₁₆=8000, N₂₀₂₀=8000)

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020 alapján

Ha részletesebben elemezzük az adatokat, a 13. táblázatban láthatjuk, hogy leginkább a tanulók körében találhatunk olyanokat, akik külföldre szeretnének menni dolgozni, és legkevésbé a NEET fiataloknak vannak ilyen terveik, azaz azoknak, akik nem dolgoztak és nem is tanultak az adatfelvételek idején.

13. táblázat: A 15–29 éves fiatalok külföldi munkavállalási tervei foglalkoztatási és tanulási aktivitás alapján

	2000	2004	2008	2012	2016	2020
foglalkoztatott	15%	30%	22%	29%	32%	23%
tanuló	24%	49%	37%	39%	33%	31%
NEET (nem foglalkoztatott, nem vesz részt képzésben)	10%	21%	17%	27%	18%	16%

Forrás: Saját szerkesztés Magyar Ifjúság Kutatás 2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020 alapján

³⁶ 2016-ban és 2020-ban azokat soroltam ide, akik rövidtávú vagy hosszútávú munkavállalási tervekkel rendelkeztek. Akik mindkettővel, azokat csak egyszer vettem figyelembe.

A visszatérők fele nem tervezi, hogy a jövőben legalább 12 hónapra külföldre költözzön, 29 százalékuk rendelkezik ilyen tervvel, és 21 százalékuk nem tudja még vagy nem kívánt válaszolni erre a kérdésre. A 18–29 évesek szignifikánsan többen tervezik (36 százalék), hogy a jövőben újra külföldre menjenek, mint a 30 éves vagy idősebb migránsok, utóbbiak egynegyede gondolkodik ezen. Iskolai végzettség szerint is szignifikáns különbség látható, a maximum 8 általános vagy szakmunkás végzettséggel rendelkezők és a diplomások 33–33 százaléka tervezi ezt, az érettségizettek között 10 százalékponttal kevesebben vannak az ilyen tervvel rendelkezők aránya.

A kérdőív egyik kérdése a jövőbeli migrációs szándékra kérdezett rá, azaz a válaszadók tervezik-e, hogy legalább 12 hónapra ismét külföldre költözzenek. A külföldre történő migráció esélyének vizsgálatára bináris logisztikus regresszió módszerét alkalmaztam, és ennek eredményeit mutattam be 14. táblázatban. A függő változó 1-es értéket kapott, amennyiben a megkérdezett tervezi, hogy kimegy, és 0-t, amennyiben nincsenek ilyen terve. Az esélyhányadosok azt fejezik ki, hogy a külföldi tervekkel rendelkezőknek az egyes változók referencia-kategóriájában tartozókhöz képest a többi kategóriába tartozók esetében mennyivel nagyobb vagy kisebb az esélye, hogy ők is külföldre távoznak. A modell Nagelkerke R^2 értéke 0.104.

14. táblázat: Jövőbeli migrációs esélyek (n=749)

Háttérváltozó	Kategória	Esélyhányados
Nem	Férfi	Ref.
	Nő	0,745
Életkor	18–29 éves	Ref.
	30 éves vagy idősebb	0,439**
Iskolai végzettség	8 általános osztály vagy szakmunkás	Ref.
	érettségi	0,745
	felsőfokú	1,238
Településtípus	Budapest	Ref.
	megyei jogú város	0,605
	város	0,916
	község	0,367**

Forrás: Saját szerkesztés Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok adatfelvétel alapján

* ($p \leq 0,05$) vagy ** ($p \leq 0,001$)

Magyarázat: Ref.: referencia kategória

A bináris logisztikus regresszió eredményei alapján a jövőbeli migrációs szándékot elsősorban az életkor és a településtípus befolyásolja szignifikáns módon. Az esélyhányadosok értelmezése lehetőséget ad arra, hogy ne csupán az összefüggések irányát, hanem azok társadalmi-gazdasági jelentését is megragadjuk.

Az életkor esetében azt látjuk, hogy a 30 éves vagy idősebb visszatérő migránsok esélye az újbóli külföldre költözésre kevesebb mint fele a 18–29 évesekéhez képest ($OR = 0,439$; $p \leq 0,001$). Ez az eredmény arra utal, hogy az idősebb korosztály körében a hazatérés nagyobb valószínűséggel jár együtt tartós letelepedési szándékkal, stabilabb munkaerőpiaci és családi kötődésekkel. A fiatalabb visszatérők esetében ezzel szemben a hazatérés gyakran inkább átmeneti élethelyzetként értelmezhető, amelyet további nemzetközi mobilitás követhet. Ez a mintázat jól illeszkedik a visszatérő migráció életpálya-alapú megközelítéséhez, amely szerint a migrációs döntések az életciklus különböző szakaszaiban eltérő funkciót töltenek be.

A településtípus hatása szintén értelmezhető a visszatérés stabilitásának szempontjából. A községben élő visszatérők esetében az újbóli kivándorlás esélye a budapestiekhez képest szignifikánsan alacsonyabb ($OR = 0,367$; $p \leq 0,001$), ami azt jelzi, hogy körükben a hazatérés nagyobb eséllyel tekinthető végleges döntésnek. Ez összefügghet az erősebb helyi társadalmi beágyazottsággal, a családi erőforrásokkal, valamint az alacsonyabb nemzetközi munkapiaci kapcsolatokkal. Ezzel szemben a fővárosban élők esetében a magasabb mobilitási esély arra utal, hogy a visszatérés inkább a cirkuláris migráció részeként értelmezhető, ahol a külföldi munkavállalás és a hazai tartózkodás váltakozása hosszabb távú stratégiát alkot.

A nem és az iskolai végzettség változók hatása nem bizonyult szignifikánsnak, ami arra utal, hogy a visszatérő migránsok körében a jövőbeni migrációs szándékot kevésbé a klasszikus demográfiai vagy státuszjellemzők, hanem inkább az életpálya és a lakóhelyi kontextus strukturálja. Ez a szelekciós folyamat sajátosságaira is rávilágít: a hazatérők csoportja már eleve olyan tapasztalatokkal rendelkezik, amelyek részben kiegyenlítik a végzettségi és nemi különbségeket.

A modell magyarázóerejét jelző Nagelkerke R^2 értéke (0,104) mérsékeltnek tekinthető, ami azt jelzi, hogy a bevont háttérváltozók a jövőbeli migrációs szándék varianciájának mintegy tíz százalékát magyarázzák. Ez az érték a migrációs döntések többtényezős, erősen kontextusfüggő jellegére utal, és arra hívja fel a figyelmet, hogy az újbóli kivándorlási szándékot számos nem mérhető tényező – például munkaerőpiaci lehetőségek, családi helyzet vagy korábbi migrációs tapasztalatok minősége – is befolyásolhatja.

Összességében az eredmények alátámasztják azokat a cirkuláris vagy befejezetlen migrációval foglalkozó elméleteket, amelyek szerint a visszatérő migráció nem szükségszerűen jelenti a nemzetközi mobilitás lezárását, ugyanakkor annak további alakulása erősen függ az egyéni életpályától és a térbeli beágyazottságtól. A fiatalabb és urbánus környezetben élő visszatérők körében nagyobb az újbóli kivándorlás esélye, míg az idősebbek és a kisebb településeken élők körében a hazatérés inkább végleges döntésként értelmezhető.

Gyakran kérdésként merül fel a kivándorlás kapcsán az, hogy ezek a tervek mennyire biztosak vagy bizonytalanok, másként fogalmazva, mennyire komolyak vagy komolytalanok. Azok körében, akiknek a jövőbeli tervei között szerepel újabb egy éves külföldi tartózkodás, 27 százalék meghozta már ezt a döntését, 38 százalék komolyan foglalkozik a gondolattal, míg 35 százalék még csak fontolgatja a lehetőségeket. Ennél a kérdésnél egyedül a *nem* változó mentén tapasztalható szignifikáns különbség, amely szerint az átlaghoz képest 5 százalékponttal vannak többen azok a férfiak, akik már meghozták az újabb külföldi migrációval kapcsolatos döntésüket, a nőknél 21 százalék az ilyennel rendelkezők aránya. Ugyanakkor a nők körében az átlagnál 10 százalékponttal vannak többen azok, akik komolyan foglalkoznak ilyen gondolattal a jövőre nézve, ez az arány a férfiaknál 31 százalék³⁷.

Összefoglalva az eredményeket, hogy a fiatalok többsége gondolkodik a jövőbeli migráción. A Mikrocenzus 2016 során a 15–29 évesek több mint háromnegyede jelezte, hogy két éven belül külföldre költözne, azonban a tényleges migrációt erősen befolyásolja a szándék komolysága. A legtöbben Németországot, Angliát és Ausztriát jelölték célországként. A migrációs szándékok időtartama differenciált, a válaszadók harmada hosszú távú vagy végleges elvándorlást tervezett, míg mások rövidebb időtartamot preferáltak. Az Ifjúságkutatások szerint a végleges letelepedés iránti szándék a 2000-es évek elején még alacsony volt, de 2012-re és 2016-ra 12–15 százalékra emelkedett, majd 2020-ra mérséklődött. A külföldi munkavállalási tervek hullámozó tendenciát mutattak: 2004-ben a fiatalok harmada, 2012-ben egyharmada, míg 2020-ban ötödük tervezett hosszabb távú munkát külföldön. A tanulók körében a migrációs szándék magasabb, mint a foglalkoztatottak vagy a NEET fiatalok körében.

A visszatérő migránsok közel egyharmada tervezi újbóli külföldre költözését, különösen a 18–29 évesek és a diplomások körében. A logisztikus regressziós elemzés

³⁷ Chi² próba $p < 0,05$; Cramer's $V = 0,180$

szerint az életkor és a településtípus szignifikáns hatással bír: a fiatalabb korosztály, valamint a budapestiekhez képest a városokban élők körében nagyobb az esély a jövőbeni elvándorlásra.

A fenti eredmények alapján a H7 hipotézist részben fogadom el, mivel az egyes adatfelvételek eredményei differenciált képet mutatnak, illetve a migrációs tervek tudatossága bizonytalan.

5. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A disszertáció empirikus elemzései több ponton járulnak hozzá a fiatalok nemzetközi migrációjának hazai szakirodalmához. Az új és újszerű tudományos eredmények nem egyetlen módszertani újításban ragadhatók meg, hanem **különböző, nagymintás és primer adatfelvételek összehangolt, célzott alkalmazásában**, valamint a **15–29 éves fiatal korosztály migrációs és visszatérési folyamatairól alkotott kép részletesebb, árnyaltabb értelmezésében**.

5.1. A fiatalok külföldi migrációjának mértékére és szerkezetére vonatkozó empirikus becslések pontosítása

A Mikrocenzus 2016 és a Népszámlálás 2022 migrációs adatainak részletes, korszecifikus elemzése lehetővé tette a 15–29 éves korosztály migrációs jellemzőinek mélyebb vizsgálatát. A korábbi publikációk jellemzően e korcsoportot szélesebb életkori összehasonlítások részeként kezelték, míg ez disszertáció **önálló elemzési egységként vizsgálja a fiatalokat**, feltárva a migráció demográfiai, területi és társadalmi összefüggéseit.

Az empirikus eredmények alapján megállapítható, hogy a hosszabb távú külföldi tartózkodás a fiatalok kis részét érintő jelenség, ugyanakkor a migrációs tapasztalatok és tervek jelentős differenciáltságot mutatnak életkor, iskolai végzettség és lakóhely szerint. Elsősorban az idősebb fiatalok, a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők, valamint a budapesti, közép-magyarországi, dél-dunántúli és dél-alföldi régiókban élők körében gyakoribb a külföldi tapasztalat. A célországok regionális mintázata szintén eltérő: az Ausztria felé irányuló migráció elsősorban a nyugat-dunántúli térséghez, az Egyesült Királyság az észak-magyarországi és dél-alföldi régiókhoz, míg Németország főként az alföldi térségekhez kapcsolódik.

Ezek az eredmények empirikusan elkülönítik a tényleges migrációt a migrációs potenciáltól, és hozzájárulnak a fiatalok migrációjáról szóló közbeszéd és szakirodalom pontosításához.

5.2. A migrációs mintázatok demográfiai és területi differenciáltságának feltárása

A disszertáció elemzései igazolják, hogy a fiatalok nemzetközi migrációja **nem homogén jelenség**, hanem markánsan szelektív folyamat. Az életkor, az iskolai végzettség és a

lakóhely térségi jellemzői egyaránt jelentős szerepet játszanak a külföldi mobilitásban. A fejlettebb régiókból és városi térségekből származó fiatalok felülreprezentáltak a migrációban, ami összekapcsolja a fiatalok mobilitását a hazai területi egyenlőtlenségek rendszerével.

5.3. A migrációs döntések motivációs szerkezetének többdimenziós értelmezése

A Központi Statisztikai Hivatal adatfelvételei mellett a Magyar Ifjúság Kutatás és a visszatérő migrációt vizsgáló primer adatfelvétel eredményeinek összevetése lehetővé tette a migrációs döntések mögött álló motivációk strukturált elemzését. Az empirikus vizsgálatok alapján a kivándorlási motivációk háttérében három meghatározó dimenzió azonosítható:

- 1) az anyagi és jóléti szempontok, amelyek a magasabb fizetéshez, jobb életkörülményekhez és karrierlehetőségekhez kapcsolódnak;
- (2) a családi és munkaerőpiaci kényszerek, amelyek a partner, gyermek és munkakeresési problémák szerepét foglalja magában; valamint
- (3) külföldi tapasztalatszerzési és tanulmányi tényezők.

Az eredmények rámutatnak arra, hogy a fiatalok migrációs döntései nem kizárólag gazdasági racionalitás mentén szerveződnek, hanem komplex, egymással összefonódó motivációs struktúrák eredményei.

A disszertáció kimutatja, hogy a visszatérést ösztönző tényezők négy dimenzióba sorolhatók:

- (1) kudarcos visszavándorlás,
- (2) érzelmi–racionális okok,
- (3) innovatív tényezők,
- (4) családi motivációk.

5.4. A visszatérő migráció motivációinak és gazdasági következményeinek empirikus feltárása

A „Visszatérő migráció – szelekciók, okok és hatások” című kutatás adatainak elemzése új tudományos eredményeket szolgáltat a hazatérő fiatalok motivációiról és gazdasági helyzetéről.

A gazdasági elemzések alapján megállapítható, hogy a visszatérők abszolút többsége rendelkezik külföldön szerzett megtakarítással, amelynek mértéke korcsoportok és településtípusok szerint szignifikáns eltéréseket mutat. Az idősebb és kisebb településekről kivándorlók nagyobb arányban térnek haza megtakarítással, míg a fiatalabb budapestiek körében ez kevésbé jellemző, elsősorban a tanulási célú migráció magasabb aránya miatt.

A megtakarítások felhasználása elsősorban a mindennapi kiadások fedezésére és lakhatási célokra irányul, míg vállalkozásindításra csak elenyésző mértékben kerül sor. Ez az eredmény a migráció és a hazai életpálya-alakítás közötti kapcsolat értelmezéséhez járul hozzá.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

A 2016. évi mikrocenzus és a 2022. évi népszámlálás adatai alapján megállapítható, hogy a magyarországi 15–29 éves korosztályon belül a migrációs tapasztalattal rendelkezők aránya kicsi. Hozzá kell azonban rögtön tenni azt, hogy ezek az arányok és az értekezésben feltüntetett számok csak a Magyarország területén élő fiatalokra vonatkoznak. Az eredmények szerint a 15–29 évesek körében a hosszú távú (legalább egyéves) külföldi tartózkodás aránya 3–5 százalék között mozog, míg a rövid távú mobilitás ennél néhány százalékponttal magasabb. A célországok között kiemelt szerepe van Németországnak, az Egyesült Királyságnak és Ausztriának. A migráció mértéke az elmúlt évtizedben növekedett, különösen 2012 és 2018 között, amely időszakban évente több ezer fiatal hagyta el Magyarországot. Körükben a visszatérés 2017-től vált gyakoribbá.

A területi alapú elemzések differenciáltságot mutattak a vándorlási mintázatokban, leginkább Közép-Magyarországról, Dél-Dunántúlról és Dél-Alföldről mennek ki a fiatalok másik országba. Ezek mögött társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek feltételezhetők.

Ezek nagymértékben hatással vannak azokra a lehetőségekre és tervekre, amelyekkel a potenciális migránsok rendelkeznek, és végső soron eldöntik, hogy kik indulnak el vagy éppen nem indulnak el másik országba. A jövőbeli hazai gazdasági fejlesztések szempontjából nem lehet figyelmen kívül hagyni ezeket az információkat, és további részletes vizsgálatok, illetve célzott munkaerő-piaci programok segítségével a kivándorlásban érintett rétegeket integrálni kell a hazai munkaerőbe.

A kivándorlási tervek mögött meghúzódó motivációk három fő dimenzió köré szerveződnek: (1) gazdasági-jóléti tényezők, mint a magasabb jövedelem vagy jobb karrierlehetőségek; (2) családi és munkaerőpiaci kényszerek; valamint (3) tapasztalatszerzési és tanulmányi indítékok. A kutatás megerősíti, hogy a fiatal, magasabban képzett és nyelvtudással rendelkező rétegek nagyobb eséllyel vállalnak munkát külföldön. A családi kötöttségek ezzel szemben visszatartó tényezőként működnek.

A visszatérő migránsok motivációi a megkérdezettek válaszai alapján négy dimenzióba rendezhetők: (1) kudarcos visszavándorlás, amikor a külföldi munka vagy élethelyzet nem váltotta be a várakozásokat; (2) érzelmi és racionális kötődés a hazai feltételekhez; (3) innovatív tényezők, mint a tapasztalatok hazai hasznosítása; és (4) családi okok.

A visszatérők abszolút többsége rendelkezik megtakarítással, amelyet elsősorban mindennapi kiadásokra és lakhatásra fordítanak; vállalkozásindításra csak kis arányban használják fel.

A kutatás következtetéseként hangsúlyozni kell a migrációs adatgyűjtés és definíciórendszer nemzetközi egységesítésének szükségességét, valamint azt, hogy a fiatalok mobilitására vonatkozó adatok fontos szerepet játszanak a hazai munkaerőpiaci és fejlesztéspolitikai döntésekben. Ajánlatos lenne célzott programok kidolgozása a potenciális kivándorló rétegek megtartására, illetve a visszatérők eredményes integrációjára. A migráció folyamatosan változó jelenség, amelyre a kutatói szférának és az államigazgatásnak egyaránt rugalmasan kell reagálnia.

6.1. A hipotézisek értékelése

A kutatás során megfogalmazott hipotézisek empirikus vizsgálata a felhasznált adatbázisok (Mikrocenzus 2016, Népszámlálás 2022, Magyar Ifjúság Kutatás, valamint a „Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások” adatfelvétel) elemzésén alapult. Az alábbiakban hipotézisenként összegzem az eredményeket, majd a hipotézisek együttes értelmezéséből levont téziseket fogalmazom meg.

H1. A Magyarországon élő 15–29 évesek között alacsony a külföldi migrációban résztvevők aránya.

A Mikrocenzus 2016 és a Népszámlálás 2022 adatai alapján látható, hogy a hosszútávú migrációban a Magyarország területén élő fiatalok 3–5 százalékának volt már része élete során, a rövidtávú migrációban résztvevők aránya ennél néhány százalékponttal magasabb (7 százalék).

Az empirikus eredmények alapján megállapítható, hogy a 15–29 éves korosztály tagjai közül kevesen vettek részt külföldi migrációban. A különböző adatforrások eltérő mértékű becsléseket mutatnak, azonban mindegyik esetben olyan jelenségről beszélhetünk, amely a fiatalok kisebb hányadát érintik.

A hipotézis igazolást nyert.

H2. Az életkor és az iskolai végzettség növekedésével nő a mobil fiatalok aránya.

Az elemzések azt mutatták, hogy mind az életkor, mind az iskolai végzettség emelkedésével növekszik a külföldi mobilitásban részt vevők aránya. A kapcsolat erőssége nem minden esetben egyforma, de az összefüggés iránya egyértelmű.

A hipotézis igazolást nyert.

H3. A fiatalok többségének emigrációját a munkavállalási cél határozza meg, és nem a tanulási szándék.

Az egyes adatfelvételek eredményei alapján nem minden esetben jelent meg a munkavállalás mint elsődleges motiváció, a tanulmányok folytatása és az előző célokon túli szempontok is meghúzódnak nagyobb arányban a vizsgált korosztály körében.

A hipotézis részben igazolást nyert.

H4. A migrációs döntés meghozatalakor a 30 év alatti kivándorlókat inkább baráti kapcsolataik befolyásolják, mint egyéb kapcsolataik.

A kutatás eredményei szerint a baráti kapcsolatok szerepe kiemelkedő a migrációs döntésekben, azonban a családi és egyéb kapcsolatok hatása sem elhanyagolható. A baráti kapcsolatok dominanciája több elemzésben megjelenik, de nem kizárólagos jelleggel.

A hipotézis részben igazolást nyert.

H5. Területi szempontból a fiatalok az ország fejlettebb régióiból vándorolnak ki egy másik országba.

A területi elemzések azt mutatták, hogy a külföldi migrációban részt vevők aránya magasabb a központi, fejlettebb régióban és más nagyvárosi térségekben. Ugyanakkor a kevésbé fejlett, alföldi régiók is meghatározó szerepet játszanak a migrációs folyamatokban.

A hipotézis részben igazolást nyert.

H6. A visszatérő migránsok a külföldön megszerzett pénzt hazatérés után elsősorban lakhatási céljaik megvalósítására fordítják.

Az eredmények alapján a lakhatási célú felhasználás valóban meghatározó szerepet játszik a külföldön szerzett jövedelmek felhasználásában, azonban más célok (megtakarítás, fogyasztás) is jelentős súlyt képviselnek.

A hipotézis részben igazolást nyert.

H7. A fiatalok többsége tervezi, hogy a jövőben külföldre menjen dolgozni vagy tanulni.

A vizsgálatok szerint a külföldi mobilitási tervek széles körben jelen vannak a fiatalok körében, azonban ezek intenzitása és megvalósulási esélye eltérő. Bár nem minden fiatal rendelkezik konkrét tervekkel, a többség nyitott a külföldi munkavállalás vagy tanulás lehetőségére.

A hipotézis részben igazolást nyert.

6.2. Tézisek

A hipotézisek értékelése által az alábbi téziseket fogalmazom meg:

T1. A nemzetközi migráció a 15–29 éves magyar fiatalok kis részét érintő jelenség, ugyanakkor **demográfiai, iskolázottsági és területi szempontból erősen szelektív folyamat**, amelyben a magasabb iskolai végzettségű, idősebb és a fejlettebb, központi régióban élő fiatalok felülreprezentáltak. *(Levezetve: H1, H2, H5)*

T2. A fiatalok migrációs döntései és tervei **komplex motivációs struktúrák mentén szerveződnek**, amelyekben a gazdasági tényezők meghatározó szerepe mellett a társas kapcsolatok, az élethelyzet és a tapasztalatszerzés is önálló magyarázó erővel bír. *(Levezetve: H3, H4, H7)*

T3. A visszatérő migráció nem kizárólag kényszerű vagy sikertelen migrációs pályák következménye, hanem gyakran **tudatos életpálya-döntés**, amelyben a külföldön szerzett erőforrások hazai hasznosítása kiemelt szerepet játszik. *(Levezetve: H6)*

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A szakirodalomban ismertetett szempontok egyértelműen rámutatnak arra, hogy a migráció vizsgálata összetett és módszertanilag kihívást jelentő feladat. Ennek oka nemcsak a modern mobilitási lehetőségekben keresendő, amelyek révén a migránsok gyorsan és rugalmasan képesek tartózkodási helyet változtatni, hanem abban is, hogy a vándorlás iránya sokszor többirányú, valamint időbeli mintázata sem egyszeri alkalom minden esetben.

E folyamatok időbeli és térbeli rögzítése jelentős nehézséget okoz az illetékes szakmai intézmények számára, különösen azért, mert mindehhez elengedhetetlen lenne maguknak a migrációban részt vevő személyeknek az együttműködése, ami nem minden esetben valósul meg.

Noha a nemzetközi szervezetek már korán felismerték e demográfiai jelenség jelentőségét, és törekedtek közös definíciók, illetve harmonizált módszertani ajánlások megfogalmazására, mindmáig nem jött létre egységesen alkalmazott terminológia és eszköztár. A nemzeti adatgyűjtési rendszerek heterogenitása, valamint az állampolgári bejelentési fegyelem hiányosságai miatt a nyilvántartások gyakran nem a migráció tényleges volumenét tükrözik, csupán annak egy szeletét.

A primer empirikus kutatások eredményei képesek árnyalni és kiegészíteni az adminisztratív adatbázisok létszámadatait, valamint a motivációk részletes feltárásában is segítséget tudnak nyújtani, de a migránsok pontos számának meghatározására ezek sem alkalmasak. A jövőben ezért kiemelt fontosságú lenne a nemzetközi migráció egységes definíciójának megalkotása, majd ennek alapján közös kutatási és adatgyűjtési módszertanok kidolgozása. Mindez azért is nélkülözhetetlen, mert a migráció jelensége dinamikusan változik, és az új tendenciákra a közigazgatási és kutatói szférának egyaránt adekvát módon kell reagálnia.

Kutatásom során a magyar fiatalok nemzetközi migrációját vizsgáltam, különös tekintettel a migrációs motivációkra, a mobilitási mintázatokra és a visszatérő migráció demográfiai és gazdasági szempontjaira. A kutatás jelentőségét az adja, hogy a 15–29 éves korosztály a legmobilisabb népességcsoport, döntéseik pedig hosszú távon befolyásolják mind a kibocsátó ország demográfiai szerkezetét, mind munkaerő-piacát. A migráció kutatása azonban módszertani szempontból összetett: az adatok országonként eltérő definíciókon és nyilvántartási rendszereken alapulnak, a migráció időbeli és térbeli jellege pedig nehezen ragadható meg. Az értekezés ezért több adatforrás összehangolt elemzésére

épít, amelyek segítségével részletesen feltárhatók a fiatalok külföldre távozásának és hazatérésének mintázatai.

Kutatásom során négy adatbázis adatait elemeztem. A 2016-os mikrocenzus és a 2022-es népszámlálás adatai lehetőséget adtak a hosszú távú migráció mérésére, valamint a nemi, életkori, iskolázottsági és regionális különbségek feltárására. A Magyar Ifjúság Kutatás 2000–2020 közötti adatfelvételei képet adtak a fiatalok migrációs szándékairól, külföldi munkatapasztalatairól és tanulmányi célú mobilitásáról. A negyedik adatforrás a „Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások” című primer kutatás volt, amelynek adatai alapján főkomponens-analízissel és regressziós modellel vizsgáltam a kivándorlás és hazatérés motivációit, a jövőbeli migrációs terveket, valamint lehetőséget biztosított a visszatérők gazdasági helyzetét megismerni.

8. SUMMARY

The perspectives outlined in the literature clearly indicate that studying migration is a complex and methodologically challenging task. This is due not only to modern mobility options, which allow migrants to change their place of residence quickly and flexibly, but also to the fact that migration is often multidirectional, and its temporal patterns are not always one-time events.

Recording these processes in terms of time and space poses significant difficulties for the relevant professional institutions, particularly because the cooperation of the migrants themselves would be essential for this, which does not always occur.

Although international organizations recognized the significance of this demographic phenomenon early on and sought to formulate common definitions and harmonized methodological recommendations, a uniformly applied terminology and toolkit has not yet been established. Due to the heterogeneity of national data collection systems and shortcomings in citizens' reporting discipline, registries often do not reflect the actual volume of migration, but only a fraction of it.

The results of primary empirical research can provide nuance and supplement the headcount data from administrative databases, and can also help in the detailed exploration of motivations; however, they are not suitable for determining the exact number of migrants. In the future, therefore, it would be of paramount importance to establish a uniform definition of international migration and, based on this, to develop common research and data collection methodologies. All of this is essential because the phenomenon of migration is constantly evolving, and both the administrative and research sectors must respond appropriately to new trends.

In my research, I examined the international migration of Hungarian youth, with particular attention to migration motivations, mobility patterns, and the demographic and economic aspects of return migration. The significance of this topic stems from the fact that the 15–29 age group represents the most mobile segment of the population, and their decisions exert long-term effects on both the demographic structure and the labour market of the sending country. However, the study of migration is methodologically complex: data are based on definitions and registration systems that vary from country to country, and the temporal and spatial characteristics of migration are difficult to capture. The dissertation therefore relies on the coordinated analysis of multiple data sources in order to explore in detail the patterns of young people's emigration and return.

My analysis draws on four major datasets. The 2016 Microcensus and the 2022 Population Census enabled the measurement of long-term migration and provided opportunities to examine gender, age, educational and regional differences. The Hungarian Youth Research surveys conducted between 2000 and 2020 offered insights into young people's migration intentions, work experiences abroad, and educational mobility. The fourth data source was the research project "*Return Migration – Selection, Causes and Effects*," from which principal component analysis and regression models were applied to examine the motivations behind emigration and return, future migration plans, and to gain a deeper understanding of the economic situation of returnees.

9. IRODALOMJEGYZÉK

- Abbaszade, A. (2024). Typologies of migration and migrants. In V. Wagner, X. Pilipenko, A. Abbaszade, & E. Mursaliyev (Eds.), *Migration textbook* (pp. 39–84). International Centre for Migration Policy Development.
https://www.icmpd.org/file/download/63190/file/Migration%2520Textbook_MOBIL_AZE_EN_WEB.pdf
- African Union Commission. (2006, July 2). *African youth charter*.
https://au.int/sites/default/files/treaties/7789-treaty-0033_-_african_youth_charter_e.pdf
- American Institutes for Research. (2023). *Monitoring and evaluation support activity II (MEASURE II): National youth survey in Bosnia and Herzegovina 2022*.
https://measurebih.com/uimages/MEASURE-BiH_NYS2020182007262018.pdf
- Arango, J. (2000). Explaining migration: A critical view. *International Social Science Journal*, 52(165), 283–296. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00259>
- Bastianon, C. D. (2018). Youth migration aspirations in Georgia and Moldova. *Migration Letters*, 16(1), 105–121. <https://doi.org/10.33182/ml.v16i1.596>
- Begovic, S., Lazovic-Pita, L., Pijalovic, V., & Baskot, B. (2020). An investigation of determinants of youth propensity to emigrate from Bosnia and Herzegovina. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*, 33(1), 2574–2590.
<https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1754267>
- Belmonte, M., Conte, A., Ghio, D., Kalantaryan, S., & McMahon, S. (2020). *Youth and migration: An overview*. Publications Office of the European Union.
<https://doi.org/10.2760/625356>
- Bijak, J. (2006). *Forecasting international migration: Selected theories, models, and methods* (CEFMR Working Paper No. 4). Central European Forum for Migration Research.
http://www.cefmr.pan.pl/docs/cefmr_wp_2006-04.pdf
- Blaskó, Z. (2014). *Surveying the absentees – surveying the emigrants: A methodological paper on the SEEMIG pilot study to survey emigrants from Hungary and Serbia* (SEEMIG Working Papers No. 4). Hungarian Demographic Research Institute.
<https://www.demografia.hu/en/downloads/Projects/SEEMIG/outputs/SEEMIGWorkingPapers4.pdf>
- Blaskó, Z. (2016). Transznacionális családok, hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 6(1), 71–88.
<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.1.71>
- Blaskó, Z., & Gödri, I. (2014). Kivándorlás Magyarországról: Szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében. *Demográfia*, 57(4), 271–307.
<https://www.demografia.hu/demografia/index.php/demografia/article/view/2636/2488>

- Bobić, M., Vesković Anđelković, M. & Kokotović Kanazir, V. (2016). *Study on external and internal migration of Serbia's citizens with particular focus on youth*. International organization for Migration (IOM).
- Bokányi, Z., Györgyovich, M., & Pillók, P. (2018). Rétegek és társadalmi mobilitás a fiatal társadalmi csoportban. In L. Székely (Ed.), *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében: Magyar Ifjúság Kutatás 2016* (pp. 141–182). Kutatópont, Enigma 2001.
- Boros, L., & Pál, V. (2016). A magyarországi orvosmigráció néhány jellemzője. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 13(1), 64–72.
<https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/stratfuz/article/view/3481>
- Council of the European Union. (2013). *Migration: Key terms in 23 languages*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2860/63532>
- Csányi, Z., Ligeti, A. S., Novák, J., Urbán, F., & Zöldi, L. (2021). A nemzetközi vándorlás fogalma és mérése a hazai hivatalos statisztikában. *Demográfia*, 64(1), 79–102.
<https://doi.org/10.21543/Dem.64.1.3>
- Dustmann, C., Casanova, M., Fertig, M., Preston, I., & Schmidt, C. M. (2003). *The impact of EU enlargement on migration flows* (Home Office Online Report 25/3). Research Development and Statistics Directorate, Home Office.
https://www.homepages.ucl.ac.uk/~uctpb21/reports/HomeOffice25_03.pdf
- Egyensúly Intézet. (2024). *Hogyan csábítsuk haza a külföldre vándorolt magyarokat? Az Egyensúly Intézet szakpolitikai javaslatai a külföldön munkát vállalók hazatelepülésének elősegítéséről*.
https://egyensulyintezet.hu/wp-content/uploads/2024/04/kulfoldi-magyarok_javaslat_Egyensuly-Intezet.pdf
- Eurostat. (2025). *Population on 1 January by age group, sex and citizenship* (migr_pop1ctz) [Data set]. https://doi.org/10.2908/migr_pop1ctz
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198293910.001.0001>
- Fassmann, H., & Hintermann, C. (1998). Potential East-West migration. *Czech Sociological Review*, 6(1), 59–72. <https://doi.org/10.13060/00380288.1998.34.11.08>
- Fassmann, H., & Musil, E. (2013). *Conceptual framework for modelling longer term migratory, labour market and human capital processes* (SEEMIG Working Paper No. 1). University of Vienna.
<https://www.demografia.hu/en/downloads/Projects/SEEMIG/outputs/SEEMIGWorkingPapers1.pdf>
- Fassmann, H., Reeger, U., & Sievers, W. (Eds.). (2009). *Statistics and reality: Concepts and measurements of migration in Europe* (IMISCOE Reports). Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789089640529>

- Favell, A. (2007). Rebooting migration theory: Interdisciplinarity, globality and postdisciplinarity in migration studies. In C. B. Brettell & J. F. Hollifield (Eds.), *Migration theory: Talking across disciplines* (pp. 259–278). Routledge.
<https://sciencespo.hal.science/hal-01032383v1>
- Furstenberg, F. F. (2010). On a new schedule: Transitions to adulthood and family change. *The Future of Children*, 20(1), 67–87. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0038>
- Fussell, E. (2012). Space, time, and volition: Dimensions of migration theory. In M. R. Rosenblum & D. J. Tichenor (Eds.), *The Oxford handbook of the politics of international migration* (pp. 25–52). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195337228.013.0002>
- Gábor, K. (Ed.). (2012). *Válogatott ifjúságszociológiai tanulmányok*. Belvedere Meridionale.
https://acta.bibl.u-szeged.hu/68538/1/2012_ifj_szoc_tanulmanyok.pdf
- Gárdos, É., & Gödri, I. (2014). *Analysis of existing migratory data production systems and major data sources in eight South-East European countries (SEEMIG Working Papers No. 2)*. Hungarian Demographic Research Institute.
- Gazsó, D. (2021). Ki a migráns? A jelenkori magyar társadalmat érintő migrációs folyamatok összegzése. *Demográfia*, 63(4), 357–385. <https://doi.org/10.21543/Dem.63.4.3>
- Gödri, I. (2016). *Elvándorlási szándékok – álmok és konkrét tervek között: A migrációs potenciál jellemzői és meghatározó tényezői a 18–40 évesek körében Magyarországon*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. <https://doi.org/10.21543/Kut.2016.98>
- Gödri, I., & Feleky, G. A. (2013). Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében: Az előzetes migrációs szándék, a várakozások és a külső elvárások szerepe. *Demográfia*, 56(4), 281–332.
<https://demografia.hu/demografia/index.php/demografia/article/view/356>
- Gödri, I., Soltész, B., & Bodacz-Nagy, B. (2014). *Immigration or emigration country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: A longer-term historical perspective* (Working Papers on Population, Family and Welfare No. 19). Hungarian Demographic Research Institute.
<https://demografia.hu/en/publicationsonline/index.php/workingpapers/article/view/318>
- Gyorgyovich, M. (2023). Az ifjúság élet- és léthelyzetének feltérképezése a rendszerváltás utáni Magyarországon – Interjú Dr. Bauer Béla ifjúságkutatóval. *Y.Z. – A NIT ifjúságszakmai folyóirata*, 3(2), 44–51. <https://yzfolyoirat.hu/index.php/yz/article/view/65>
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why do people migrate? A review of the theoretical literature. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1105657>
- Halász, I. (2011). *A nemzetközi migráció és a közigazgatás*. Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kar, Nemzetközi Migrációs és Integrációs Karközi Kutatóközpont.
- Halász, L. (2018). A magyarok erősödő migrációjának makrogazdasági hatásai. In S. B. Siskáné & L. Halász (Eds.), *Boldogulni itthon vagy külföldön: Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban* (pp. 78–85). Miskolci Egyetem Földrajz-Geoinformatika Intézet.

- Hall, S. (2022). *Youth, migration and development: A new lens for critical times* (KNOMAD Paper No. 41). World Bank.
<https://www.samuelhall.org/s/KNOMAD-Paper-41-Youth-Migration-March-2022.pdf>
- Hammar, T., Brochmann, G., Tamas, K., & Faist, T. (1997). *International migration, immobility and development: Multidisciplinary perspectives*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781003136125>
- Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *The American Economic Review*, 60(1), 126–142.
<https://www.jstor.org/stable/1807860>
- Hárs, Á. (2012). Munkapiaci válságok, változások, válaszok. In T. Kolosi & I. G. Tóth (Eds.), *Társadalmi riport 2012* (pp. 159–189). TÁRKI.
<https://tarki.hu/sites/default/files/2023-12/trip-07hars.pdf>
- Hárs, Á. (2020). Elvándorlás, visszavándorlás, bevándorlás. In T. Kolosi, I. Szelényi, & I. G. Tóth (Eds.), *Társadalmi riport 2020* (pp. 115–145). TÁRKI.
https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/115_145_Hars_web.pdf
- Hárs, Á. (2024). Migráció, munkaerőhiány, vendégmunka. In *Társadalmi riport 2024* (pp. 235–256). TÁRKI Társadalomkutatási Intézet. <https://doi.org/10.61501/TRIP.2024.11>
- Hárs, Á., & Simon, D. (2016). Munkaerő-migráció, ingázás, kivándorlás: A magyarok munkavállalási célú emigrációját magyarázó tényezők hatása és változása az uniós csatlakozás óta. In Z. Blaskó & K. Fazekas (Eds.), *Munkaerőpiaci tükrök 2015* (pp. 72–85). MTA KRTK. https://kti.krtk.hu/file/download/mt_2015_hun/kozelkep_23.pdf
- Hárs Á., & Simon D. (2020). Külföldi munkavállalás, foglalkozásváltás és szakmaelhagyás. *Külgazdaság*, 64(5–6), 60–100. <https://doi.org/10.47630/KULG.2020.64.5-6.60>
- Hautzinger, Z., Hegedüs, J., & Klenner, Z. (2014). *A migráció elmélete*. Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Kar.
https://real.mtak.hu/16634/1/real_16634.pdf
- Heckert, J. (2015). New perspective on youth migration: Motives and family investment patterns. *Demographic Research*, 33, 765–800.
<https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.27>
- Horváth, V. (2024). Nemzetközi vándorlás. In J. Monostori & P. Őri (Eds.), *Demográfiai portré 2024* (pp. 155–183). KSH, Népszégtudományi Kutatóintézet.
<https://demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografiaiportre/article/view/2889/>
- Illés, S., & Hablicsek, L. (1996). *A külső vándorlások népességhatásai Magyarországon 1955–1995 között*. KSH Népszégtudományi Kutató Intézet.
<https://demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/kutatasijelentesek/article/view/2055/>
- International Organization for Migration. (2024). *World migration report 2024*. United Nations. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>

- Kapitány, B., & Rohr, A. (2014). Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei. In Zs. Spéder (Ed.), *A család vonzásában - Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére* (pp. 67–85). KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografuskonyvtar/article/view/2608>
- Keresztúri, A. (2025, December 9). Rekordszámú magyar diák a külföldi felsőoktatásban. *Engame*. <https://engame.hu/blog/rekordszamu-magyar-diak-a-kulfoldi-felsooktatásban/>
- Kiss-Kozma, G., & Ruff, T. (2024). Emigration Intentions Among Hungarian Youth. *Szociológiai Szemle*, 34, 55–74. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.12096>
- Kovács, M. (Ed.). (2018). *Mikrocenzus 2016 – 10. Nemzetközi vándorlás*. Központi Statisztikai Hivatal.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_10.pdf
- Kurekova, L. (2010). *Theories of migration: Critical review in the context of the EU East-West flows* (Best Participant Essays Series 2010/44, CARIM IV Summer School on Euro-Mediterranean Migration and Development, 2009). European University Institute. <https://ssrn.com/abstract=1962351>
- Kvedaraite, N., Baksys, D., Repečkienė, A., & Glinskienė, R. (2015). Research of experience of emigration for employment and education purposes of students. *Engineering Economics*, 26(2), 196–203. <https://doi.org/10.5755/j01.ee.26.2.3863>
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
<https://doi.org/10.2307/2060063>
- Ligeti, A. S. (2019). Cirkuláris migráció Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 97(4), 327–346.
<https://doi.org/10.20311/stat2019.4.hu0327>
- Ligeti, A. S. (2021). A földrajzi mobilitás változó mintázatai: Átmeneti elvándorlás, tartós letelepedés és cirkuláris migráció a magyar állampolgárok körében. *Demográfia*, 64(2–3), 109–134. <https://doi.org/10.21543/Dem.64.2-3.1>
- Massey, D. S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index*, 56(1), 3–26. <https://doi.org/10.2307/3644186>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Mazzucato, V., & Ogden, L. J. (2025). Transnational youth mobility through trajectories and temporalities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 51(6), 1449–1469.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2441581>
- Mykhailo, P., Volodymyr, H., Tetyana, S., Ganna, T., Tetiana, K., & Gupta, S. K. (2020). A sociological monitoring of youth migration movement. *Journal of Critical Reviews*, 7(11), 700–704. http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7076/1/A_sociological_monitoring_of_youth_migration_movement.pdf

- Németh, Zs. (Ed.). (2016). *Mikrocenzus 2016 – 1. A 2016. évi mikrocenzus témakörei: Háttér tanulmányok a mikrocenzus programjáról és témaköreiről*. Központi Statisztikai Hivatal.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_1.pdf
- Obádovics, Cs. (2020). Vándorló magyarok, avagy mit mutatnak az adatok? *Gazdaság & Társadalom | Journal of Economy & Society*, 13(3–4), 5–22.
<https://doi.org/10.21637/GT.2020.3-4.01>
- Obádovics, Cs., Kulcsár, L., & Gödri, I. (2022). A külföldről hazatérő magyarok demográfiai-társadalmi jellegzetességei és mobilitásukra ható tényezők vizsgálata. *Demográfia*, 65(1), 55–90. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.1.3>
- OECD. (2025). *International migration outlook 2025*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/ae26c893-en>
- Okólski, M. (2001). Incomplete migration: A new form of mobility in Central and Eastern Europe. The case of Polish and Ukrainian migrants. In C. Wallace & D. Stola (Eds.), *Patterns of migration in Central Europe* (pp. 105–128). Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1057/9780333985519_5
- Perovic, B. (2016). *Contemporary national legal and policy frameworks across Europe*. Partnership between the European Commission and the Council of Europe in the field of youth. <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261653/Analytical+paper+Youth+Age+Bojana+Perovic+4.4.16.pdf>
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511572210>
- Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. <https://doi.org/10.2307/2979181>
- Roman, M., Vinte, C., & Alexe, I. (2020). Religious beliefs and migration intentions among Balkan youth: A multiple correspondence analysis. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 54(1), 79–96.
<https://doi.org/10.24818/18423264/54.1.20.06>
- Ruff, T. (2013). Ifjúsági mobilitás: Hajlandóság, lehetőségek és tervek. In L. Székely (Ed.), *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet* (pp. 152–178). Kutatópont.
https://unp.hu/hir_docs/144_magyar_ifjusag_2012_tanulmanykotet.pdf
- Ruff, T. (2021). Mobilitási tervek és gyakorlatok. In L. Székely (Ed.), *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején: Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről* (pp. 141–158). Enigma 2001.
- Ruff, T. (2023a). A fiatalok vándorlási motivációi nemzetközi összehasonlításban (Migration motivations of young people in international comparison). In I. Simándi (Ed.), *Harminc éves a Kodolányi János Egyetem 2.: Társadalom és ember* (pp. 62–72). Enigma 2001.
https://www.kodolanyi.hu/konyvtar/images/tartalom/File/kiadvanyok/harminc_eves_a_kodolanyi_janos_egyetem_digit_oldalszam_2_kotet.pdf

- Ruff, T. (2023b). A magyar fiatalok migrációs mintázata. In I. Koncz & I. Szova (Eds.), *A PEME XXV. PhD konferenciájának előadásai: Húsz év – 25 PhD-konferencia: Húsz év az európai Magyarország tudományos megújulása és a fiatal kutatók szolgálatában* (pp. 191–198). Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület.
<https://peme.hu/wp-content/uploads/2023/06/XXV.-PEME-Konferencia-elektronikus-konyv.pdf>
- Ruff, T. (2023c). A migráció mérésének módszertani nehézségei. In Cs. Obádovics, Zs. Széles, R. Resperger, T. B. István (Eds.), *Társadalom – gazdaság – természet: Szinergiák a fenntartható fejlődésben (Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából): Konferenciakötet* (pp. 65–72).
https://doi.org/10.35511/978-963-334-450-7_s2a_Ruff
- Sandu, D., Stoica, C. A., & Umbreş, R. (2012). *Romanian youth: worries, aspirations, value and life style*. Friedrich-Ebert-Stiftung.
<https://collections.fes.de/publikationen/ident/fes/12141>
- Sandu, D., Toth, G., & Tudor, E. (2018). The nexus of motivation–experience in the migration process of young Romanians. *Population, Space and Place*, 24(1), e2114.
<https://doi.org/10.1002/psp.2114>
- Sárosi, A., & Tóth, P. P. (2009). Mérési lehetőségek a nemzetközi vándorlástatisztikában. *Statisztikai Szemle*, 87(7–8), 712–728.
https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2009/2009_07-08/2009_07-08_712.pdf
- Sik, E. (2003). A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai. In A. Örkény (Ed.), *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások* (pp. 15–18). MTA Kisebbségkutató Intézet – Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont.
- Sik, E. (2010). *Migrációs potenciál*. TÁRKI.
<https://www.tarki.hu/hu/news/2010/kitekint/20100520.html>
- Sik, E. (2011). *A rendszerváltás óta nem volt ilyen magas a migrációt tervezők aránya*. TÁRKI. <https://www.tarki.hu/hu/news/2011/kitekint/20110511.html>
- Sik, E. (2012). *Csúcson a migrációt tervezők aránya*. TÁRKI.
https://www.tarki.hu/hu/news/2012/kitekint/20120523_migracio.html
- Sik, E. (2013). *Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya*. TÁRKI.
https://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html
- Sik, E., & Simonovits, B. (2002). Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001. In T. Kolosi, I. Gy. Tóth, & G. Vukovich (Eds.), *Társadalmi riport 2002* (pp. 207–219). TÁRKI. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a829.pdf>
- Simonovits, B. (2013). Bevándorlók diszkriminációja – kisebbségi és többségi szemmel. In A. Kováts (Ed.), *Bevándorlás és integráció – magyarországi adatok, európai indikátorok* (pp. 157–171). MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet.
https://real.mtak.hu/10022/1/12_nyilv.pdf#page=157
- Sironi, A., Bauloz, C., & Emmanuel, M. (Eds.). (2019). *Glossary on migration*. International Organization for Migration (IOM).

https://publications.iom.int/system/files/pdf/IML_34_Glossary.pdf

- Sjaastad, L. A. (1962). The costs and returns of human migration. *Journal of Political Economy*, 70(5, Part 2), 80–93. <https://doi.org/10.1086/258726>
- Skeldon, R. (2018). *International migration, internal migration, mobility and urbanization: Towards more integrated approaches*. Migration Research Series 53. International Organization for Migration. https://publications.iom.int/system/files/pdf/mrs_53.pdf
- Stark, O., & Bloom, D. E. (1985). The new economics of labor migration. *The American Economic Review*, 75(2), 173–178. <https://www.jstor.org/stable/1805591>
- Szalkai, A. (2010). A kényszermigráció biztonságpolitikai kockázata a 21. század elején. *Nemzet és Biztonság*, (2), 58–69. https://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/szalkai_atala-a_kenyszermigracio_biztonsagpolitikai_kockazata_a_21_szazad_elejen.pdf
- Szentes, T. (2019). A nemzetközi migráció ügye a szélsőséges nézetek tükrében. *Magyar Tudomány*, 180(1), 10–27. <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.1.2>
- Timmerman, C., De Clerck, H. M.-L., Hemmerechts, K., & Willems, R. (2014). Imagining Europe from the outside: The role of perceptions of human rights in Europe in migration aspirations in Turkey, Morocco, Senegal and Ukraine. In N. Chaban & M. Holland (Eds.), *Communicating Europe in times of crisis* (pp. 220–247). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9781137331175_10
- Török, Á. (Ed.). (2015). *Az Európába irányuló és 2015-től felgyorsult migráció tényezői, irányai és kilátásai*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Tsebay, S. M. (2023). International migration: Definition, causes and effects. *Genealogy*, 7(3), 61. <https://doi.org/10.3390/genealogy7030061>
- UN Department of Economic and Social Affairs. (2016). *Youth and migration*. United Nations. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-migration.pdf>
- UNICEF. (2014). *National youth survey in Georgia*. <https://www.unicef.org/georgia/media/1136/file/Youth%20Survey.pdf>
- United Nations. (1998). *Recommendations on statistics of international migration (Revision I)* (Statistical Papers, Series M, No. 58, Rev. 1). https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf
- Vaskovics, L. (2000). A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*, 10(4), 3–20. <https://ojs3.mtak.hu/index.php/szocszemle/article/view/14707>
- Wallerstein, I. M. (1974). *The modern world-system: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. Academic Press.
- White, A. (2016). Informal practices, unemployment, and migration in small-town Poland. *East European Politics and Societies*, 30(2), 404–422. <https://doi.org/10.1177/0888325415602056>

- Williams, A. M., Jephcote, C., Janta, H., & Li, G. (2018). The migration intentions of young adults in Europe: A comparative, multilevel analysis. *Population, Space and Place*, 24(1), e2123. <https://doi.org/10.1002/psp.2123>
- Windt, S. (2014). Az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekményekről hazánkban. *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium*, 15(2), 305–324. https://matarka.hu/koz/ISSN_1588-7901/Tom_15_2_2014/ISSN_1588-7901_Tom_15_2_2014_305-324.pdf

10. MELLÉKLETEK

15. táblázat: Élt legalább 12 hónapot folyamatosan Magyarország mai területén kívül?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Igen	4602	3,0	3,0	100,0
	Nem	151134	97,0	97,0	97,0
	Total	155736	100,0	100,0	

Forrás: Saját szerkesztés *Népszámlálás 2022 10%-os minta* alapján

16. táblázat: Élt-e 2000 óta egy évnél rövidebb ideig Magyarország területén kívül?

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Igen	124579	7,3	7,3	100,0
	Nem	1592763	92,7	92,7	92,7
	Total	1717342	100,0	100,0	

Forrás: Saját szerkesztés *Mikrocenzus 2016* alapján

17. táblázat: Legalább 1 éves külföldi tartózkodás földrészek szerint

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Európa	74735	4,4	81,2	81,2
	Afrika	1596	,1	1,7	82,9
	Dél- és Közép-Amerika	816	,0	,9	83,8
	Észak-Amerika	3768	,2	4,1	87,9
	Ázsia	10520	,6	11,4	99,4
	Ausztrália	362	,0	,4	99,7
	Nem besorolható	231	,0	,3	100,0
	Total	92028	5,4	100,0	
Missing	System	1625314	94,6		
Total		1717342	100,0		

Forrás: Saját szerkesztés *Mikrocenzus 2016* alapján

18. táblázat: Hosszútávú migrációban résztvevők aránya korcsoportok szerint

			KULLAHE (Élt legalább 12 hónapot folyamatosan Magyarország mai területén kívül?)		Total
			Igen	Nem	
kor3	15–19 évesek	Count	789	48025	48814
		% within kor3	1,60%	98,40%	100,00%
	20–24 évesek	Count	1287	49470	50757
		% within kor3	2,50%	97,50%	100,00%
	25–29 évesek	Count	2526	53639	56165
		% within kor3	4,50%	95,50%	100,00%
Total		Count	4602	151134	155736
		% within kor3	3,00%	97,00%	100,00%

Forrás: Saját szerkesztés *Népszámlálás 2022 10%-os minta* alapján

19. táblázat: Hosszútávú migrációban résztvevők aránya az iskolai végzettség mentén

			KULLAHE (Élt legalább 12 hónapot folyamatosan Magyarország mai területén kívül)		Total
			Nem	Igen	
IRELSZ (Iskolarendszerben elvégzett legmagasabb szint)	Az általános iskola első évfolyamát sem végezte el.	Count	407	6	413
		% within IRELSZ	98,5%	1,5%	100,0%
	Az általános iskolai szintnek megfelelő évfolyamot végezte el mindennemű szakmai képesítő megszerzése nélkül.	Count	20117	508	20625
		% within IRELSZ	97,5%	2,5%	100,0%
	Általános iskolai szintnél magasabb középfokú iskolai évfolyam érettségi, vagy hasonló középiskolai végbizonyítvány, illetve 1961-2000-ben szerzett szakmunkás-bizonyítvány, valamint 1976-ban vagy később szerzett szakiskolai oklevél, képesítő megszerzése nélkül.	Count	34217	568	34785
		% within IRELSZ	98,4%	1,6%	100,0%
	Az 1961–2000-ben végzett szakmunkásképző iskolai szintnek megfelelő évfolyam szakmunkás-bizonyítvány megszerzésével, illetve az 1976–ban vagy később végzett középfokú szakiskolai szintnek megfelelő évfolyam oklevél, képesítő, szakképesítés megszerzésével.	Count	16136	405	16541
		% within IRELSZ	97,6%	2,4%	100,0%
	Count	43602	1561	45163	

	Középiskolai évfolyam általános érettségi, vagy hasonló középiskolai vég bizonyítvány megszerzésével.	% within IRELSZ	96,5%	3,5%	100,0%
	Középiskolai évfolyam általános érettségi, vagy hasonló középiskolai vég bizonyítvány megszerzésével, a középfokú szakképzésben szerezhető oklevéllel.	Count	15015	415	15430
		% within IRELSZ	97,3%	2,7%	100,0%
	Középiskolai évfolyam általános érettségi, vagy hasonló középiskolai vég bizonyítvány megszerzésével, a felsőfokú szakképzésben szerezhető oklevéllel.	Count	1373	37	1410
		% within IRELSZ	97,4%	2,6%	100,0%
	Főiskolai stb. évfolyam főiskolai stb. oklevéllel.	Count	12589	596	13185
		% within IRELSZ	95,5%	4,5%	100,0%
	Egyetemi évfolyam egyetemi oklevéllel.	Count	7656	502	8158
		% within IRELSZ	93,8%	6,2%	100,0%
	Doktori, mesterképzési (PhD, DLA) évfolyam oklevéllel.	Count	22	4	26
		% within IRELSZ	84,6%	15,4%	100,0%
Total		Count	151134	4602	155736
		% within IRELSZ	97,0%	3,0%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés *Népszámlálás 2022 10%-os minta* alapján

20. táblázat: Az egyes személyek szerepe az első kimenetellel kapcsolatos döntésre korcsoportonként

	kor2	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
házastárs/élettárs/partner	18–29 éves	235	1,795	1,483	0,097
	30 éves vagy feletti	494	2,458	1,761	0,079
más közvetlen család	18–29 éves	241	2,792	1,597	0,103
	30 éves vagy feletti	501	2,224	1,557	0,070
tágabb család	18–29 éves	241	2,111	1,301	0,084
	30 éves vagy feletti	500	1,699	1,182	0,053
barátok	18–29 éves	241	3,059	1,520	0,098
	30 éves vagy feletti	503	2,471	1,522	0,068
munkatársak	18–29 éves	236	1,700	1,347	0,088
	30 éves vagy feletti	499	1,746	1,275	0,057
olyan ismerős vagy családtag, aki már dolgozott akkor vagy korábban külföldön	18–29 éves	241	3,482	1,605	0,103
	30 éves vagy feletti	504	3,264	1,642	0,073

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
házastárs/élettárs/partner	Equal variances assumed	66,857	0,000	-4,988	726	0,000	-0,663	0,133	-0,924	-0,402
	Equal variances not assumed			-5,301	537,805	0,000	-0,663	0,123	-0,909	-0,417
más közvetlen család	Equal variances assumed	0,662	0,416	4,620	739	0,000	0,569	0,123	0,328	0,811
	Equal variances not assumed			4,579	462,693	0,000	0,569	0,124	0,325	0,813
tágabb család	Equal variances assumed	14,043	0,000	4,297	739	0,000	0,412	0,096	0,224	0,600
	Equal variances not assumed			4,155	435,163	0,000	0,412	0,099	0,217	0,607
barátok	Equal variances assumed	1,041	0,308	4,930	742	0,000	0,588	0,119	0,354	0,822
	Equal variances not assumed			4,932	472,941	0,000	0,588	0,119	0,354	0,822

munka- társak	Equal variances assumed	0,098	0,754	-0,447	734	0,655	-0,046	0,103	-0,247	0,155
	Equal variances not assumed			-0,439	440,018	0,661	-0,046	0,105	-0,251	0,160
olyan ismerős vagy családtag, aki már dolgozott akkor vagy korábban külföldön	Equal variances assumed	1,167	0,280	1,706	742	0,088	0,218	0,128	-0,033	0,469
	Equal variances not assumed			1,720	482,222	0,086	0,218	0,127	-0,031	0,467

Forrás: Saját szerkesztés *Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok* adatfelvétel alapján

21. táblázat: A külföldre költözést megelőző 3 hónapban az élettel való elégedettség korcsoportonként

	kor2	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
q0017_re	18–29 éves	241	5,068	2,897	0,187
	30 éves vagy feletti	506	4,292	2,612	0,116

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
q0017_re	Equal variances assumed	5,593	0,018	3,661	744	0,000	0,777	0,212	0,360	1,192
	Equal variances not assumed			3,529	430,681	0,000	0,776	0,220	0,344	1,208

Forrás: Saját szerkesztés *Visszatérő migráció – szelekció, okok és hatások: Külföldről hazatérő magyarok* adatfelvétel alapján

11. FÜGGELÉK

EGYEZŐSÉGI NYILATKOZAT

Alulírott **Ruff Tamás** nyilatkozom, hogy az értekezés és a tézisfüzet leadott **nyomtatott példányai és azok elektronikus változatai mindenben megegyeznek.**

Kelt Sopron, 2026. március 12.

doktorandusz aláírása

JOGI NYILATKOZAT

Alulírott **Ruff Tamás** jelen nyilatkozat aláírásával kijelentem, hogy **A magyar fiatalok nemzetközi vándorlásának demográfiai és gazdasági aspektusai, különös tekintettel a vándorlási motivációkra** című PhD értekezésem önálló munkám, az értekezés készítése során betartottam a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény szabályait, valamint a Széchenyi István Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola által előírt, a doktori értekezés készítésére vonatkozó szabályokat, különösen a hivatkozások és idézések tekintetében.³⁸

Kijelentem továbbá, hogy az értekezés készítése során az önálló kutatómunka kitétel tekintetében témavezető(i)met, illetve a programvezetőt nem tévesztettem meg.

Jelen nyilatkozat aláírásával tudomásul veszem, hogy amennyiben bizonyítható, hogy az értekezést nem magam készítettem, vagy az értekezéssel kapcsolatban szerzői jogsértés ténye merül fel, a Soproni Egyetem megtagadja az értekezés befogadását.

Kijelentem továbbá, hogy nincs folyamatban ugyanezen tudományágban általam kezdeményezett doktori fokozatszerzési eljárás, továbbá nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőle korábban odaítélt doktori fokozatot.

Az értekezés befogadásának megtagadása nem érinti a szerzői jogsértés miatti egyéb (polgári jogi, szabálysértési jogi, büntetőjogi) jogkövetkezményeket.

Kelt Sopron, 2026. március 12.

doktorandusz aláírása

¹ 1999. évi LXXVI. tv. 34. § (1) A mű részletét – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző megnevezésével bárki idézheti.

36. § (1) Nyilvánosan tartott előadások és más hasonló művek részletei, valamint politikai beszédek tájékoztatás céljára – a cél által indokolt terjedelemben – szabadon felhasználhatók. Ilyen felhasználás esetén a forrást – a szerző nevével együtt – fel kell tüntetni, hacsak ez lehetetlennek nem bizonyul.

TÁRSSZERZŐI NYILATKOZAT

Alulírott Kiss-Kozma Georgina PhD társszerző hozzájárulok, hogy Ruff Tamás doktorandusz az „Emigration Intentions Among Hungarian Youth” című **közös publikációban közölt eredményeit „A magyar fiatalok nemzetközi vándorlásának demográfiai és gazdasági aspektusai, különös tekintettel a vándorlási motivációkra” című doktori értekezésében felhasználhatja.**

Kelt Budapest, 2026. március 12.

társszerző aláírása

12. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretném megköszönni mindazok segítségét és támogatását, akik nélkül nem készülhetett volna el doktori értekezésem.

Köszönettel tartozom azoknak a kollégáknak és szakmai munkatársaknak, akik az elmúlt 24 évben példát adtak arra, hogyan kell törekedni a körülöttünk lévő világ tudományos megismerésére, és ösztönöztek doktori tanulmányaim megkezdésére. Kitartó munkájukat és erőfeszítéseiket látva, valamint a velük kialakított szakmai együttműködések révén sok erőt kaptam ahhoz, hogy elkészítsem disszertációm.

Külön köszönet illeti témavezetőimet, Prof. Dr. Obádovics Csillát és Dr. Resperger Richárdot, akik nemcsak szakmai tudásukat és hasznos tanácsaikat osztották meg velem, hanem lehetőségeket is adtak új szakmai területek megismerésére. Ötleteik és empátiájuk által mindig tovább tudtam lendülni, ha megakadtam a kutatásom során.

Köszönöm a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kara munkatársainak, különösen a Közgazdasági és Nemzetközi kapcsolatok Intézet kollégáinak segítő és befogadó hozzáállását.

Hálás vagyok feleségemnek és gyermekeimnek, hogy türelmesek voltak az elmúlt évek során, és gyakran átvállaltak tőlem feladatokat, még a nehéz időszakokban is. Köszönöm, hogy támogattak, bíztattak és mellettem voltak. Az ő segítségük és szeretetük nélkül nem tudtam volna ezt megvalósítani.

Végül köszönöm tágabb családom tagjainak is, akik szintén sok tehertől mentesítettek, motiváltak tanácsaikkal, érdeklődésükkel és bátorító szavaikkal.